

NR. 130 €3,15

De Kleine Aarde

KWARTAALBLAD VOOR EEN DUURZAME LEEFSTIJL

THEMA:

Houden van hout

Herfst
2004

Fout hout
en goed hout

Mooie dingen
van zout hout

In de keuken met
Eric van Veluwen

Koninklijk bezoek

Je loopt met je hoofd vol van telefoongesprekken en managementoverleg even de tuin in en dan ontdek je zo maar een zeer bijzondere bezoeker. Eerst denk je nog met een excentriek type van doen te hebben, maar als je beter kijkt zie je pas wie je voor je hebt...

Koninginnepage

(*Papilio machaon*)

FOTO: BERT SCHNEIDER

De Kleine Aarde kreeg dit jaar bezoek van een zeldzame schoonheid: de Koninginnepage. Kleine Aardemedewerker Marcel d'Hont had het genoeg van de kennismaking. De zeldzame vlinder is al eerder gezien bij De Kleine Aarde, maar nu is ook de rups in de tuinen van het Eco-park ontdekt. Marcel: "De Koninginnepage kwam in Nederland vooral in Zuid-Limburg voor, maar wordt onder invloed van de hogere temperaturen steeds vaker noordelijker gesignaleerd. Dat deze vlinder nu heeft gekozen voor de peenplanten in de Eetbare Siertuin van De Kleine Aarde om zich voort te planten vind ik echt een sensatie!"

De Kleine Aarde

Postbus 151, 5280 AD Boxtel
Tel.: (0411) 68 49 21, fax: (0411) 68 34 07
E-mail: info@dekleineaarde.nl
Internet: www.dekleineaarde.nl
Bezoekadres: Het Klaverblad 1, 5283 TV Boxtel

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen inspireren tot een duurzame leefstijl.

Dit tijdschrift verschijnt viermaal per jaar. Columnisten schrijven onder eigen verantwoordelijkheid. Hun mening dekt niet noodzakelijk die van De Kleine Aarde.

Het tijdschrift is gedrukt op 100% kringlooppapier. De gebruikte inkt is minder milieubelastend en op basis van plantaardige oliën.

Redactie:

Gürtan Ercan, Heleen van der Sanden (bladmanagement), Hetty Straus

Corrector: Anja de Zeeuw

Omslagfoto: Roos van der Sanden

Aan dit nummer werkten verder mee:

Tamari & Yby Aarts, Hans Allart, Huibert Boer, Jos Crins, Véronique Damoiseaux, Peter Dekker, Kees van Dongen, Arno Heijkoop, Marieke Henselmans, Katrien Holland, Marcel d'Hont, Jan Juffermans, Romke van de Kaa, Machteld Klees, Sophie Koers, Marijke Kuipers, Inge Lenting, Maïke Nelissen, Chantal Overgaauw, Sandra Peereboom, Michèle Post, Roos van der Sanden, Bert Schneider, Eric Schoones, Eric Snelleman, Hetty Straus, Leonie Vink, Monique Vaessen, Charlotte Vogels, Marjon Wijzen, Ellen Winkel, Geertje van der Zijpp, Tseard Zoethout

Advertenties: Heleen Petter, tel. (0411) 68 49 21

Toezending tijdschrift: Het tijdschrift wordt bij een minimumdonatie van € 25,- toegezonden aan Vrienden van De Kleine Aarde. Vriend wordt u door een bijdrage over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Boxtel. Zet erbij "nieuwe vriend".

Voor België is het gironummer 000-1137770-57. Wij nemen aan dat u Vriend blijft tenzij u ons uiterlijk 1 oktober anders bericht.

Nabestellingen: Het is mogelijk om eerdere nummers na te bestellen door de prijs plus verzendkosten over te maken op giro 52730 van De Kleine Aarde in Boxtel. Nrs. 1-116 uitverkocht. Nrs. 117-123 € 1,70. Vanaf nr. 124 € 2,70. Verzendkosten € 1,36 voor 1 exemplaar, € 2,27 voor meer exemplaren.

Vormgeving: Quadro Vormgevers, Oss
Druk: Macula, Boskoop

Uitgave: Stichting De Kleine Aarde, Centrum voor een duurzame leefstijl

Auteursrecht: De Kleine Aarde 2004
ISSN 0166-3704

De Kleine Aarde is een van de goede doelen van de Nationale Postcode Loterij.

Thema: Houden van Hout

10

Hout: Goed of fout?

22

Koken & passie

36

Jaarverslag 2003

In dit nummer vindt u ingesloten het jaarverslag 2003.

Dit jaarverslag is ook via www.dekleineaarde.nl in digitale vorm te downloaden.

Spijker: milieuvriendelijk het dak isoleren

52

Passie voor zout hout

14

Consument: Wat van dichtbij komt, is het lekkerst 40

En verder...

Postbus	4	Mooi Schoon	33
De Kleine Aarde Nieuws	4	KookKunst	35
Uit 't Nieuws	6	Handje Helpen	39
Mondiale Voetafdruk	8	Een duurzame uitvaart	40
Natuur op de werkplek	16	MV wereldreis	42
Bomenboeken	19	Ecco Eko maakt perenjam	47
Column Sophie Koers	21	Natuurlijk leven	48
Column Tseard Zoethout	21	Groene vingers	50
Regeladvertenties	24	Column Van de Kaa	51
Mensen & Mogelijkheden	24	Gelezen	54
Activiteitenmagazine	25	Column Henselmans	56
Cursussen	28	Ecocrypto	56

HartHout

Het houtthema van dit nummer is mij uit het hart gegrepen. Net als u maak ik mij zorgen. Hoe kunnen we de longen van de aarde, de prachtige bomen en bossen, versterken? Zou de aarde er weer uit kunnen gaan zien als een eeuw geleden, qua hoeveelheid bomen en bos? Hoe kunnen we de milieuproblemen op wereldschaal oplossen?

Soms lijkt het weinig zin te hebben om als individu bewust met deze zaken om te gaan. Zeker als je kennis neemt van ontwikkelingen op wereldniveau. Toch is elke bijdrage er één. Stel je voor dat het normaal is voor 'goed hout' te kiezen. Dat illegale houtkap stopt...

De aarde heeft onze zorg nodig. De Kleine Aarde maakt zich daar sterk voor. En daarin staan we niet alleen: afgelopen maanden melden zich honderden nieuwe Vrienden bij De Kleine Aarde aan en wij verwelkomen dit nummer maar liefst tienduizend proefabonnees. Wij hopen dat ook zij zich bij ons thuis voelen! U vindt in dit nummer inspirerende voorbeelden waarmee u zelf aan de slag kunt, zodat u niet hoeft te wachten tot men het op wereldniveau eens is over de te nemen milieumaatregelen. Zo hebben we de mogelijkheden op een rijtje gezet om de CO₂-uitstoot van uw reizen te compenseren. (We compenseren voortaan ook de gebruikte energie voor het tijdschrift door bomen te laten planten.) Kunt u door de bomen het bos nog zien in het woud van houtkeurmerken? In dit nummer krijgt u duidelijkheid.

Ik hoop dat u door dit nummer net zo geïnspireerd raakt als ik!

*Marijke Kuipers,
directeur*

Postbus

Stuur uw brieven naar:

Postbus 151, 5280 AD BOXTEL

De redactie behoudt zich het recht voor brieven in te korten of niet te plaatsen.

Luiers I

In het artikel over Luiers, papier of katoen? is een fout geslopen. De wegwerpluiers worden via de gemeente ingezameld (zelf wegbrengen naar milieustraat of container kinderdagverblijf) en worden gerecycled door KNOWASTE. Ecobasics heeft hier niets mee te maken. Het is de gemeente Heumen die dit als *pilot*project heeft uitgevoerd. Het schijnt dat het nu in de hele regio wordt ingevoerd. Het gaat dus om 'gewone' papieren luiers, geen speciale eko luiers.

*Antoinette Brugman, Malden
(gemeente Heumen)*

Luiers II

Ik ben teleurgesteld in uw artikel in het zomernummer over luiers. Ik had meer diepgang, meer achtergrondinformatie van uw blad verwacht. Meer motivatie ook om ergens voor te kiezen. Het bleef bij een opsomming van wat er te koop is en een kostenverhaaltje.

Maar waarom kiezen mensen voor wegwerpluiers? Vaak uit onwetendheid of gebaseerd op vooroordelen. Op onze website www.carlascompany.nl had u een schat aan informatie kunnen vinden, waaronder een lijst van 'excuses' die mensen aanvoeren om geen katoenen luiers te gebruiken. Juist uw blad had die excuses kunnen 'ontzenuwen'. Jammer, gemiste kans op een geslaagd artikel.

Carla Knorren, Grubbenvorst

Hundertwasser

Ik heb mij zeer verwonderd dat er in De Kleine Aarde geen enkele aandacht is besteed aan de expositie over Friedensreich Hundertwasser in de Kunsthal te Rotterdam. Hij is de *architectuurdokter* die op een mens- en milieuvriendelijke manier

ontwerpen maakte voor woningen en gebouwen. Recycling en natuur komen bij hem op de eerste plaats. Men noemt het fantastische architectuur, maar de filosofie die erachter steekt is de meest realistische die een mens zich kan bedenken.

Jeanne Moorman (via e-mail)

Inderdaad, Hundertwasser kan zeker een grote inspiratiebron zijn, juist nu. Helaas hebben wij een beperkt aantal pagina's tot onze beschikking, zodat we voortdurend moeten kiezen uit het enorme aanbod. De redactie.

Dank van Wereldfietsers

Naar aanleiding van het verhaal in het zomernummer van De Kleine Aarde heeft zich een aardig aantal (Klein) Verzetshelden aangemeld. Dank!

www.stichtingkleinverzet.nl

ICT op De Kleine Aarde

Ruim twintig jaar geleden kwam Bernard Stroot voor het eerst op De Kleine Aarde. Een 'gouden' vrijwilliger, zo zou in de loop van de jaren blijken. Mede door de inzet van Bernard Stroot kreeg De Kleine Aarde de eerste computer waarop de boekhouding kon worden gedaan. Bernard schreef een boekhoudprogramma (met gratis software) en ontwikkelde dat programma in de loop der jaren in samenwerking met Wieny Hendriks, de administrateur van De Kleine Aarde. Na jaren vrijwillige trouwe dienst wilde Bernard zijn werkzaamheden voor De Kleine Aarde afbouwen.

BS Automatisering in de persoon van zoon Bart nam verschillende taken over. De prettige samenwerking met Bart bewijst dat de appel niet ver van de boom valt. Zowel Bernard als Wieny stoppen met werken. Beiden genieten graag van zon, zee en strand en alle medewerkers van De Kleine Aarde wensen hen nog vele jaren in goede gezondheid, zodat ze kunnen genieten van kleinkinderen en vakanties.

Meer info op www.bsauto.nl

*Bernard Stroot (rechts) en zoon Bart (links).
In het midden Ger van Bree.*

Gek op Linux*

Twee jaar geleden kwam De Kleine Aarde in contact met Kees Meijs (20) uit Boxtel. Hij was helemaal gek van computers en van Linux. Omdat de eerste server van De Kleine Aarde steeds vaker overbelast raakte, werd in goed overleg met Bart Stroot besloten om Kees een tweede server te laten installeren. Dankzij sponsoring van de Nationale Postcode Loterij kon De Kleine Aarde een aantal oude computers vervangen, een tweede server aanschaffen en op elke werkplek internet realiseren. Kees hielp mee door zijn zelf samengestelde Linux-distributie Lunatix GNU/Linux op de tweede server te installeren en daarmee een kosteloos softwareproduct te leveren. Meer info: www.lunatix-linux.org

Kees Meijs

**Linux is een kosteloos alternatief besturingssysteem voor computers.*

OMROEP BRABANT FILMT TV-aandacht voor De Kleine Aarde

Op één van de heetste dagen in juli trotseerde Omroep Brabant de broeierige hitte. Meer dan vier uur heeft het team de zware spullen over het terrein gesleept om De Kleine Aarde uitvoerig te kunnen filmen. Aanleiding voor de televisie-aandacht voor De Kleine Aarde is het toeristische programma 'DagTripper' dat volgend jaar maart uitgezonden wordt.

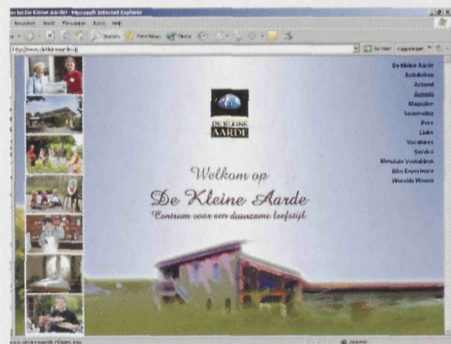
Het programma – er zijn meerdere afleveringen gepland – behandelt een aantal fietsroutes door het Brabantse land die de moeite waard zijn. De aflevering 'Kleine Aarde' gaat vanaf Liempde via Boxtel naar Oisterwijk en wel over de Kampina.

Het waren bijna 'tropenjaren' te noemen, maar iedereen heeft zich desondanks veel moeite getroost de bezienswaardigheden van het ecopark goed in beeld te brengen. Of het nu het doolhof was, de Bike Experience, 'De Zon' of het Eco-café, het heeft allemaal royale aandacht gekregen. Ook het bereiden in de keuken van een toetje -van fruit uit eigen tuin- is gefilmd. Vier uur filmen voor zo'n vier tot vijf minuten filmische aandacht straks in 2005.

Website vernieuwd!

Sinds eind juli is de vernieuwde website van De Kleine Aarde te bewonderen. Veel energie is er gestoken in het ontwerp en de uiteindelijke invulling door communicatiemedewerker Gürtan Ercan van De Kleine Aarde.

Welkom op www.dekleineaarde.nl

TEAMLEIDER HORECA ARNO HEIJKOOP: 'De Kleine Aarde is een verademing'

Na jarenlang gewerkt te hebben in andere horecagelegenheden, was Arno Heijkoop toe aan iets nieuws. Mede door zijn interesse in het milieu kwam hij bij De Kleine Aarde terecht. Arno: "Het is een verademing om hier te werken met eerlijke producten en prima gasten." Sinds april 2004 is Arno leidinggevende van het horecateam en

verantwoordelijk voor het Eco-café, het terras, het bezoekerscentrum, de hotelaccommodatie en de huishouding. Arno begon meteen goed. Het Eco-café kreeg een facelift: de muren zijn nu warm rood

en er zijn antieke meubelen geplaatst als sfeervol contrast met de moderne inrichting. Arno introduceerde ook een nieuwe lunchkaart met een keur aan (h)eerlijke gerechten. Ook de infothek en de winkel

kregen een andere uitstraling. Achter de schermen werd in de keuken het nodige verbeterd en aangepast.

Naast zijn werk bij De Kleine Aarde is

Arno parttime docent op Hogeschool TIO in Eindhoven.

Arno: "Waar ik het allemaal voor doe? Voor de waardering die je terug krijgt van de gasten."

"De gasten brengen vanzelf hun vuile vaat naar de bar. Dit blijft voor mij een bijzondere belevenis."

PER 1 JULI 2004

CBF-keurmerk toegekend aan De Kleine Aarde

De Commissie Keurmerk van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF) heeft besloten om De Kleine Aarde voor de komende vijf jaar het CBF-keurmerk mag voeren. De officiële datum van ingang is met terugwerkende kracht 1 juli 2004. Het CBF is een onafhankelijke stichting die al sinds 1925 toezicht houdt op de inzameling van geld voor goede doelen in Nederland.

Eén van de belangrijkste taken van het CBF is het beoordelen van fondsenwervende instellingen. De bekendste beoordelingsvorm is het CBF-Keur. Wanneer dit kwaliteitszegel is afgebeeld, kan een gever erop vertrouwen, dat er verantwoord met de fondsen wordt omgegaan.

AGENDA

19 september

Autovrije zondag in Europa

Ruim dertig jaar geleden zorgde het tekort aan benzine ervoor dat heel Nederland de auto liet staan. Tegenwoordig is het de afnemende leefbaarheid in vooral de binnensteden die de behoefte aan rust en ruimte doet toemen en de autovrije dag nieuw leven inblaast. Op deze dag staan we letterlijk stil bij en mét de auto.

Meer info: www.autovrijezondag.nl

7 oktober

Eco-Bouwmarkt 2004

Open jaarlijkse Dag van de VIBA. De Eco-Bouwmarkt staat in het teken van een Gezond Binnenmilieu.

Tijd: 11.00 - 16.00 uur

Locatie: VIBA Expo, 's-Hertogenbosch

Entree: Gratis.

Meer info: www.viba-expo.nl

14 oktober

Première IMAX-film 'Bugs'

Ontdek de wereld door de ogen van een insect. Spannende film in het Omniversum in Den Haag over de rups Papilio die zich ontpopt tot een prachtige vlinder. Bijzonder door de 'supermacro' opnamen. Insecten op het formaat van flinke vrachtwagens trekken aan uw oog voorbij. Door het driedimensionale effect meer dan levensecht, dus voor de allerkleinsten wellicht minder geschikt. In het natuurmuseum naast het Omniversum is nog t/m 14 november de interactieve tentoonstelling te zien *Uitvinders spieken in de Natuur*. Deze tentoonstelling laat zien hoe de natuur ons op ideeën heeft gebracht en hoe kijken naar de natuur kan leiden tot duurzame, slimme oplossingen. Een aanrader voor een leuk en leerzaam dagje uit voor jong en oud.

Meer info: tel. 0900 666 48 37 of www.omniversum.nl, www.museon.nl, www.copyrightnature.nl

VOLOP ACTIVITEITEN

De Groene Maand September

De Groene Maand september 2004 staat met 'groene' publieksactiviteiten in het teken van natuur in stad en land. Deze vijfde Groene Maand wordt door 35 natuur- en milieuorganisaties georganiseerd, waaronder De Kleine Aarde.

Door wegen en bebouwing zijn veel natuurgebieden van elkaar gescheiden. Met eenvoudige middelen kunnen *ecologische verbindingen* worden gerealiseerd: wegen voor dieren en planten om van het ene gebied naar het andere te komen en hun leefgebied te vergroten. Op 11 en 12 september houden IVN-afdelingen in het hele land activiteiten om mensen te laten zien hoe in de eigen leefomgeving op kleine schaal wegen voor de natuur te

creëren zijn. Leden van de IVN-afdelingen Oirschot en Best laten op zondag 12 september zien hoe zij een netwerk voor flora en fauna hebben gerealiseerd. Ook is die dag een film en een expositie te zien. IVN-natuurguiden begeleiden wandelingen en een fietstocht naar het *eco-duct* over de A2 tussen Best en Boxtel.

Zondag 12 september 2004, van 11 tot 17 uur: Boerderij Brabants Landschap, Lopensestraat 3, Oirschot

Info: Jan Pijnenburg, tel. (0499) 57 16 14

De Kleine Aarde biedt een *fietsarrangement* in het kader van De Groene Maand op **zondag 19 september**. Een afwisselende route door Het Groene Woud met afstappunten bij ambachtelijke bedrijven en prachtige plekjes. Op 19 september zijn er ook extra rondleidingen door het Ecopark De Kleine Aarde. Zie de activiteitenkrant in dit nummer.

Het Groene Maand Magazine is gratis verkrijgbaar bij alle VVV-kantoren en de meeste natuurwinkels en bezoekerscentra, waaronder dat van De Kleine Aarde, zie ook www.groenemaand.nl

Vliegen met de zon

Als het aan de TU Delft en aan de Queens University in Belfast ligt, gaat in 2006 het eerste vliegtuig op zonne-energie de lucht in. De Zwitserse ballonvaarder Bertrand Piccard wil met het vernieuwende toestel de wereld rondvliegen. Studenten van beide universiteiten hebben een eerste ontwerp gemaakt. Het vliegtuig moet een spanwijdte krijgen van negentig meter en moet zo'n vijftig kilometer per uur kunnen vliegen. Het ontwerp moest verder een zo laag mogelijk gewicht hebben en een perfecte aerodynamische vorm. Ook zochten de studenten naar de meest efficiënte zonnecellen, batterijen, motor en propeller. De batterijen zijn nodig als het toestel 's nachts vliegt. Wat de zonnecellen betreft betekent dit een kostbare onderneming. De dure

galliumarsenidezonnecellen moeten een oppervlak bedekken van negentig meter vleugel. Alleen al aan zonnecelmateriaal gaat dit 12,5 miljoen euro kosten. Meer informatie: www.solar-impulse.com

Zuiver water op de Efteling

Positief nieuws over de Efteling. Niet alleen gaat de geplande uitbreiding, die ten koste zou gaan van het bos rondom het park, niet door. Het park heeft ook de waterhuishouding en waterkwaliteit verbeterd. De Efteling beschikt over grote waterpartijen, diverse waterrijke attracties en mooie fontein. Daarnaast is water nodig voor het beregenen van de vele tuinen, bloemperken en het golfpark. In het verleden voorzagen de Efteling in haar waterbehoefte door het oppompen van grondwater. Aangezien grondwater in Brabant een schaars goed is, werd er in 1997 op het golfpark een helofytenfilter (een biologisch zuiveringsstelsel met een rietveld) aangelegd. Gezuiverd afvalwater (effluent) van de rioolwaterzuiveringsinstallatie (rwzi) Kaatsheuvel wordt via een kilometerslange transportleiding geïnfiltreerd in het helofytenfilter ter grootte van bijna 2 voetbalvelden. In september 2002 nam het waterschap Brabantse Delta een nieuw zandfilter in gebruik als laatste onderdeel van dit duurzaam waterzuiveringsproject van de Efteling. Uit de onlangs gehouden

jaarevaluatie van het waterschap, de provincie Noord-Brabant en de Efteling blijkt dat de resultaten over 2003 bijzonder positief zijn. Het fosfaatgehalte in het oppervlaktewater is aanzienlijk gedaald. Bovendien hoefde het attractiepark in 2003 - ondanks een droog jaar - geen water meer aan de bodem te onttrekken, maar wist het een positieve bijdrage van 55.000 m³ te leveren aan het grondwaterniveau.

Pluk de vruchten van je idealen

Vroeger had iedereen kippen rond het huis en een appelboom achter. Dat gevoel wil vereniging Biologica ons teruggeven, want landbouw die dicht bij de natuur staat, is vriendelijker voor dieren en gezonder voor mensen. Na het succes van de adoptiekip (onlangs werd de vijftienduizendste kip geadopteerd) is het nu de beurt aan de biologische appelboom. Bij volledige adoptie wordt de boom voorzien van je naam en mag je in de oogsttijd zelf alle appels oogsten. Je kunt ook voor gemak kiezen waarbij je elke maand in de natuurvoedingswinkel vijf biologische appels kunt ophalen. Biologische fruitteelt is qua bestrijdingsmiddelen 25 maal zo milieuvriendelijk als gangbare fruitteelt. Kijk op www.adoptereenappelboom.nl

Mijl op Zeven met Nederlands hout

Het bezoekerscentrum Mijl op Zeven ligt aan de rand van Nationaal Park De Groote Peel. Het is het start- en eindpunt van vele activiteiten die Staatsbosbeheer in en om het natuurgebied organiseert. Het gebouw is bijzonder omdat het volledig ecologisch gebouwd is. Het heeft bijvoorbeeld

vetplanten als isolatie voor het dak, zonnecellen en een windmolen om elektriciteit op te wekken. Als isolatiemateriaal is onder andere hout en oud papier gebruikt. Het gebouw is helemaal van hout uit Nederlandse bossen gemaakt. Staatsbosbeheer stelde dat als voorwaarde. Vooral ook om het hout uit eigen productiebossen te promoten, en zo te laten zien wat er zoal met Nederlands hout mogelijk is. Zo werden lariks verzaagd uit Veluwe bossen om planken te maken voor de buitengevels. Lariks is naaldbout dat zelfs zonder verduurzaming tientallen jaren weer en wind kan weerstaan. Het wordt wel na verloop van tijd grijs, net als elk ander onbehandeld hout. Maar dat grijze laagje geeft weer extra bescherming. Voor de binnenwanden zijn populieren gebruikt.

FOTO: JOS CRINS

Elke wereldburger gebruikt een deel van de ruimte op aarde, om te wonen, voor vervoer, voedsel (1 koe is 1 hectare), de winning van grondstoffen, etc. Met de Mondiale Voetafdruk (MV) kun je dat persoonlijk ruimtegebruik eenvoudig berekenen, zodat de milieueffecten van onze persoonlijke leefstijl tastbaar en inzichtelijk worden. We leven op te grote voet: de gemiddelde MV bijvoorbeeld van alle inwo-

*Wethouder
Alfred Arbouw van
de gemeente Breda.*

FOTO: KEES VAN DONGEN

*Burgemeester
van Londen
Ken Livingstone.*

LONDEN ZET DE TOON

Bij zijn herverkiezing in juni als burgemeester van Londen maakte Ken Livingstone bekend dat Livingstone van Londen de 'groene hoofdstad van Europa' wil maken. En hij is hard op weg, niet bang om ingrijpende maatregelen te nemen, zoals de vorig jaar ingevoerde 'London Congestion Charge', vijf pond (ca. 7,50 euro) tol voor auto's die de stad in willen. Vlak na zijn herverkiezing zei de burgemeester: "Ik zal al mijn macht gebruiken om ervoor te zorgen dat nieuwe (kantoor)gebouwen schone, groene energie gebruiken, zoals zonnepanelen." Al met al wil hij de voetafdruk van alle Londenaren in de komende 15 jaar verkleinen met 35%. De research en de rekenmodellen van www.citylimitslondon.com en www.bestfootforward.com zijn een voorbeeld. Wie volgt?

BREDA, DE GROENE HOOFDSTAD VAN NEDERLAND

"Laat zien dat iedereen profiteert van kwaliteit"

Burgemeester Ken Livingstone maakt van Londen 'de groene hoofdstad van Europa' en hij zet in op een drastische verkleining van de voetafdruk van de Londenaren. Maar hoe zit het in Nederland. Welke gemeente is de 'groene hoofdstad' van ons land? We reisden naar Breda, dé grote winnaar van de duurzaamheidsspiegel van het NCDO in de afgelopen jaren. Zo scherp als in Londen zijn de doelen in Breda echter nog niet geformuleerd. Milieuwethouder Alfred Arbouw denkt meer aan een win-win situatie: "Je kunt mensen alleen warm maken voor milieu en duurzaamheid als ze er zelf iets aan hebben. Laten zien dat iedereen profiteert van kwaliteit in stadsontwikkeling en een goede balans tussen groen, water en bebouwing." Op de politieke agenda is milieu 'een beetje uit', dus je moet vooral zelf het goede voorbeeld geven. Dat doen ze dan ook in Breda. In het nieuwe stadskantoor, theater en casino worden

energiebesparende technieken toegepast en op de nieuwe Vinexlocatie draaien straks 350 warmtepompen. Arbouw gelooft niet dat de bevolking in Breda veel milieubewuster is dan elders in Nederland: "Na de prijsuitreiking gaat iedereen weer snel over tot de orde van de dag." Daarom blijft hij vooral maatschappelijke organisaties stimuleren om zelf initiatieven te nemen: 'elkaar naar boven trekken'. Het lokale duurzaamheidsplatform en het Milieu Educatief Centrum Breda draaien op volle toeren. De Groene Kaart van Breda geeft 250 tips voor duurzaam recreëren, consumeren en wonen en ook de jeugd in Breda wordt nadrukkelijk betrokken (www.thebet.nl). Samenwerking en draagvlak zijn sleutelwoorden voor de VVD-wethouder: "Ook liberale politici zijn zich bewust van de noodzaak van een duurzame leefstijl."

ners van Nederland is 4,8 hectare, de Verenigde Staten 8,4 ha en India slechts 0,8 ha. Als je alle ruimte eerlijk verdeelt over de gehele wereldbevolking en ook de natuur voldoende ruimte laat, dan heeft elke aardebewoner recht op een Eerlijk Aarde-aandeel van 1,7 hectare (17.000 m², ongeveer drie voetbalvelden). Op www.voetenbank.nl kun je zelf je MV eenvoudig uitrekenen.

SITE TIP: GLOBAL FOOTPRINT NETWORK

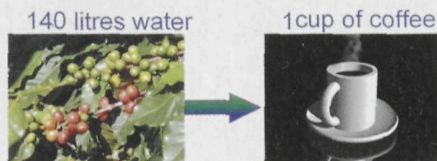
The place to go voor mondiaal denken is de nieuwe website van het *Global Footprint Network*, waarbij ook Mathis Wackernagel en William Rees, in 1993 'uitvinders' van de Mondiale Voetafdruk (MV) betrokken zijn. Het Network richt zich onder meer op verdere ontwikkeling, verspreiding en gebruik van het model van de MV. Met een abonnement op de nieuwsbrief blijf je op de hoogte van de laatste mondiale ontwikkelingen.

De Kleine Aarde is als partner betrokken bij het Network.

www.ecofoot.net

LEUSDEN OP GROTE VOET

Stichting Leusden Wereldwijd houdt t/m 1 oktober een Maand van de Mondiale Voetafdruk, met tal van activiteiten: een expositie, straattoneel, mondiaal voetbal, een mondiale maaltijd. De supermarkten in Leusden geven 25% korting op alle biologische aardappels, groenten en fruit. Meer info op: www.leusden.nl of bij Hans Hermans, telefoon: 06 55 848 721.

HET BLAUWE GOUD

Water is het kloppende hart van onze blauwe planeet. Op de website van de Unesco over de watervoetafdruk, naar het model van de Mondiale Voetafdruk, staat meer wetenswaardigs over water. Wist u dat voor één kopje koffie 140 liter water nodig is? Aan een 'water footprint calculator' wordt nog gewerkt.

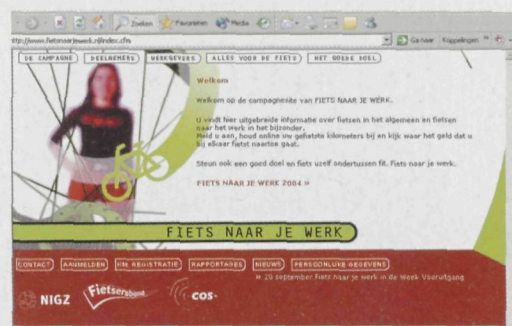
www.waterfootprint.org

SCHONE HANDEN

Ook al geïnspireerd op de Mondiale Voetafdruk is de quick scan ontwikkeld door de organisatie Euro's voor Vrede: "de schone handafdruk". Door middel van een vragenlijst kun je snel bekijken of je gedrag bijdraagt aan vrede en stabiliteit in de wereld. Eind september wordt de website www.schonehandafdruk.nl officieel gelanceerd.

WEEK VAN DE VOORUITGANG VAN 16 SEPTEMBER T/M 22 SEPTEMBER
Groen licht voor duurzame mobiliteit in de week van de vooruitgang, een initiatief van de Europese Commissie. Ook dit jaar neemt Stichting LOAZ samen met organisaties als

Milieudefensie, Novem, 3VO, Fietzersbond en ROVER het voortouw met elke dag een ander thema zoals Op voeten en fietsen naar school, Het Nieuwe Rijden, Autovrije dag, Fiets Naar je Werk en de Autodate Dag. www.weekvandevoortgang.nl

SMALL EARTH NEPAL

The Small Earth Nepal, zusterorganisatie van De Kleine Aarde in Nepal, geeft sinds augustus 2004 een tweemaandelijks tijdschrift uit: "Green View". In samenwerking met De Kleine Aarde wordt een centrum voor duurzame ontwikkeling gerealiseerd in Kathmandu. www.jeef.or.jp/EAST_ASIA/nepal/SEN.htm

SLIMME VINDING: Je kunt het schudden!

Een zaklamp die je nooit in de steek laat, want de Everlight werkt zonder batterijen. (Voor de vervaardiging van een batterij is 20 maal de hoeveelheid energie nodig die diezelfde batterij produceert.) Gewoon een halve minuut schudden geeft vijf tot acht minuten helder licht, over een afstand van 1.500 meter zichtbaar. Zo spaar je het milieu en je portemonnee. De Everlight (27 cm. lang, gewicht 325 gram) is een robuuste, waterdichte zaklantaarn, uitgevoerd met een rubberen handgreep. Het principe werd al ontdekt door de Engelse natuurkundige Michael Faraday (1791-1867) Een zoon van de verlichting...

Voor lezers van De Kleine Aarde nu extra voordelig:
Bestellen? Maak € 24,75 over op Postbanknr. 34 23 00 t.n.v. P&P Partners te Heemstede o.v.v. 'DKA Schudlamp' Vermeld tevens naam, adres, postcode en woonplaats! De zaklamp wordt u dan, zonder verdere kosten, binnen 2 weken na ontvangst van uw bestelling toegestuurd. (Twee jaar garantie.)

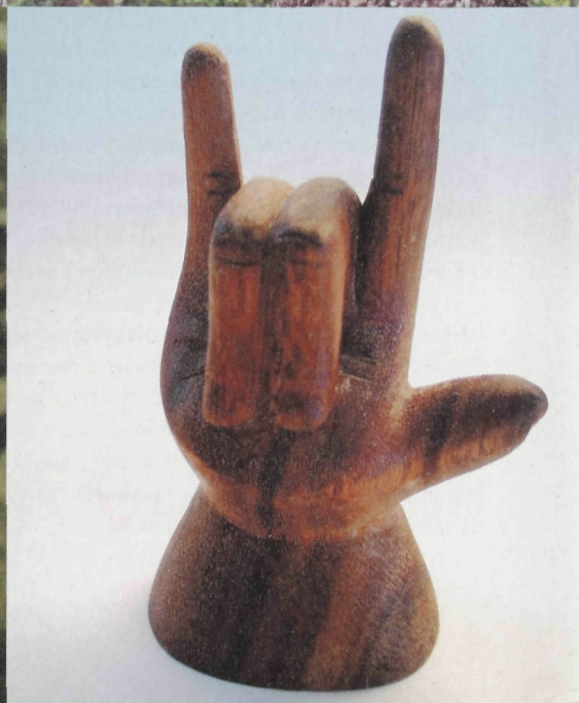
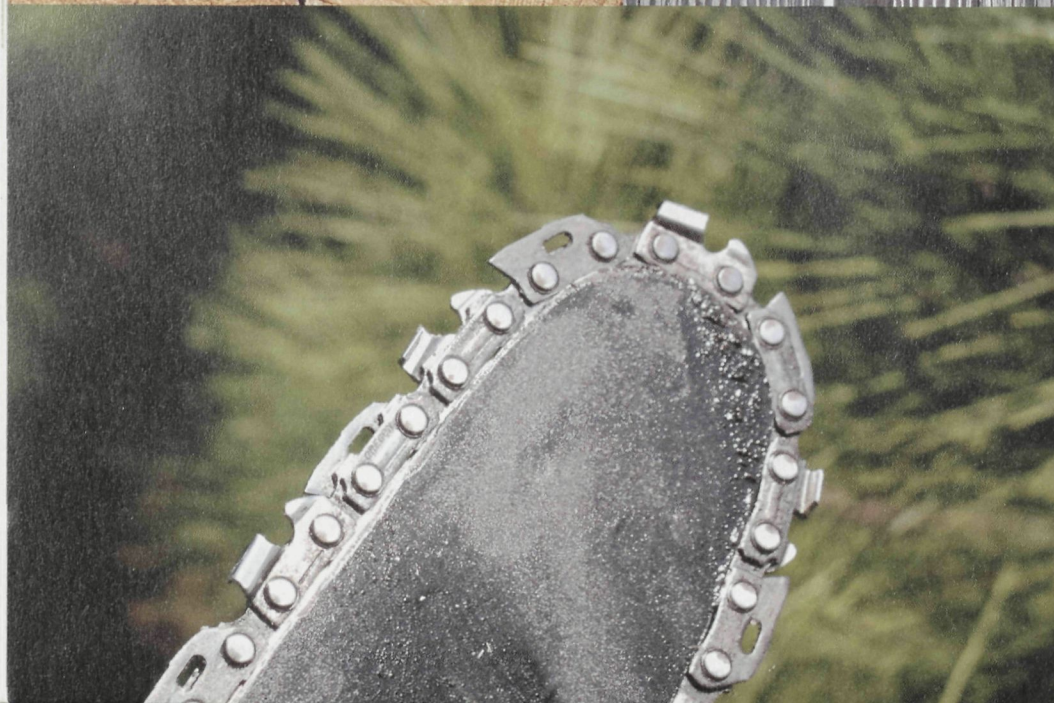
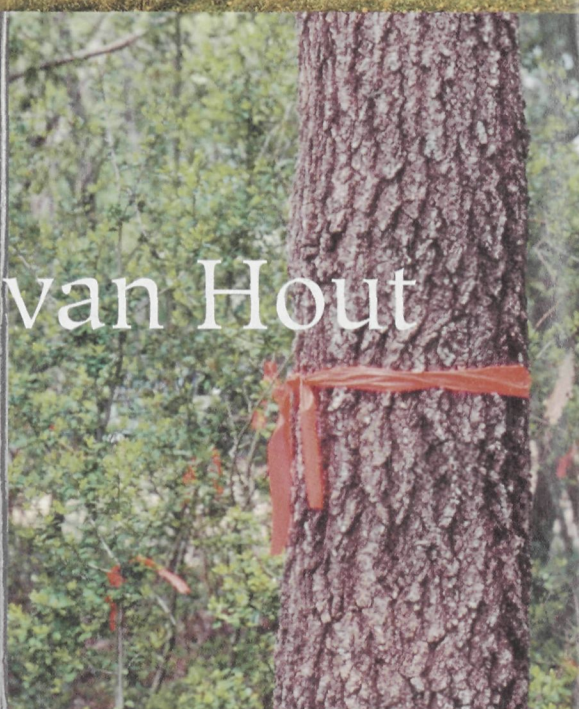

Thema

Er wordt heel wat afgeknuffeld met (en onder!) onze hout-leveranciers. Geen wonder, bomen zijn levende wezens, alom tegenwoordig en vaak zeer aaibaar. De levensboom is niet voor niets een wereldwijd symbool: bossen zijn immers de longen van de aarde. Maar hoe houden we onze wereldlongen gezond?

Houden van Hout

VOLOP MOGELIJKHEDEN OM CO₂ TE COMPENSEREN

Wijs op reis? Plant een boom!

De auto en het vliegtuig passen niet bepaald in het plaatje van een duurzame leefstijl. Wist u bijvoorbeeld dat er voor een retourvlucht naar Athene per persoon meer energie nodig is dan het verwarmen van een eengezinswoning voor een heel jaar? Denkt u niet om auto of vliegtuig heen te kunnen, dan is er nog duurzame hoop: klimaatcompensatie.

TEKST EN FOTO'S: CHARLOTTE VOGELS

Mobiliteit is een belangrijke economische peiler in onze westerse maatschappij. Om het jachtige leven van nu te kunnen bijhouden, willen de meesten van ons zo snel mogelijk van A naar B. Voor de korte afstanden kan dat makkelijk duurzaam: op de fiets naar het werk en een blokje om voor de boodschappen. Voor de langere afstanden zijn tram en trein, bus en boot qua duurzaamheid natuurlijk de beste keuze. Maar vooralsnog kleven er aan het openbaar vervoer voor velen nog steeds zo veel nadelen dat men massaal kiest voor de auto en het vliegtuig. Juist deze vervoermiddelen dragen bij tot de opwarming van de aarde door de uitstoot van broeikasgassen. Inmiddels mag bekend worden verondersteld dat de uitstoot van broeikasgassen grootschalig moet worden aangepakt omdat klimaatverandering binnen 30 jaar de aarde enorme schade aan zal richten. Weliswaar zijn steeds meer partijen zich bewust van de problemen en ontstaan er tal van initiatieven, zoals het Kyoto protocol, waar landen trachten samen te werken om de broeikasgassen te lijf te gaan. De ambtelijke molens malen echter tergend langzaam. Bovendien is de luchtvaart vooralsnog bij het Kyoto protocol uitgesloten.

Gelukkig hoeven wij als consumenten niet lijdzzaam af te wachten. Natuurlijk blijft het van belang om zo bewust mogelijk te reizen en als het enigszins kan te kiezen voor fiets of openbaar vervoer. Daarnaast zijn er momenteel tal van mogelijkheden om de CO₂-uitstoot van auto- en vliegreizen te compenseren. Voorbeelden hiervan zijn de zogeheten *klimaatcompensatieprogramma's* van

'Business for Climate' en 'Trees for Travel'. Deze organisaties geven via Stichting Face de particuliere en zakelijke markt de mogelijkheid om de CO₂-uitstoot van hun auto- en vliegreizen te compenseren door de aanplant en bescherming van bossen.

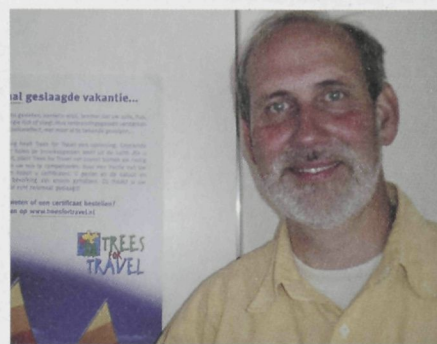
Nederland te klein

Stichting Face is in 1990 opgericht door de Samenwerkende Elektriciteits Productiebedrijven (SEP), die van de Nederlandse overheid maatregelen moesten treffen om hun milieubelastende activiteiten te compenseren. Face is begonnen met een bosproject in Nederland in het Leeuwarderbos, maar al snel werd Nederland te klein, zodat er nu ook buiten de landsgrenzen bossen aangeplant en beheerd worden. In Tsjechië werkt Face aan het herstel van natuurbos, in Ecuador worden bossen geplant voor de houtproductie en in Oeganda en Maleisië wordt gewerkt aan het herstel van beschadigd tropisch regenwoud.

Stichting Face heeft sinds haar bestaan al 55.000 hectare bos aangeplant, wat neerkomt op 500.000 ton CO₂-compensatie per jaar (vergelijk: de totale CO₂-uitstoot in Nederland per jaar is ongeveer 180 megaton, dat is 11 ton per Nederlander). De bosprojecten dragen niet alleen bij aan een schoner milieu, maar bieden ook een economische impuls in vaak achtergebleven gebieden: er zijn al enkele duizenden mensen aan werk geholpen.

Trees for Travel

De liberalisering van de energiemarkt zorgde ervoor dat de samenwerkende elektriciteitscentrales concurrenten van

Sjaak de Lig van Trees for Travel.

elkaar werden. Hierdoor werd de geldkraan voor Face dichtgedraaid, waardoor Face aangewezen was op andere bronnen van inkomsten. In 2000 ging daarom *Trees for Travel* van start om de CO₂-credits* (zie noot pagina 13) van Face op de markt te brengen. Via *Trees for Travel* hebben zowel particulieren als bedrijven de mogelijkheid de CO₂-uitstoot van hun reizen per auto en vliegtuig te compenseren.

Trees for Travel programmamanager Sjaak de Lig: "We zijn begonnen met bedrijven, maar merken dat ook consumenten steeds enthousiaster worden over klimaatneutraal reizen. Het geeft mensen een goed gevoel als ze een bijdrage kunnen leveren aan een duurzame wereld."

Groei

De groei zit er goed in: in 2003 had *Trees for Travel* 1.200 particuliere deelnemers aan het programma. En dat is slechts 8 procent van de vluchten die *Trees for Travel* compenseert: veruit de meeste aanvragen komen vanuit de zakelijke markt, zoals van Nuon, Cordaid en de Apenheul. *Trees for Travel* biedt haar

klimaatcompensatieprogramma's aan via verschillende kanalen. Zo distribueren naast reisbureaus ook de filialen van *Bever Zwerfsport* de folders van *Trees for Travel*. Reisorganisaties als *HT Wandelreizen* en de *Reismaker* bieden hun reizen standaard aan inclusief klimaatcompensatie.

Business for Climate

In het voorjaar van 2002 heeft Face samen met de *Triodos Bank* en *Kegado* een directe verkooporganisatie in het leven geroepen: *Business for Climate*. Inmiddels is ook *Stichting Doen* als aandeelhouder toegetreden. Business for Climate heeft verschillende werkmaatschappijen in de markt gezet, waaronder *COOL Flying* en *COOL Driving*. Met een zakelijk-idealistische instelling proberen zij de Nederlandse markt warm te maken voor klimaatcompensatie. *COOL Flying* richt zich vooral op de particuliere vakantiereiziger. Reisorganisatie *Multatuli Travel* voert voor Business for Climate het *COOL Flying* programma uit.

Elise Allart van *COOL Flying*: "We proberen de toeristen te bereiken via reisorganisaties als *Holland International*, *Thomas Cook* en *Isropa Reizen*." *COOL Flying* heeft in het eerste jaar van haar bestaan al 60 touroperators bereid gevonden de flyer van *COOL Flying* toe te voegen aan hun reisbescheiden.

Allart licht toe: "Sinds november 2003 dienen alle bij de ANVR aangesloten reisorganisaties te voldoen aan milieu-maatregelen, waaronder maatregelen op het gebied van vervoer. Het is dan een logische keuze om aan te sluiten bij een klimaatcompensatieprogramma zoals *COOL Flying*."

Autokilometers

Het andere programma van Business for Climate, *COOL Driving*, komt wat langzamer van start. Denis Sliker van Business for Climate: "Mensen zijn meer geneigd iets extra's te doen als ze op vakantie gaan, dan in het dagelijkse leven. Het compenseren van de dagelijkse autokilometers is voor veel mensen minder

Elise Allart en Denis Sliker.

vanzelfsprekend, alhoewel de kosten van het compenseren van autokilometers natuurlijk beduidend lager zijn dan van kilometers afgelegd per vliegtuig." *COOL Driving* zal zich in de toekomst ook gaan richten op het vakantieverkeer per auto en touringcar.

Politiek

Ook bij de overheid blijft klimaatcompensatie niet onopgemerkt. *Trees for Travel* is al jaren bezig om een voet tus-

CO₂-compensatie in de praktijk: een bosproject v

In 1993 heeft Stichting Face *Profafor* opgericht, dat verantwoordelijk is voor het beheer en management van bosprojecten in Ecuador. Door de verkoop van CO₂-credits* heeft Profafor de financiële middelen om bosprojecten te helpen opstarten. Face is eigenaar van de CO₂-rechten van de verschillende bossen.

Het eigendom van het land waarop de bossen groeien ligt deels bij de overheid en deels bij de lokale bevolking, grotendeels Quecha-Indianen. Doordat de bosprojecten ten goede komen aan de lokale bevolking, ontstaat er interesse om nieuwe bosprojecten op te starten. Deze strategie werkt: er liggen nu 60 aanvragen op stapel. *Trees for Travel* en Business for Climate timmeren

Bomen nemen CO₂ op uit de lucht en zetten dat om in zuurstof. Een boom bestaat voor 50% uit CO₂. Bij het weggroten of verbranden van bomen, komt de opgeslagen CO₂ weer vrij, maar bij het kappen van naaldbomen blijft 90 procent van de opgeslagen CO₂ behouden. Bosprojecten hebben een lange looptijd. Voordat er geld verdiend kan worden met de verkoop van het hout, zullen deze boompjes nog jaren moeten groeien.

sen de deur te krijgen bij de overheid. Dat is nu, onder leiding van D66-kamerlid Boris van der Ham, gelukt. De ministeries van VROM en Buitenlandse Zaken doen al mee aan Trees for Travel, maar vanaf januari 2005 zullen alle dienstreizen 'klimaatneutraal' worden afgelegd. Volgens PvdA-kamerlid Diederik Samsom, die ervoor gezorgd heeft dat de gehele PvdA-fractie meedoet aan Trees for Travel, is het een stap in de goede richting. Hij vindt dat de problemen van klimaatverandering ook structureel moeten worden aangepakt. Dit betekent dat er naar oplossingen gezocht moet worden om daadwerkelijk minder broeikasgassen uit te stoten. Samsom vindt klimaatcompensatie, naast groene energie, vanzelfsprekend: "Het is wel het minste wat we kunnen doen voor het milieu."

Meer info op www.stichtingface.nl
www.businessforclimate.nl
www.coolflying.nl
www.cooldriving.nl
www.treesfortravel.nl

** Noot van de redactie:
 CO₂-credits maken deel uit van de zogeheten handel in emissierechten. Dit systeem heeft als doel de wereldwijde emissie van onder meer CO₂ beheersbaar en inzichtelijk te maken, om zo vermindering van uitstoot mogelijk te maken. Het laatste woord is hierover zeker nog niet gesproken.
 De redactie van De Kleine Aarde volgt deze ontwikkelingen op de voet. We komen er zeker in de komende nummers op terug.*

Eenvoudig de CO₂-uitstoot van uw reis compenseren?

Bereken uw bijdrage op www.treesfortravel.nl, www.coolflying.nl of op www.cooldriving.nl. Vliegt u bijvoorbeeld naar Malta, dan berekent de calculator op de website van COOL Flying dat daartegenover een uitstoot staat van 1,4 ton aan CO₂-equivalenten. 70 bomen kunnen in één jaar deze uitstoot opnemen. De kosten hiervan: € 23,51.

De Kleine Aarde compenseert energiegebruik magazine

Niet alleen auto- en vliegkilometers kunnen worden gecompenseerd. In samenwerking met Cool Flying is de energie die gebruikt wordt voor de productie van het tijdschrift De Kleine Aarde berekend. De kilometers die onze redacteurs, tekst- en beeldmakers reizen, het energiegebruik van computers en drukpersen worden de komende jaren gecompenseerd door de aanplant van de benodigde bomen (60 stuks per uitgave) om de CO₂ uitstoot te compenseren. Overigens compenseert de papierleverancier het 100% recycled papier waarop het tijdschrift gedrukt is.

st van stichting Face in Ecuador

hard aan de weg om deze projecten te kunnen financieren. Momenteel beheert Profafor 23.000 hectare van de in totaal 55.000 hectare bos waarvoor Face verantwoordelijk is. Het doel is om in de komende 25 jaar 150.000 hectare te gaan gebruiken voor bosprojecten, waarvan 75.000 hectare in Ecuador.

Bij een bosproject hoort ook een bomenkwekerij. Hier worden de baby-boompjes goed nat gehouden, waarna ze geplant of verkocht worden. De opbrengst is voor de lokale gemeenschap.

Alle 37 families in de gemeenschap van Cucha Loma in de gemeente Guamote werken mee aan de bosprojecten, waardoor iedereen kan meeprofiteren van de toekomstige winst.

Onder leiding van de gemeente Guamote wordt met de inwoners gepraat over de problemen van de mensen, zoals de kou en de droogte. Maar ook over de ontwikkeling van het gebied.

"Na een dag juten reden we in het donker van het strand. Afweer veel te laat. Terwijl ik de duinovergang indraai zie ik in het licht van de koplampen een grillig gevormd stuk hout. We rijden door. Allebei te moe. Thuis wist ik meteen: Ik moet terug. Die tak bleef door mijn hoofd spoken. Als het licht wordt is hij weg. Nu ligt hij veilig in mijn atelier. Het wordt een soort kroonluchter."

Een passie voor zout hout

Een bank met een zitting van uitgebeten planken en een door het zand gepolijste leuning. Natuurlijk design of de ultieme vorm van recycling? Piety de Jong (44) en Rick van Dongen (45) maken meubels en woonaccessoires van gejut hout. Ondanks de groeiende vraag blijft hun bedrijfje ZoutHout klein en exclusief voor Terschelling. "Alles wat we afleveren, hebben we zelf gejut, ontworpen en in elkaar getimmerd."

TEKST EN FOTO'S INGE LENTING

Piety de Jong's rode haar vlamt in de laatste *sinnestrielen* als ze gepassioneerd vertelt over de verslaving die ze deelt met haar partner Rick van Dongen. Jutten. De tijd dat het bittere noodzaak was en een jutter een 'stranddief', is voorbij. Complete schepen met hun lading spoelen nog maar zelden aan. Maar het zoeken naar bijzondere schelpen, hout, gezandstraalde flessen, barnsteen of andere schatten blijft een geliefde eilandsport. Het tweetal verruilde in 1997 Friesland voor Terschelling toen Piety daar een baan kreeg aangeboden. "Terschelling was onze droom. We waren er elke vakantie, om nog dichterbij zee te zijn." Naast hun reguliere banen op de administratie van de *Folkshogeskoalle* (Volkshogeschool) in Hoorn (Piety) en

in de horeca in West-Terschelling (Rick) zijn ze allebei kunstenaar. "We hebben samen de avondopleiding van de kunstacademie gedaan, Rick monumentale vormgeving en ik grafische vormgeving." Ze wijst naar de salontafel als ik vraag hoe ZoutHout is ontstaan. "Die hebben we al twintig jaar. We vonden een mooie pallet langs de Waddenzeekust en zeiden tegen elkaar: 'Daar ligt onze tafel'. Vrienden vonden hem mooi en wilden er ook een. We zijn er gewoon nooit meer mee opgehouden." Maar de eerste echte aanzet tot ZoutHout kwam nadat Rick wat visjes uit gejutte planken had gezaagd en in de etalage van een kinderkledingwinkel in 'West' mocht hangen. "Een paar weken later vroegen we ons af waarom ze nog niet opgehangen waren.

Allemaal verkocht. En de volgende lading was ook meteen weer weg." Vanaf dat moment stroomden de eerste opdrachten binnen, voor strandpaviljoen De Walvis, Hotel Nap en het Oerolfestival.

Gekkenhuis

Alles raakte begin 2001 in een stroomversnelling nadat de media lucht kregen van een juttersweekend dat door de *Folkshegeskoalle* werd georganiseerd. "Ik werd door mijn werkgever gevraagd om dat samen met Rick - als ervaringsdeskundigen - te begeleiden. Het was komkommertijd en iedereen dook erop. Een gekkenhuis. We kregen meer dan honderd aanmeldingen en hadden maar vijftien plaatsen. Twee weken later hebben we nog een weekend gehouden."

In het kielzog daarvan kreeg ook hun piepkleine bedrijfje met stoelen, kandelars, fotolijsten, spiegels en vazen veel aandacht in de media, onder andere in glossy woonbladen. Vanaf dat moment kunnen ze de vraag bijna niet meer aan. Toch willen ze geen mensen in dienst nemen zoals hun collega Piet Hein Eek, die meubels maakt van afvalhout. "We willen ook geen filiaal aan wal. Het moet leuk blijven. We doen het nu naast ons werk en dat wil ik zo houden", vertelt Rick. "Klein en exclusief voor het eiland. Alles wat we afleveren hebben we zelf gejut, ontworpen en in elkaar getimmerd." Dan excuseert hij zich. "Nog even wat zagen en timmeren voor de buurkinderen gaan slapen."

Strandpaal

Jutten doet het stel samen. Vooral in de wintermaanden, omdat je dan met de auto het strand op mag. Piety: "Dat zijn de mooiste zakelijke kilometers die er zijn." Het jutten doen ze lopend, van strandpaal naar strandpaal waar ze het gevonden hout tegenaan stapelen. De 'wigwammetjes' halen ze dan later met de jeep op. "Zo'n pakezel is echt onmisbaar als je jut. Stel je voor: er ligt wat op het strand en je kunt het niet thuiskrijgen. Dan is het echt mis." Piety weet vaak op het strand al de eindbestemming van een stuk hout. Zij is degene die de ontwerpen maakt, Rick is van de technische uitvoering. "De puntjes op de i doen we samen. We voeren soms hele debatten over de volgorde waarin de planken voor een tafel moeten liggen. Dat maakt het verschil tussen saai of spannend. Roestige spijkergaten, stukken die mooi verbleekt zijn of een rare snee moeten goed uitkomen. Gelukkig zijn we goed op elkaar ingespeeld en weten we

allebei wanneer iets af is."

Als ik naar het duurzame aspect van hun werk vraag, antwoordt Piety dat meubels van gejut hout geen eeuwig leven hebben. Bij zware regen moet je ze afdekken en in de winter vorstvrij wegzetten. Ze ziet hun werkstukken meer als design dan als manier om te recyclen. "Ik denk dat sommige ontwerpen ook in nieuw hout goed zouden werken." Toch is juist het feit dat het hout oud en verweerd is een belangrijke inspiratiebron. "We gaan altijd zoveel mogelijk uit van de vorm en de eigenaardigheden die het heeft. Veel stukken hout spreken voor zich. Het voelt als heiligschennis om daarin te gaan zagen." Een mooie plank van 1.80 meter blijft daarom net zo lang staan tot ze een tafel van die lengte compleet hebben. En een mooie, grote plaat wordt een grote spiegel, en geen acht kleine lijstjes. "Aangespoeld hout heeft een

hoge aaibaarheidsfactor. Het voelt veel gladder aan dan nieuw hout en het heeft al een leven achter de rug. Waar komt het vandaan en wat heeft het meegemaakt?"

Jutten is vinden

Door de verhalen en kunstwerken van Rick en Piety is mijn eigen juttersbloed gaan kriebelen of beter: kolken. Ik sleep de vriendin waarmee ik een weekje op Terschelling kampeer mee naar het strand. We gaan jutten. Terwijl mijn vriendin haar gedachten weg laat waaien over de zee en het eiland, speur ik geconcentreerd het strand af. Elke oneffenheid in het zand is een potentiële schat. Als zij uiteindelijk triomfantelijk de prachtige wit uitgebeten plankjes omhooghoudt van mijn toekomstige schilderijlijst, krijgen Piety's woorden betekenis: "Jutten is vinden. De zee legt het wel of niet voor je voeten."

Bomen lijken geboren voor de eeuwigheid, en niets is vluchtiger dan onze snelle digitale maatschappij. Toch wil kunstenaar Jos Bregman alias Wdwrđ, ze verenigen in een synthese van tegenpolen. Een zoektocht.

TEKST: ERIC SCHOONES

FOTO: ROOSVAN DER SANDEN

DE NATUUR OP DE WERKPLEK

Het bureau als expositieruimte

Na zijn studie Milieuhygiëne in Wageningen, werkte Jos Bregman een jaar voor de universiteit en plande een promotieonderzoek in Brazilië. Maar toen hij, een half jaar ziek aan zijn bed gekluisterd, eens goed kon nadenken over wat hij nu echt wilde, was het antwoord helder en vaag tegelijk: iets met hout en iets met woorden.

Op zoek is Jos Bregman vooral omdat hij nooit wilde kiezen tussen zijn passie voor hout en de droomwereld van het internet. Ondertussen lijkt de tijd rijp voor de multimediasynthese die hij tussen deze uitersten wil smeden: "We zijn steeds moeilijker achter de pc vandaan te krijgen, waarom haal je de natuur dan niet naar de computer?" Na een hele dag computeren vluchten velen de tuin in, maar Jos Bregman biedt geen vlucht: "Ik wil de muren tussen tuin en computer weghalen, de schoonheid van de natuur laten zien waar je het niet verwacht." De computer is een audiovisueel instrument en de mens is altijd nog een heel tactiel wezen. "Vooral het internet is een droomwereld: mooi, fijn, maar ook ongrijpbaar, je kunt het niet vastpakken. Ons handwerk is geëxporteerd naar China of Polen en we zitten alleen nog met de grijze waas van het denkwerk achter onze computers." Daarom brengt het geoliede en zijdezacht geschuurde oppervlak van

hout - een "ware tastexplosie" vergeleken bij de egale plastic tast van muis en toetsenbord - je dichterbij onze roots dan we misschien beseffen: "Get nature!". Met een zakje houtsnippers - een zogeheten *Chip Bag*, een tast- en geurmonster in

"Ik wil de muren tussen tuin en computer weghalen, de schoonheid van de natuur laten zien waar je het niet verwacht"

geschenkverpakking - zijn die sensaties ook zo echt mogelijk aan het bureau, terwijl digitaal bewerkte macro-opnamen van hout op het computerscherm als *woodpaper* die sensaties versterken in een multimediale ervaring. "Met die macrofotografie kruip je als het ware in de verborgen wereld van het hout. Met één nerf op je scherm leer je anders kijken."

Als kunstenaar voelt Jos Bregman een verwantschap met de computerarchitectuur van Lars Spuybroek en met stromingen als land art en arte povere. Ook Gaudi en Hundertwasser zijn inspiratiebronnen: "Hundertwasser vooral ook met zijn ideeën over ecologisch bouwen en zijn veelkleurige keramiek." De

concepten die Jos Bregman ontwikkelt, spelend met alle mogelijke aspecten van zijn materiaal, zijn ingegeven door de schijnbare onverenigbaarheid daarvan. Ze maken zijn kunst tot een geheel nieuwe kunst. Het internet is anoniem en je kunt er zo veel knippen en plakken als je wilt. Daarentegen is elke boom uniek, éénmalig. Daarom maakt Jos met zijn cursisten een boomwandeling. Op een landgoed of in een bos maken ze kennis met de context van de "donorboom" zoals Jos Bregman die noemt, zodat ze weten waar het hout dat ze gaan bewerken vandaan komt.

Uiteindelijk streeft hij naar verbindingen, een totaalervaring, zoals in de workshop die hij dit najaar, in samenwerking met biologisch kok Eric van Veluwen, geeft op Rhederoord in De Steeg: "Wat is er mooier dan op een historisch landgoed hout kiezen, gezamenlijk een picknicktafel bouwen, waarop je vervolgens een maaltijd gebruikt, klaargemaakt met producten uit de kasteeltuin? De impulsen van je zintuigen worden dan gekwadrateerd, dát is een authentieke ervaring!"

Meer info op www.wdwrđ.com en www.rhederoord.nl

Wdwrđ Workshops op De Kleine Aarde: 18 september & 30 oktober (zie cursusagenda in de Activiteitenkrant).

Vriendenbomen groeien in Het Groene Woud

De afdeling Openbare Werken van Boxtel heeft met het uitvoeringsplan Lokaal Ecologisch Raamwerk in de hand diverse bermen en andere stukken groen op een landschappelijke, ecologische en cultuurverantwoorde wijze opnieuw ingericht. Met het ecologisch beheer van bermen en sloten krijgen ook zeldzame diersoorten in deze regio weer een kans; zoals de grote weerschijnvlinder, de das, de waterspitsmuis en verschillende vleermuissoorten, maar ook aan amfibieën en insecten.

Daarmee draagt Boxtel effectief bij aan het tot stand komen van het 'Het Groene Woud', de groene long tussen de steden Tilburg, 's-Hertogenbosch en Eindhoven. In 2018 moet dit ambitieuze project zijn beslag gekregen hebben in de vorm van een circa 7.500 hectare groot natuurgebied vol bos, heide, moeras, vennen, agrarisch en cultuurlandschap.

De gemeente Boxtel plant voor iedere nieuwe Vriend van De Kleine Aarde een boom in het kader van bovengenoemd plan. Inmiddels heeft De Kleine Aarde honderden nieuwe vrienden kunnen verwelkomen en er komen nog dagelijks Vrienden bij! Dat maakt niet alleen De Kleine Aarde blij, maar verfraait ook de gemeente Boxtel met inheemse bomen zoals zomereiken, lindes en wilgen.

Binnenkort zal deze fase van het Lokaal Ecologisch Raamwerk worden afgesloten. 'De Laatste Boom' wordt feestelijk geplant op 2 november door de scheidende gedeputeerde voor milieuzaken van de provincie Noord-Brabant de heer Lambert Verheijen.

Meer info: www.hetgroenewoud.com en www.dekleineaarde.nl

HETTY STRAUS

SYMPOSIUM & TENTOONSTELLING: Hout in Fort bij Vechten

Stichting Probos zet zich in voor meer en beter bos. Duurzaamheid voor mens, natuur en milieu staat hierbij centraal. Probos wil als onafhankelijke organisatie kennis ontwikkelen en nieuwe ontwikkelingen op gang brengen. Op 15 oktober 2004 houdt Stichting Probos, op het prachtige Fort bij Vechten, het symposium 'Verantwoord ondernemen met Hout'. Deelnemers kunnen kiezen uit 24 presentaties rond drie thema's: politiek correct, schoonheid en techniek. Het symposium vormt de aftrap voor de drukbezochte jaarlijkse manifestatie 'Vormgevers in Hout'. Dit jaar vindt al weer de zesde editie van deze tentoonstelling plaats, de grootste in zijn soort. Vorig jaar waren er ruim 50 vormgevers uit binnen- en buitenland en meer dan 3.000 bezoekers. Het derde weekeinde van oktober 2004 is een ware must voor houtkunstliefhebbers.

**Fort bij Vechten, Bunnik,
16 en 17 oktober.**

Meer info: www.probos.net en
www.vormgeversinhout.nl

VOLVO SPONSORT SLEUTELBOS: Bomen voor auto's

Sinds 2002 is autofabrikant Volvo hoofdsponsor van de Stichting Nationale Boomfeestdag die kinderen en ouders op positieve wijze in contact brengt met de natuur. Voor elke auto die Volvo Cars Nederland de laatste twee jaar heeft verkocht, heeft de fabrikant een boom laten planten. Op die manier werd vorig jaar en dit jaar twee keer bijna vijf hectare bos (oftewel zo'n 16.500 bomen elk) in de Brabantse gemeenten Mierlo en Nuenen aangeplant. Het *Sleutelbos* van Volvo Cars maakt deel uit van bosplan Vaarle, een gloednieuw bosgebied van pakweg honderd hectare in de regio Eindhoven. Daar zijn inmiddels al drie *geboortebossen* door kinderen uit de basisschool verzeen. Deze bossen worden beheerd door Staatsbosbeheer. Het planten van een boom voor elke verkochte auto is natuurlijk mooi, maar de grootste milieudruk van onze automobielen vindt plaats tijdens het gebruik. Er blijft dus nog genoeg werk aan de winkel voor klimaatcompensatieprogramma's.

TSEARD ZOETHOUT

SPECIALE LEZERSAANBIEDING:

Proeverij Ecologische wijnen met bezoek wijnmuseum

Roskam Wijnkopers is ook aanwezig op Culinaarde, het culinair evenement op 3 oktober aanstaande op De Kleine Aarde. Kijk ook op www.roskamwijnkopers.nl

Roskam Wijnkopers is importeur van ecologische wijnen sinds ruim 27 jaar en het oudste nog zelfstandige wijnimportbedrijf in deze sector. Elisabeth du Ysèr zwaait er de scepter en zij heeft zoveel passie voor juist de natuurzuivere wijnen, dat zij graag haar kennis overdraagt aan wijnliefhebbers.

Elisabeth biedt lezers van De Kleine Aarde de mogelijkheid om haar unieke ecologische wijnmuseum in Oss te bezoeken, waar u veel informatie krijgt en tevens een vijftal wijnen kunt proeven met deskundige uitleg. Ook worden hierbij ecologische kazen en stokbrood geserveerd. **Speciale prijs: € 15,00.**

Mogelijke data: donderdag 7 en 14 oktober van 19.00 tot 21.00 uur en zaterdag 9 en 16 oktober van 16.00 tot 18.00 uur.

Aanmelden bij Roskam Wijnkopers, Oss, tel. (0412) 65 00 33, e-mail: info@roskamwijnkopers.nl.

Graag een datum van eerste en tweede keuze doorgeven.

U krijgt een bevestiging. (De proeverijen vinden doorgang bij voldoende aanmeldingen.)

Topkwaliteit natuurverf van Bio Pin Natural Paints

De grootste fabrikant van natuurverf in Europa, Bio Pin, is gevestigd in het Noord-Duitse Jever, maar aan het roer van deze producent staat een Nederlander.

De producten van Bio Pin worden regelmatig getest door het toonaangevende Duitse blad Öko-Test, en Bio Pin komt daar stevast als beste uit de bus. Lezers van De Kleine Aarde kunnen nu voordelig Bio Pin in huis halen, of liever: in de tuin...

Laat u verrassen door de eenvoudige verwerking, de aangename geur, de snelle droging en de hoge kwaliteit. Bovendien zijn de natuurproducten van Bio Pin heel gunstig geprijsd!

Speciaal voor de lezers van De Kleine Aarde biedt Bio Pin tot 15 november 2004 de uitstekende Tuinmeubelolie Transparant aan voor de prijs van € 11,95 (0,75 liter incl. BTW en verzendkosten, normale prijs € 14,95).

De Tuinmeubelolie Transparant bevat geen UV-filter en laat uw teakhouten tuinmeubelen dus langzaam en egaal zilvergrijs worden, zonder dat ze zwart worden of uitdrogen. Eénmaal opbrengen per jaar is voldoende, bijvoorbeeld in het najaar ter voorbereiding op de winter. Houdt u niet van vergrijsd hout? Vraag dan naar Tuinmeubelolie Teak of Licht Eiken, beide met UV-filter, voor totale bescherming.

Bestellen of meer info? Bel (026) 361 56 77.

e-mail: info@biopin.nl, website: www.biopin.nl

Natuur in zicht!

Keus uit ruim honderd schitterende natuurboeken, naslagwerken, veldgidsen, educatief materiaal, cd's, loepen en nog veel meer.

Bestel de gratis catalogus:

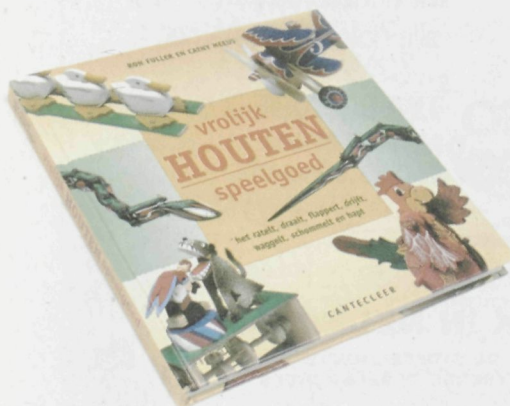
IVN / KNNV Uitgeverij
Antwoordnummer 10168
1000 RA Amsterdam
e-mail: ivn@ivn.nl
tel.: (020) 622 81 15

Door de aanschaf van in deze catalogus vermelde artikelen steunt u het natuur- en milieueducatieve werk van het IVN en de KNNV.

www.ivn.nl

MET BIJDRAGEN VAN MAAIKE NELISSEN
EN HELEEN VAN DER SANDEN

Vrolijk houten speelgoed

Na al het plastic wegwerpspeelgoed is het een verademing om een mooi boek in handen te hebben, vol met houten speelgoed om zelf te maken. Grappige voorbeelden, soms wat nostalgisch aanvoelend, maar tot in detail netjes afgewerkt. De werktekeningen in dit boek zijn makkelijk te gebruiken, de beschrijvingen helder. Het boek start met een uitleg over gereedschappen en materialen en laat meteen zien dat er helemaal niet zoveel bijzondere attributen of houtbewerkingskennis nodig zijn om de werkstukken te maken. Het bezit van twee rechterhanden helpt natuurlijk wel altijd. Kinderen vanaf de rammelaarleeftijd tot een jaar of 7, 8 zijn ongetwijfeld blij met zo'n zelfgemaakt cadeautje. Het leuke van dit soort speelgoed is dat het decoratief blijft als de kinderen het speelgoed allang ontgroeid zijn.

MN

Vrolijk houten speelgoed,
Ron Fuller en Cathy Meeus, uitg.
Canteecleer, ISBN 90 213 2350 8,
€ 17,98, hernieuwde uitgave 2004

Dichter bij de koe

*De koe zei: Het is heerlijk, al dat lommer
D'r staan al flink wat bomen om ons heen
Waar ik me al een tijd lang om bekommer
Lijkt plotseling een zaak van iedereen
Een nobel doel, waaraan totaal niks mis is
Die Bomenactie dat is Booming Bisnis*

Dit gedicht van Ivo de Wijs is, samen met vele andere pennevruchten - met de koe als onderwerp - van bekende en onbekende Nederlanders, te lezen in een aardige bundel, uitgegeven door en voor de deelnemers aan de campagne Bomen voor Koeien (een initiatief van VARA's Vroege Vogels, Stichting wAarde en Landschapsbeheer Nederland).

Inmiddels hebben duizenden mensen al aan Bomen voor Koeien bijgedragen en het mogelijk gemaakt om zo'n 42.000 boompjes te planten.

Het boekje gaat vergezeld van een DVD waarop de wereld door de ogen van een koe te zien is. Bij boek en DVD hoort een boom: als u de bundel aanschaft, wordt er namens u een inheems boompje geplant, in of langs een weiland waar vee graast, en wel op zo'n manier dat hier schaduw-, luwte- en rustplaatsen voor het grazende vee ontstaan.

HS

Dichter bij de koe, uitgeverij wAarde, 2003, ISBN 90 76661 09, € 19,50, inclusief de dvd, boom en verzendkosten. Bestelling kan door overmaken van dit bedrag op giro 8209960 van Stichting wAarde te Beek-Ubbergen, onder vermelding van "Dichter bij de koe".

De man die bomen plantte

Een herder die in zijn eentje een bos plant met vele tienduizenden bomen in de Zuid-Franse alpen. Fictie of niet? Ik ga het u niet verklappen. Feit is dat het prachtige verhaal mij steeds opnieuw ontroert en inspireert. Hoe alleen maar één mens door stille volharding en toewijding bergen kan verzetten. Het verhaal is prachtig opnieuw uitgegeven met foto's van Martin Kers en is een sfeervol cadeau aan jezelf of een geliefd persoon.

H.S.

De man die bomen plantte,
Jean Giono, met foto's van Martin Kers, uitgeverij Jan van Arkel, ISBN 90 6224 449 1, prijs € 14,95. Speciale actieprijs in de maanden november en december 2004 en januari 2005: € 9,95.

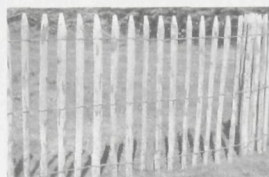

De Vlechterij, Zeist
Telefoon: 030-6995005
www.vlechterij.nl

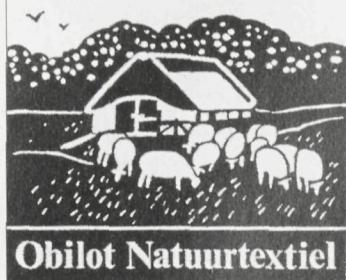
**Gevlochten
wilgentenen
tuinschermen**

de vlechterij

Elke gewenste afmeting vanaf 10 m² bij u thuis
precies op maat gevlochten.
Tevens levering van wilgentenen mogelijk.

Nu ook: natuurvriendelijk geteeld
kastanjehout uit Frankrijk:
Diverse maten ronde kastanjepalen
Franse kastanjehekken in diverse hoogten en
latafstanden.
Prijzlijst op aanvraag of kijk op onze site.

Obilot Natuurtextiel

Groenmarkt 1, Zutphen
tel. 0575- 51 70 91
di t/m vr 10-18, za 10-17 uur

*Eco baby-uitzet en
kinderwagens,
kinderkleding,
damesmode,
herenbasics, eko-
katoen, wol, zijde,
linnen, hennep.*

** deskundig advies
sinds 1982*

IJzersterke argumenten

voor een
steengoede kachel...?

kijk dan op:
www.tigchelkachels.nl
of ga direct naar:

**TIGCHELKACHELS & FINOVENS
TIGCHELAAR TEGELKACHELS**

Haedstrijtte 26 9008 SR Reduzum
Telefoon: 0566 602171 • Fax: 0566 601971
www.tigchelkachels.nl • info@tigchelkachels.nl

Showroombezoek bvk. op afspraak

Duurzaam Bouwen
Dan kiest U voor een halogeenvrij rioleringsysteem.

Polypropyleen (PP) een
verantwoorde keuze voor
alle rioleringsystemen !

TWEBO TUBE B.V.
IJZERSTEDEN:10
7547 TB ENSCHEDE
TEL:053-434 02 05 FAX:053-434 04 15

UNIEK IN NEDERLAND

DE STOFFELHOEVE
ZWITSERSE TEGELKACHELS

Grote collectie Oude en Antieke
ZWITSERSE TEGELKACHELS

- uitstekend geschikt voor ons zeeklimaat
- aangename stralingswarmte
- een van de rendementsvolle kachels
- keuze uit 150 stuks van de meest eenvoudige tot de mooiste versierde kachel
- variërend in gewicht van 75 - 350 kg

DE STOFFELHOEVE
STATIONSWEG 86, 5807 AC OOSTRUM-VENRAY (LB)
TELEFOON 0478 580361/585956 www.stoffelhoeve.nl

VRAAG VRIJBLIJVEND INFORMATIE
ZATERDAGS GEOPEND OF NA TELEFONISCHE AFSpraak

'T KASTANJEBOS

TUINBOUWERS MET HART VOOR HET MILIEU®

*Duurzame én milieuvriendelijke houttoepassingen voor tuin en erf,
in kastanje, robinia, eik, lariks, of douglas.
Oók in thermisch verduurzaamd hout.*

Voor informatie of folder:

Hoogstraat 6 3956 NA LEERSUM
tel.: 0343-522031 fax: 0343-522641
e-mail: info@kastanjebos.nl

- schuttingbouw
- tuinschermen
- pergola's
- hekwerk
- prieeltjes
- tuinmeubilair

*Geld besparen als de zon schijnt,
als het regent of als het waait
met alternatieve energie!*

- ★ Regenwatersystemen
- ★ Zonnepanelen
- ★ Windmolens
- ★ Energiebesparing
- ★ Adviezen

dbcom

Voor particulieren en bedrijven.
Vaak subsidie mogelijk.
Kijk op onze internet site www.dbcom.nl
of bel 0499 392261

COLUMN

SOPHIE KOERS

FOTO: JEROEN NOOIJ

Sophie Koers, co-auteur van het boek 'Praktisch Idealisme'.

Bomen voor vliegen?

In onze hypermobiele wereld is het moeilijk je te houden aan het idealisten-adagium 'gij zult niet vliegen'. Vol schuldgevoel stap ook ik een paar keer per jaar op een van de ontelbare budgetvluchten die verre uithoeken van Europa beter bereikbaar maken dan de Nederlandse, maar afgelegen boerderij van mijn eigen ouders. Wat was ik dus blij toen ik hoorde dat je ook CO₂-neutraal kan vliegen. Een mooi voorbeeld van praktisch idealisme: compenseer de CO₂-uitstoot die jouw vliegvakantie veroorzaakt met de aanplant van duurzaam bos, zodat de CO₂ weer wordt vastgelegd. Helaas: de schijnbaar schone eenvoud van het bomen-voor-vliegen principe bleek te mooi om waar te zijn. Al snel leggen milieuvijzere vrienden me uit dat we worden bedrogen, er klopt niets van, volksverlakkerij! En dan volgt een hoeveelheid ingewikkelde argumenten die ik als niet-ingewijde niet snap. Zeker niet als ik vervolgens de argumenten van voorstanders weer hoor. Wie heeft er nu gelijk? De discussie doet denken

aan vele andere op het gebied van duurzaamheid en sociale rechtvaardigheid. Ik ken geen enkel voorbeeld van een eenduidige oplossing voor de grote wereldproblemen. Zo lag Fair Trade onder vuur – terug dus naar dat andere dogma: 'alle consumptie is slecht'? – en ruziet Max Havelaar met Douwe Egberts over de eerlijkste manier om koffie te verhandelen. Het onderlinge gesteggel tussen non-gouvernementele organisaties (ngo's) en andere idealisten leidt af van het gezamenlijk doel van een rechtvaardige, duurzame wereld. Nog veel erger: doordat ngo's ruziënd over straat rollen, verliest de consument elk vertrouwen in de mogelijkheid om iets bij te dragen aan een betere wereld. De boodschap zou volgens mij juist moeten zijn: alle beetjes helpen. Fair-tradekoffie is beter dan 'gewone'; duurzaam beleggen is beter dan beleggen in bedrijven die bijdragen aan het onrecht in de wereld; en klimaatgecompenseerd vliegen is beter dan vliegen zonder bomen. Ik heb dus ook dit jaar weer certificaten besteld.

COLUMN

Tseard Zoethout

FOTO: REYER BOXEM

Tseard Zoethout, publicist.

Handel in gebakken lucht

Vindt u dat niet een prima voorbeeld van greenwashing? Om klimaatverandering in handel om te zetten? Nee, het gaat niet over verzekeraars maar over de echte veroorzakers van het CO₂-probleem: de koolstofclub. Om minder structurele aanpassingen te plegen, hebben notoire veelgebruikers van fossiele brandstoffen verhandelbare emissierechten bedacht. Elke industrie die meer uitstoot dan toegestaan, moet betalen. Degene die minder uitstoot, krijgt financiële compensatie. Met die mantra werd vervolgens beweerd dat men ook een deel van het klimaatprobleem kon oplossen. En als je dat maar vaak en hard genoeg roept, gaat iedereen dat wel geloven. Maar het hele systeem is gebakken lucht. Want waar haalt de EU bijvoorbeeld het recht vandaan in 2008 8 procent minder kooldioxide uit te stoten, aannemend dat ze op die andere 92 procent rechten heeft? En waar is dan de zo noodzakelijke wetenschappelijke vergelijking tussen opslag in bossen of grond versus uitstoot in de atmosfeer? Denkt u dat we in staat zijn al de koolstofstromen tussen hemel en aarde te berekenen?

Misschien zijn de huidige emissierechten wel moderne aflaten. Net als in de middeleeuwen wordt de prioriteit bij majestueuze kathedralen gelegd terwijl de armen het kind van de rekening worden. Het geld verdwijnt in de toch al goed-gevulde zakken van handelaren en consultancies. Vervolgens komt het intergenerationele aspect om de hoek: ontwikkelingslanden verkopen nu hun rechten die ze over twintig, dertig jaar, als de gevolgen van klimaatverandering veel schrijnender zijn, bitter hard nodig zullen hebben. Onze overheid doet daar lustig aan mee: zij was één der eersten die CO₂-rechten van Costa Rica aankocht (voor insiders: via het 'clean development mechanism'). Wellicht zorgt handel in emissierechten voor efficiencyverbetering. Maar écht minder energie consumeren, stroom uit zonne- of windenergie aanschaffen of een gas-gestookte warmtepomp gebruiken, zetten volgens mij zeker zoden aan de dijk. Da's geen gebakken lucht.

Hout, goed of fout?

TEKST: LEONIE VINK

Hout is mooi, natuurlijk en veelzijdig. Je bouwt ermee, zit erop, werkt eraan of kijkt ernaar. Wie kiest voor hout, zou automatisch moeten kiezen voor duurzaam geproduceerd hout. Maar hoe herken je dat?

Hout is een vernieuwbare grondstof. Het laat zich makkelijk repareren en hergebruiken en heeft in vergelijking met andere materialen weinig energie nodig voor de winning en productie. Bomen helpen mee het broeikaseffect te verminderen omdat ze voor hun groei CO₂ opnemen en hout is volledig biologisch afbreekbaar. Maar desondanks is hout niet zonder meer milieuvriendelijk. Illegale houtkap kan grote schade toebrengen en bossen onherstelbaar vernielen. Daarom is er wereldwijd steeds meer aandacht voor duurzaam geproduceerd hout.

Duurzaam of verduurzaamd

Voor de duidelijkheid: je hebt duurzaam geproduceerd hout en *verduurzaamd* hout. In het eerste geval gaat het om hout uit bossen waar de sociale, ecologische en economische waarden zijn gewaarborgd. Dat betekent dat de instandhouding van het bos, als bron voor hout, centraal staat. Er wordt met beleid gekapt en opnieuw aangeplant, zodat de bossen behouden blijven voor de huidige en toekomstige generaties. De term duurzaam slaat hier op de herkomst van het hout. Verduurzaamd hout heeft een behandeling ondergaan waardoor het langer mee gaat.

Keurmerken

Internationaal zijn er veel systemen die garant staan voor duurzaam geproduceerd hout, elk met eigen criteria en eigen certificaten. Bekend is het keurmerk van het FSC (Forest Stewardship Council). Maar er zijn ook vele anderen, en met de import van hout uit verschillende werelddelen komen die verschillende keurmerken en certificaten op de Nederlandse markt terecht. Mede hierdoor is het niet eenvoudig om een verantwoorde keuze te maken. *Keurhout* wil die keuze gemakkelijker maken: de Vereniging van Nederlandse Houtondernemingen (VVDH) controleert de aangeboden certificaten op inhoud en betrouwbaarheid aan de hand van de duurzaamheidseisen die de Nederlandse overheid heeft opgesteld. Die eisen hebben betrekking op het bosbeheer, maar ook op de productie en het transport van het hout. Pas wanneer het aan alle eisen voldoet, krijgt het een Keurhout-logo.

Tips

- Kies vanwege kortere transportlijnen voor Europees hout.
- Bouwkundige maatregelen kunnen de levensduur van hout verlengen, zoals overstekken aan de gevel om kozijnen en gevelbekleding te beschermen.
- Beperk de milieubelasting door te schilderen met de juiste verfsoort.
- Plaats palen voor een schutting of pergola op een metalen paalvoet. De palen zelf kunnen dan van hout met een lagere duurzaamheid zijn.

Goed hout?

Aan het hout zelf kun je niet zien of het afkomstig is uit een duurzaam beheerd bos. Dus hoe weet je of je 'goed' hout koopt? Dat is vrij eenvoudig. Er staat een keurmerk op het hout en/of er wordt een certificaat meegeleverd. Eindproducten, bijvoorbeeld kozijnen of meubels, zijn dan voorzien van een VVDH of FSC-sticker of -label. Hierop, of op de factuur, moet een certificeringsnummer staan. Bij twijfel kun je de betrouwbaarheid van het certificaat verifiëren bij de VVDH of bij FSC Nederland.

Verlengen van de levensduur

De levensduur van hout kan worden verlengd door het *thermisch te modificeren*. Het hout wordt onder druk verhit. Daardoor kan het beter tegen vocht en is het dus minder gevoelig voor houtrot. Door thermische modificatie krijgen zachtere houtsoorten dezelfde eigenschappen als hardere houtsoorten. Deze vorm van verduurzamen kost energie, maar tijdens de warmtebehandeling worden wel energiebesparende maatregelen genomen.

Een tweede manier om de levensduur van hout te verlengen is door het te impregneren met chemische verduurzamingmiddelen die zijn opgelost in water. De meeste verduurzamingmiddelen bevatten een of meer metaalzouten. Hout dat op deze manier behandeld is, gaat drie tot vijf maal zo lang mee als onbehandeld hout. Maar ... impregneermiddelen komen door

regen of grondwater in het milieu terecht. Ze zijn niet of slecht afbreekbaar en schadelijk voor bodem- en waterorganismen. De overheid wil het verduurzamen van hout met wolmanzouten (het zogeheten wolmaniseren), evenals verduurzaming met creosootolie, dan ook aan banden leggen vanwege de gezondheids- en milieurisico's.

Verduurzaamd hout met KOMO-keur garandeert weliswaar dat het impregneerbedrijf zich houdt aan de wettelijke regels en milieunormen wat betreft het productieproces en de gebruikte impregneermiddelen, maar wie langer van zijn hout wil genieten zonder het milieu ernstige schade toe te brengen kan dat beter doen door regelmatig te schilderen of te beitsen met een verantwoorde verf.

Welke soort

Welke soort hout je moet kopen hangt af van de toepassing. Hout is ingedeeld in vijf duurzaamheidsklassen. Onbehandeld klasse I hout gaat in buitentoepassingen 25 jaar mee; klasse V hout vijf jaar. Voor gebruik binnenshuis is hout van naaldbomen van voldoende kwaliteit. Bij toepassingen in vochtige omstandigheden is het beter een hardere houtsoort te gebruiken. De keuze voor de juiste houtsoort voor de juiste toepassing verlengt de levensduur van het hout. En dat is voordelig voor je portemonnee en voor het milieu.

Meer info: Vereniging van Nederlandse Houtondernemingen: www.vvdh.nl
Forest Stewardship Council
Wereld Natuur Fonds: www.wnf.nl
Centrum Hout: www.houtinfo.nl

Milieudefensie heeft een handige 'KapKoopWijzer' uitgebracht,
tel. (020) 626 26 20
of www.milieudefensie.nl.

Maximaal 50 woorden. Tarief: t/m 20 woorden € 24,96. Daarboven € 1,25 per woord. Voor brieven onder nummer € 3,51 extra. Bewijsnummer € 4,54 extra inclusief BTW. Stuur uw tekst op papier, per fax (liefst getypt) of e-mail naar Regeladvertenties, De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel, fax (0411) 68 34 07, h.petter@dekleinearde.nl Vermeld uw adres; u krijgt een acceptgiro toegestuurd. De redactie behoudt zich het recht voor advertenties niet te plaatsen. Zend uw regeladvertentie voor het winternummer voor 1 november in.

TE KOOP

FIN-OVEN bouwpakketten, geheel droog stapelbaar en in combinatie met leem/baksteenbouw. Inclusief stookdeuren met glas, roosters, enz. bouwtekening en bouwomschrijving. Bel voor documentatie. Tighelaar Tegelschels tel. (0566) 602 171 of fax (0566) 601 971.

Brede grenen vloerdelen, 16, 19 of 21 cm breed € 16,- p/m², incl. BTW. Kamerdroog. Evt. breder en in eiken. BAX TERHEYDEN. tel. (076) 593 21 88.

AGA'S leverbaar van volledig nagekeken tot geheel opnieuw geëmailleerd. Tevens voor onderhoud, reparatie en ombouw naar olie, gas of propaan, tel. (0223) 521 981.

Fabrieksopruiming: complete ZONNEBOILERS met 50% korting, voor doe-het-zelf of compleet geïnstalleerd. Meer weten? info@GramsbergenSolar.nl.

Keukens en meubels op maat. Ambachtelijk gemaakt met eerlijke materialen. Ook antiekrestauratie. Paul Stoffels meubelmakerij, Grootegast. Tel: (0594) 613 942. www.meubelmakerijstoffels.nl.

TE HUUR / VAKANTIE

NEDERLAND

Te huur in SEVENUM Limburg, rustieke appartementen, 2-8 pers., cv, op oude boerderij in bosrijke omgeving. Eigen natuurtuin met dierenweide en speeltoestellen. Tevens minicamping. Folder: tel. (077) 467 25 93.

GELDERSE ACHTERHOEK. Vier stenen vakantiewoningen en minicamping bij woonboerderij. Fijne fietsomgeving. Als u van rust en ruimte houdt. Silvalde tel. (0315) 329 728.

Te huur in MIERLO, Noord-Brabant, 6 pers. vakantiehuisje. Gelegen in het bos nabij de Strabrechtse Heide, met 0,5 ha eigen grond. Ideaal voor wandelaars en fietsers. Tel. (040) 293 05 95.

BOIJL, aan het Fries Drentse Wold. Camping TE HOOI EN TE GRAS. Sfeervol 4 & 8-persoons appartement, plaggenhutten. 11 door groen gescheiden kampeerplaatsen. Slecht weer accommodatie. Finse sauna, mogelijkheid voor Reiki- of massagebehandeling. Tel. (0561) 421 796.

Lief huisje met houtkachel te huur, bij NIEUWKOOPS Plassegebied, dus veel kano- en fietsmogelijkheden. Geitengemeker, schapenpoep, kachelhout "gratis"! Infofolder? Bel (0172) 612 070

Vml. arbeidersbehuizing IT KLAVERBLÉD, 2-4 pers. rustig - eenvoudig comfort - veel buitenruimte buiten bebouwde kom - uitzicht op vogelbroedgebied bij Franeker & Harlingen - info & res. (0517) 452 100 www.geocities.com/it_klaverblad/index.html

FRANKRIJK

BOURGONDIË, Morvan: Pension/Camping Sur Yonne. Ook verhuur. Aan rivier. Natuur, rust. www.suryonne.com, tel. (0525) 630 926

NOORD-BRETAGNE, vrijstaand oud huis, eenvoudig ingericht, vlakbij dorp, rustige landelijke omgeving, wandel- en fietsgebied ongeveer een half uur van de kust. Tel.: (0575) 562 361.

Zwerven door het vulkaangebiedte van de Cantal. LE CLOU voor uw wandelvakanties en trektochten. Chambre et table d'hôte, natuurkampeerterrein, vierpersoonsvakantiehuisje en een atelier/cursusruimte. Tel. (00) (33) 471 470 145, www.leclou-france.com

Onontdekte LUNGAU (Zuid-Alpen): wandelen, fietsen, cultuur, wintersport. Gastvrij Hollands echtpaar verhuurt rookvrije appartementen. www.hausbellevue.at of (06) 230 456 17.

PORTUGAL

CASA DONA MARIA Midden-Portugal: 2 appartementen te huur in Portugese vivenda, gelegen in pittoresk dorpje aan de rivier de Alva; ideaal voor wandelvakanties. www.casadonamaria.nl of (013) 580 06 26.

Te huur voor 6 euro p.p.n., caravan zw-kust PORTUGAL (Alentejo) veel comfort, 2 à 4-persoons, fietsen. Caravan NO-Algarve, 2-persoons, minder comfort. Beide: natuurgebied. Peter Adams tel. (013) 535 12 28

QUINTA in rustige landelijke omgeving West-Algarve, 4 ha land waarvan 2 geschikt voor vee en/of tuinbouw, toerisme en/of horeca of woon- en werkgemeenschap. Vier sep. gebouwen met +/- 500 qm en hoge standart. Pr. elk reël voorstel boven € 600.000. Exposé op aanvraag. Tel. (00) (351) 917 254 794 of 100@ziggysan.jazznet.pt.

SPANJE

La Palma-Kanaren. Oud kanarenhuis (gerenoveerd) in ARGUAL (stadsrand van Los Llanos) en nieuw steenhuis (eilandstijl) in Todoque (schitterend uitzicht). (Beide objecten met grote tuin, latexmatrassen, granenmolen, netvrijshakelaar). (00) (49) 415 279 424, e-mail: diehaas@aol.com, http://members.aol.com/diehaas/

CURAÇAO

Bonaire vanaf dec. '04 activiteitenvakantie waaronder wandeltrips, bezoek kruidentuin Dinah Veeris, Christoffelpark, massages voor baby's en volwassenen, verschillende therapievormen. Info @ heldebabyhuilt.nl www.helpdebabyhuilt.nl

ISRAËL

Met bedoeïenen & kamelen door het indrukwekkende landschap van de SINAÏWOESTIJN. Genieten van de stilte, de natuur, de prachtige sterrenluchten & de gastvrijheid van de bedoeïenen. www.deserttracks.nl

DIVERSEN

DE GROENE HYPOTHEEKADVISEURS, op zoek naar een duurzame betaalbare hypotheek? Onze adviseurs werken door heel Nederland en komen graag bij u thuis voor een vrijblijvend advies. Bel voor een afspraak: (0182) 570 290.

GREENCHOICE levert consumenten groen gas en groene stroom gegarandeerd voordeliger dan "grijze" energie. Voordeel jaarlijks vanaf € 15,- tot € 425,- tel (010) 478 23 26.

MENSEN & MOGELIJKHEDEN

Zoekt u mensen om samen iets te gaan doen? Stuur een bericht van max. 50 woorden naar Mensen en Mogelijkheden, De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel, fax (0411) 68 34 07 of h.petter@dekleinearde.nl. Een gratis service, uitsluitend voor vrienden. Niet voor commerciële berichten. De redactie behoudt zich het recht voor advertenties niet te plaatsen. Stuur uw bericht voor het winternummer vóór 1 november in.

Wie vindt het leuk om op onze kat en ons huis in het Gooi (en soms in Bretagne) te passen? Tel. (035) 538 28 90 / 00 33 (0) 296 470 974 e-mail: mej.bris@inter.nl.net

LEEFGEEMEENSCHAP in oprichting zoekt deelnemers. Rustige plek in de stad of buitengebied. Samen koken, eten, kletsen, leven en ruimte voor ieder om bezoek te ontvangen of alleen te zijn. Huisdieren en kinderen welkom. Tel: (035) 543 08 46.

Kleine leefgemeenschap, hoeve met 50 hectare bergterrein, Spaanse Pyreneeën bij Middellandse Zee, zoekt hulp bij tuinwerk, opschonen bospaden en weiden, verzamelen kruiden en paddestoelen in omgeving, verzorging muilezel, reparatie boomhutten kinderkamp. Relaxt werkrime, regelmatig bezoek vrienden uit wijde omgeving met verwante activiteiten. LES GAVATXES, Beget. (00) (34) 972 192 022. c.baerwaldt@hccnet.nl

Wij zoeken mensen/gezinnen die met ons een BOERDERIJ IN FRIESLAND willen kopen om een woongemeenschap te vormen. Deels zelfvoorzienend, duurzaam leven, groentetuin, dieren. Tel. (0513) 41 09 18.

Jaarverslag 2003

Inleiding

Marijke Kuipers
directeur

Voor De Kleine Aarde is 2003 een veelbewogen jaar geweest; we konden zowel positieve als negatieve gebeurtenissen beleven. De positieve hebben gelukkig de overhand gehad met de start van een aantal nieuwe projecten. In mei openden we bijvoorbeeld

de 'Bike-Experience' en in september hielden we voor het eerst ons culinaire evenement 'Culinaarde'. De Kleine Aarde was duidelijk present bij het Vroege Vogels Festival van de Vara, dat ook in september plaatsvond. Verder is noemenswaardig: de goede samenwerking met de gemeente Boxtel inzake het duurzame bouwproject 'In Goede Aarde' op het terrein direct achter ons park. Het betreft hier de bouw van circa 400 woningen.

Desondanks hebben we aan het einde van het jaar toch fors moeten ingrijpen vanwege de financiële ontwikkelingen. Als gevolg daarvan moesten we afscheid nemen van een aantal collega's.

Toch is De Kleine Aarde stapsgewijs op weg naar een professionele organisatie. Deel van deze organisatie is het mooie Eco-park dat mensen laat zien wat duurzaamheid in de praktijk voor hen kan betekenen. In 2003 mochten we 18.183 bezoekers begroeten die in Boxtel een heerlijke dag doorbrachten en gebruik maakten van de vele faciliteiten.

Komt u ook een keer kijken?
U bent van harte welkom op De Kleine Aarde!

De Mondiale Voetafdruk

Elke wereldburger gebruikt een deel van de ruimte op aarde, om te wonen, voor vervoer en voedsel (een koe is een hectare). Met de Mondiale Voetafdruk (MV) kunt u dat persoonlijk ruimtegebruik eenvoudig berekenen, zodat alle milieueffecten van onze persoonlijke leefstijl tastbaar en inzichtelijk worden. Dan wordt duidelijk dat we in Nederland op te grote voet leven: de gemiddelde MV van de inwoners van Nederland is 4,8 ha, de Verenigde Staten 8,4 ha en in India slechts 0,8 ha. Als we alle ruimte eerlijk verdelen over de hele wereldbevolking en ook de natuur voldoende ruimte laten, dan heeft elke aardebewoner recht op een Eerlijk Aarde-aandeel van 1,7 ha (17.000 m², ongeveer drie voetbalvelden). Op www.voetenbank.nl kunt u zelf uw MV uitrekenen.

Visie

Het is noodzakelijk om de aarde duurzaam te beheren.

Doelstelling

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen inspireren tot een duurzame leefstijl.

Strategie

Het Eco-park (terrein) met de gebouwen en het tijdschrift van De Kleine Aarde worden optimaal benut om de doelstelling te verwezenlijken. Bezoekers kunnen in Boxtel ervaren wat een duurzame leefstijl in de praktijk inhoudt. Het park biedt educatie op een recreatieve wijze. De meeste projecten worden in het themapark gerealiseerd.

Praktische realisatie

Het begrip duurzame leefstijl wordt vertaald naar de dagelijkse leefomgeving van de consument. Daarvoor zijn zes thema's uitgewerkt: tuinieren, voeding, bouwen & wonen, persoonlijke verzorging, mobiliteit en vrije tijd & recreatie. Per thema worden de belangrijkste milieuaspecten belicht en duurzame alternatieven aangedragen.

Mondiale Voetafdruk staat model

De thema's sluiten aan bij het model van de Mondiale Voetafdruk. Inzicht in het effect van de persoonlijke leefstijl op het milieu biedt mogelijkheden tot aanpassing naar een meer duurzame leefstijl. De Kleine Aarde wil laten zien dat hiermee ook de kwaliteit van het persoonlijke leven kan verhoogd kan worden.

Voorwoord

Joost Wintermans
voorzitter bestuur De Kleine Aarde

Beste vrienden, donateurs, sponsors en alle anderen die De Kleine Aarde een warm hart toedragen. In het voorjaar van 2002 trad ik aan in het bestuur van de stichting. Ik kwam uit de storm van 'de grote wereld' en de luwte van 'de kleine aarde' trok me wel aan. Er lag zoiets als een *business plan*. Voor het eerst, denk ik. Het financiële fundament van de Postcode Loterijbijdrage was voldoende stevig. Tijd genoeg om de doelstellingen te realiseren. Een jaartje extra zou ons ook niet deren.

Een paar maanden later werd ik voorzitter. Tegelijkertijd kondigde de zittende directeur zijn vertrek aan. Dat betekende een tijdrovende en soms best controversiële sollicitatieprocedure. Niks luwte! Marijke Kuipers trad op 1 januari 2003 aan als nieuwe directeur. Haar opdracht was de realisatie van het voorliggende plan.

Al snel legde Marijke de vinger op een aantal gebreken in de organisatie. Daarbij kwam de terugloop van vriendenbijdragen en van bezoekers, iets waarmee alle ideële organisaties in 2003 kampten, extra hard aan. In september moest het bestuur zijn verantwoordelijkheid nemen. Om een ramp te voorkomen was een structurele aanpassing van de uitgaven nodig.

We hebben begin 2004 jammer genoeg afscheid moeten nemen van een aantal medewerkers. Degenen die zijn gebleven hebben het zwaarder gekregen. Wel is op die manier de ruimte ontstaan die we nodig hadden om het profiel van De Kleine Aarde meer markt- en klantgericht te maken. Een absolute voorwaarde om de begroting aan de inkomstenkant sluitend te krijgen.

Nu, juli 2004, lijkt het erop dat het echt gaat lukken. De initiatieven van Marijke en haar nieuw samengestelde 'management team' vinden weerklank. Niet alleen in een revitalisatie van de organisatie en haar medewerkers, maar vooral ook in de respons van 'de markt'. De markt die bestaat uit burgers, consumenten, producenten en overheid. Van allen ondervinden we positieve terugkoppeling en samenwerking.

Speciale vermelding verdient de Nationale Postcode Loterij. Haar bijdrage is de kurk waarop De Kleine Aarde drijft. Natuurlijk blijft de steun van onze trouwe donateurs (die we liever Vrienden noemen) ook onontbeerlijk. Via het ministerie van VROM geeft de centrale overheid nog steeds blijk dat zij het belang van onze activiteiten inziet door het verstrekken van een substantiële programmasubsidie. Het beleid van de provincie Noord-Brabant is voor ons een belangrijke morele steun. De Commissaris van de Koningin, mevrouw Hanja Maij-Weggen, gaf daar onlangs persoonlijk blijk van bij de opening van de expositie over duurzame woninginrichting, *Werelds Wonen*. Onze huisbaas is de gemeente Boxtel. Met name in de persoon van wethouder Ger van den Oetelaar vinden we een groot supporter die steeds weer helpt om gezamenlijke initiatieven vorm te geven. Het Boxtelse bedrijf Thema Communicatie heeft ons in de persoon van Theodoor van Leeuwen onschatbare adviezen gegeven en deuren voor ons geopend. In de aanloop naar de reorganisatie waren de analyses en adviezen van BrightHouse Management B.V. uit Helvoirt zeer waardevol. We danken Jenny Griep en Harry Wagter voor hun belangeloze bijdragen.

Graag nodig ik u uit om weer eens een bezoek te brengen aan De Kleine Aarde. Alleen, of samen met uw dierbaren, kinderen en kleinkinderen. Het is er inspirerend, behaaglijk, gezellig en ook erg lekker. Ook daag ik u uit om nieuwe samenwerkingsverbanden uit te proberen. Samen subsidiebronnen aanboren om projecten te realiseren. De Kleine Aarde gebruiken als etalage voor duurzame producten en diensten. Samen met De Kleine Aarde uw duurzame idealen te verwezenlijken.

Hoezeer nu ook is gebleken dat we rekening moeten houden met de 'markt', het uiteindelijke doel is dat we ervoor zorgen dat onze wereld, onze kleine aarde, voor onze kinderen, kleinkinderen en verder nageslacht leefbaar blijft, naar de normen van vandaag en liever beter.

Daarvoor staat De Kleine Aarde!

2003 in woorden en cijfers

Hoofdsponsors en donateurs

Behalve de financiële (en morele!) ondersteuning van haar donateurs heeft De Kleine Aarde ook in 2003 weer kunnen rekenen op de ondersteuning van het ministerie van VROM en van de Nationale Postcode Loterij.

Horen, Zien en Duurzaam Leven

Het programma 'Horen, Zien en Duurzaam Leven' omvat de kernactiviteiten van De Kleine Aarde. Rond de zes thema's Tuinieren, Voeding, Bouwen & Wonen, Persoonlijke verzorging, Mobiliteit en Vrije tijd & Recreatie zijn educatieve programma's, evenementen en themadagen georganiseerd en is het publieksterrein geactualiseerd. In 2003 is er veel gedaan om de verschillende aspecten van het Eco-park te verbeteren en zijn er in zijn algemeenheid nieuwe elementen toegevoegd. Zo is er een voedingstentoonstelling gerealiseerd, is de huiskamer aangepast en is er een *Energiefiets* in de Lichtstraat geplaatst. Verder zijn noemenswaard: de kunstroute *Kunst Natuurlijk* en de *Bike Experience*. Velen hebben de jaarlijkse evenementen als het *Eco-Festijn*, *Culinaarde* en de *Kerstmarkt* bezocht.

Ontdek De Kleine Aarde

Ook is dit jaar een doe-het-zelf-rondleiding voor individuele bezoekers getiteld 'Ontdek De Kleine Aarde' gerealiseerd. Met dit bezoekersgidsje, compleet met plattegrond en eigentijdse omslag in full colour, kunnen bezoekers nu op eigen gelegenheid het Eco-park verkennen.

Daarnaast verzorgen speciaal opgeleide vrijwillig(st)ers rondleidingen en excursies die opnieuw aangepast zijn aan de recente ontwikkelingen. In oktober 2003 is het *Natuurpad* (voor kinderen tussen 9-12 jaar) geopend.

In de Infotheek, gericht op de doorverwijsfunctie van De Kleine Aarde, is een computer met internetaansluiting geplaatst.

Bike Experience

Op zaterdag 10 mei 2003 is de fietstestplaats *Bike Experience* van start gegaan. Guido van Woerkom (directeur ANWB) en Bernhard Ensink (directeur Fietsersbond) verrichtten de of-

ficiële opening. Op het testparcours van de *Bike Experience* kan een groot aantal fietsen en fietskarren worden uitgetest. De testplaats is het hele seizoen druk bezocht. De *Bike Experience* kwam mede tot stand dankzij vele fietsleveranciers.

Kunst Natuurlijk

Van 1 juni tot 31 oktober sierden in 2003 een groot aantal kunstwerken het Eco-park. De expositie *Kunst Natuurlijk* omvatte werken van Karin Kunst (prenten), Bert Schneider (glaskunst) en Heleen van der Sanden (beelden). Het Eco-park leende zich uitstekend als omgeving voor deze kunstroute, die veel publieke belangstelling kreeg. Ook de Triodos Bank was enthousiast en sponsorde de verzekering van de kunstwerken.

Eco-Festijn

De Kleine Aarde steelt de show! was het motto van het Eco-Festijn, de voormalige jaarlijkse Open Dag. Ruim 2.000 bezoekers kwamen naar De Kleine Aarde voor een 'duurzaam dagje uit' in een sfeervolle ambiance met vele attracties.

Voedingstentoonstelling

In september opende de Boxtelse wethouder Ger van den Oetelaar de nieuwe Voedingstentoonstelling. Een interactieve expositie die verschillende aspecten van ecologische voeding aanschouwelijk maakt. De tentoonstelling laat zien hoe je je Mondiale Voetafdruk kunt verkleinen door te kiezen voor groenten van het seizoen, minder *voedselkilometers*, biologische groentepakketten en biologisch vlees.

Culinaarde

Dit culinaire evenement vond plaats op een zonnige septemberdag. Behalve (h)eerlijke hapjes uit de keukens van De Kleine Aarde konden bezoekers ook bij de talrijke standhouders volop producten proeven.

Kerstmarkt

Na het succes in 2002 hield De Kleine Aarde ook dit jaar weer een Groene Kerstmarkt die goed werd bezocht. Standhouders

presenteerden hun duurzame kerstartikelen en de bezoekers konden deelnemen aan een workshop groendecoratie.

Magazine De Kleine Aarde

Ook in 2003 verscheen elk kwartaal het magazine De Kleine Aarde, met in het hart de *Activiteitenkrant*. Het kwartaalblad wordt naar alle Vrienden gezonden en tevens naar potentieel geïnteresseerden. De *Activiteitenkrant*, met daarin elk kwartaal een compleet overzicht van de activiteiten, cursussen en workshops bij De Kleine Aarde, werd in een extra oplage doorgedrukt en gestuurd naar VVV's, campings en bezoekerscentra. De eindredactie was in handen van Peter Waterkoort. Voor de acquisitie van de advertenties was Heleen Petter verantwoordelijk.

Website

Het bestaande concept is in grote lijnen aangehouden. De website is door het jaar heen geactualiseerd door een externe relatie.

Media

De Kleine Aarde was op het eendaagse evenement *Vara's Vroege Vogels* aanwezig met een grote stand om de naamsbekendheid te vergroten en nieuwe Vrienden te werven.

Bij de evenementen bij De Kleine Aarde door het jaar heen was de pers steeds vertegenwoordigd. Dit resulteerde in regelmatige aandacht in de regionale (dag)bladen en bij de regionale omroep. Voor alle evenementen werden flyers gemaakt en verspreid.

Mondiale Voetafdruk

Ook in 2003 werden vrijwel alle activiteiten direct of indirect gekoppeld aan het model van de Mondiale Voetafdruk. Er was veel interesse voor de uitgebreide Mondiale Voetafdruk-expositie in de kas op het terrein van De Kleine Aarde.

De mini-tentoonstelling op zeven posters, ontwikkeld door De Kleine Aarde, werd twaalf maal verhuurd. De gemeente Uden kocht de postertentoonstelling voor permanente expositie. De folder 'Gemeenten en de Mondiale Voetafdruk' werd vernieuwd. Samen met de Belgische organisatie Ecolife werd in

	2001	2002	2003
Individuele bezoekers	2.000	3.892	4.719
Rondleidingen	95	1.548	1.135
Excursies	645	701	388
Ontbijten	567	739	685
Lunches	1.157	2.049	1.491
Logies	1.476	944	971
Diners	594	687	702
Verhuur zalen	2.500	3.871	3.813
Natuurpad (9-12 jr.)	120	295	318
Op Onderzoek (scholieren)	342	418	39
Open Dag	1.200	2.500	2.000
Diversen		1.418	1.922
Totaal	10.696	19.062	18.183

opdracht van de Remonstrantse Broederschap de brochure 'De Kerk en de Mondiale Voetafdruk' ontwikkeld waarmee kerken rond dit thema activiteiten kunnen ontwikkelen.

Er werd verder veertien keer een lezing gehouden over de Mondiale Voetafdruk voor milieu- of Lokale Agenda 21-groepen, gemeenteambtenaren en studenten.

De Kleine Aarde verstuurde in 2003 maandelijks een elektronische nieuwsbrief over de Mondiale Voetafdruk. Deze werd ook op het internet geplaatst (www.voetenbank.nl).

De Kleine Aarde maakt deel uit van *The Global Footprint Network*. Dit is een wereldwijd netwerk met als doel de standaardisatie van het model zodat over de hele wereld resultaten met elkaar vergeleken kunnen worden. Vanaf 2004 is het netwerk via internet operationeel: www.ecofoot.net.

Workshops en cursussen

In 2003 waren de workshops en cursussen op het gebied van persoonlijke verzorging, 'De Ecologische siertuin' en 'Fruitbomen snoeien' populair. Ook de kookcursussen waren steeds volgeboekt.

Mondiaal tribunaal

In 2003 zijn de mogelijkheden onderzocht om in samenwerking met o.m. een Belgische partner (VODO: Vlaamse Organisatie voor Duurzame Ontwikkeling) in 2005 een mondiaal tribunaal over mensenrechten en milieu te organiseren. De uitkomst van dit onderzoek is positief. Een aantal personen en organisaties heeft zich hierachter gesteld zoals ex-minister Jan Pronk en Richard Goldstone, een internationaal bekende rechter uit Zuid-Afrika. Deze laatste ziet het model van de Mondiale Voetafdruk als een mogelijk belangrijke toets voor het tribunaal.

Ecolink-project

In 2003 nam De Kleine Aarde deel aan het Ecolink-project gericht op *ecosites* in Europa. In het kader van dit project is onder meer een inventarisatie gedaan van de huidige stand van zaken op het gebied van de rol van *ecosites* in duurzame lokale ontwikkeling.

Financieel jaarverslag 2003

MEDEDELING VAN DE ACCOUNTANT

De in dit speciale katern gepubliceerde jaarcijfers van de stichting De Kleine Aarde betreffende de balans per 31 december 2003, sluitend met een eigen vermogen van € 119.225,-, en een staat van baten en lasten 2003, sluitend met een tekort van € 51.854,-, zijn ontleend aan de jaarrekening 2003 van de Stichting De Kleine Aarde, Centrum voor een duurzame leefstijl in Boxtel.

Doelstelling van de stichting is het geven van educatie en voorlichting op het gebied van milieu en ecologie in de breedste zin van het woord. Dit wordt o.m. gerealiseerd door het exploiteren c.q. het onderhouden van voorlichtingstuinen (met rondleidingen) en exposities, door het geven van cursussen, lezingen en workshops alsmede door het uitgeven van diverse publicaties zoals een kwartaal magazine.

Bij de door ons gecontroleerde jaarrekening hebben wij op 8 april 2004 een goedkeurende verklaring verstrekt.

Govers accountants/adviseurs
Eindhoven, 19 juli 2004

BALANS PER 31 DECEMBER 2003

	31.12.2003 euro	31.12.2002 euro
ACTIVA		
VASTE ACTIVA		
<i>Materiële vaste activa</i>		
Terrein	45.306	39.394
Inventaris	16.681	8.808
Computerapparatuur	<u>23.115</u>	<u>42.385</u>
	85.102	90.587
VLOTTENDE ACTIVA		
<i>Voorraden</i>		
Direct beschikbaar voor de doelstelling	12.691	12.385
Bedrijfsvoorraden	<u>1.000</u>	<u>1.000</u>
	13.691	* 13.385
<i>Vorderingen</i>		
Debiteuren	29.022	15.906
Rekening-courant		
Stichting Het Klaverblad	63.937	0
Belastingen	0	1.060
Effecten	1.783	1.833
Overige vorderingen	<u>38.611</u>	<u>98.272</u>
	133.353	117.071
<i>Liquide middelen</i>	<u>68.684</u>	<u>259.788</u>
	300.830	480.831

Vervolg BALANS PER 31 DECEMBER 2003

	31.12.2003 euro	31.12.2002 euro
PASSIVA		
EIGEN VERMOGEN		
<i>Vrij besteedbaar vermogen</i>	34.123	80.492
<i>Vastgelegd vermogen</i>	<u>85.102</u>	<u>90.587</u>
	119.225	171.079
SCHULDEN		
Projectverplichtingen	16.599	103.691
Overige schulden en overlopende activa	<u>165.006</u>	<u>206.061</u>
	300.830	480.831

2. STAAT VAN BATEN EN LASTEN 2003

	2003 werkelijk euro	2003 begroot euro	2002 werkelijk euro
FONDSSENWERVING			
Baten uit eigen fondsenwerving	173.885	202.500	193.488
Kosten uit eigen fondsenwerving	<u>11.002</u>	<u>13.500</u>	<u>15.469</u>
Netto baten	162.883	189.000	178.019
Resultaat verkoop artikelen	<u>128.347</u>	<u>226.606</u>	<u>104.323</u>
Totaal eigen fondsenwerving	291.230	415.606	282.342
Aandeel in acties van derden	500.000	453.780	453.780
Overheidssubsidies	215.000	215.000	242.341
Overige baten en lasten	<u>104.632</u>	<u>215.408</u>	<u>79.446</u>
Beschikbaar voor doelstelling	1 110.862	1 299.794	1 057.909
Besteed aan doelstelling			
Eigen activiteiten	154.063	172.500	185.505
Uitvoeringskosten	<u>1 008.653</u>	<u>956.146</u>	<u>876.399</u>
Totaal besteed aan doelstelling	<u>1 162.716</u>	<u>1 128.646</u>	<u>1 061.904</u>
Saldo	51.854-	171.148	3.995-
Het tekort over 2003 is als volgt verdeeld:			
Onttrekking vrij besteedbaar vermogen	46.369-	0	32.028-
Onttrekking/dotatie fonds activa	<u>5.485-</u>	<u>171.148</u>	<u>28.033</u>
	51.854-	171.148	3.995-

Reorganisatie: oorzaak en gevolg

Eind 2003 werd duidelijk dat een reorganisatie onafwendbaar was. Deze is begin 2004 doorgevoerd, mede om een dringend noodzakelijke kostenbesparing te realiseren, maar ook om de organisatie te herpositioneren. Als direct gevolg van de reorganisatie moesten acht van de tweeëndertig arbeidsplaatsen geschrapt worden.

Behalve de structurele (programma) bijdrage van het ministerie van VROM is er in het verleden vrijwel nooit een structurele financiering geweest. Tot het jaar 2001 steunde De Kleine Aarde daarom op veel enthousiaste vrijwilligers. De vaste medewerkers werden met het minimumloon betaald. Sinds 2001 echter kan De Kleine Aarde rekenen op financiële ondersteuning door de Nationale Postcode Loterij. Deze financiering is voor minimaal vijf jaar toegezegd.

Het meerjarenbeleidsplan 2001-2005 dient als basis voor de subsidie van de Postcode Loterij. Het plan houdt professionalisering van de organisatie in en verbetering van het Eco-park. In de financiële planning zijn hogere inkomsten door meer bezoekers opgenomen. Eveneens is in die planning gerekend met meer inkomsten dankzij uitbreiding van het aantal donateurs, die we inmiddels Vrienden van De Kleine Aarde noemen. Daartegenover staan hogere uitgaven, onder meer vanwege de verbetering van arbeidsvoorwaarden en fysieke investeringen in het Eco-park. De uitgaven zijn inderdaad gestegen, maar de inkomsten die hiertegenover zouden moeten staan bleven achter.

Een en ander maakte het dringend noodzakelijk dat De Kleine Aarde versneld ging werken aan marktgerichte productontwikkeling en efficiënte bedrijfsvoering. Dit alles natuurlijk zonder de doelstelling uit het oog te verliezen.

Die doelstelling is en blijft: zo veel mogelijk mensen inspireren tot een duurzame leefstijl!

Medewerkers

Betaalde krachten en vrijwilligers

BESTUUR

Joost Wintermans (voorzitter); Pieter Boetzkes (secretaris);
Jan Meus (penningmeester); Wilma Aarts (lid); Sigrid Bollwerk
(lid); Peter Ketel (tijdelijk uit bestuur); Jaap Verhulst (lid)

DIRECTIE: Marijke Kuipers

FINANCIËLE ADMINISTRATIE: Wieny Hendrikx

TEAM INNOVATIE/EDUCATIE/PROJECTEN

Antoinette Brugman, Inge Hindriks, Els van Hout,
Jan Juffermans, Marianne van Lubek, Marie José Meertens,
Maïke Nelissen, Marjon Weijzen (teamleider)

TEAM COMMUNICATIE

Marina de Bekker, Gürtan Ercan, Jojo Heesbeen (teamleider),
Peter Ketel (interim), Anouk van Soest, Peter Waterkoort

TEAM HORECA

Huub van Aalbeek, Iris Bronkhorst, Els Hoffmans,
René Hoffmans, Karin Kunst, Lisette Kronenburg,
Christine Luiten, Carla van der Linden, Henny van Nassau,
Harrie Perebooms (teamleider), Henriëtte van Raak,
Linda Sandbergen, Carla Stumpel (1/2), Esther Schoenmakers,
Renée van der Woude

TEAM ECOPARK/TECHNISCHE DIENST

Ben van Dieren (teamleider), Marieke Faatz, Theo Gijsman,
Marcel d'Hont, Esther Hoetjes, Jan Mous, Remco Pastoor,
Maryse Snel, Bert Schneider, Guido Verdonk, Dick Vos

SECRETARIAAT

Esther Brenninkmeijer, Prisca Geurts, Henriëtte Hoffmans
(teamleider), Jolanda de Laat, Heleen Petter, Carla Stumpel (1/2)

TEAM RONDELEDINGEN

Frans Boons, Nel Dijstelbloem, Truus Goossens, Theo Gijsman,
Jan Holstein, Jules Kluytmans, Micheline Leemans,
Ans van der Plas, Jet Piscaer, Marianne Schenk, Carla Stumpel,
Elly Vanderbroeck

VORMGEVING: QUADRO VORMGEVERS, OSS

FOTOGRAFIE: ROOS VAN DER SANDEN

ACTIVITEITENMAGAZINE HERFST 2004

De Kleine Aarde

CENTRUM VOOR EEN DUURZAME LEEFSTIJL

3 oktober: Culinaarde!

Speelobject De Zon open

Cursusaanbod herfst 2004

KOM NAAR CULINAARDE,
hét culinaire evenement bij
De Kleine Aarde
3 oktober 2004

www.dekleineaarde.nl

DE KLEINE AARDE

OPENINGSTIJDEN

1 april t/m 31 oktober 2004

dinsdag t/m zondag
van 10.00 tot 17.00 uur.
Maandag gesloten.

Voor groepsarrangementen (rondleidingen, excursies en overnachtingen), cursussen en speciale evenementen is De Kleine Aarde het hele jaar - op afspraak - geopend.

Entreprijzen

Kinderen t/m 8 jaar: gratis

Kinderen 9 t/m 12 jaar: € 2,50

Vanaf 13 jaar: € 5,-

Vrienden van De Kleine Aarde hebben gratis toegang.

ADRESGEGEVENS

De Kleine Aarde, bezoekadres:
Het Klaverblad 1, 5283 TV Boxtel
Postbus 151, 5280 AD Boxtel
Tel.: (0411) 68 49 21
Fax: (0411) 68 34 07
E-mail: info@dekleineaarde.nl
www.dekleineaarde.nl

Smullen op De Kleine Aarde

De oogst is binnen. En daar willen we u van laten meegenieten. Op zondag 3 oktober bent u van harte welkom bij Culinaarde, het culinaire festijn dat De Kleine Aarde ook dit jaar weer organiseert. Op deze feestelijke dag is het smullen voor jong en oud. Kom proeven, laat u inspireren en heb een heerlijke dag. Een legertje koks zet hun beste beentje voor, u kunt biologische wijnen proeven en kopen en ook voor de kinderen is er van alles te doen. Zij kunnen bijvoorbeeld de gloednieuwe attractie De Zon uitproberen en spelenderwijs leren hoe zonne-energie werkt. En natuurlijk is de Bike Experience open, waar groot en klein een breed scala aan fietsen en fietskarren kan uitproberen.

Wilt u meer weten over **praktische alternatieven** op het gebied van tuinieren, wonen, voeding, persoonlijke verzorging, mobiliteit en recreatie? Kom naar De Kleine Aarde en laat u informeren en inspireren.

Onze **accommodatie en groepsarrangementen** bieden tal van mogelijkheden om er even tussenuit te zijn.

Zelf groenten telen of paddestoelen kweken en tegelijk de aarde in haar waarde laten? Zin om creatief bezig te zijn in een cursus houtbewerken? Of hebt u liever een geheel verzorgd weekend in het teken van de vegetarische keuken?

Laat u verrassen door onze uitgebreide **cursusagenda!**

In dit Activiteitenmagazine vindt u informatie over onze evenementen en activiteiten in het herfstseizoen van 2004.

Vrienden gezocht!

Duizenden 'Vrienden van De Kleine Aarde' dragen ons een warm hart toe. Word ook 'Vriend van De Kleine Aarde'!

Uw voordelen: Gratis toegang tot het Eco-park, gratis abonnement op kwartaalblad van De Kleine Aarde en

10% korting op cursussen.

Vul nu de bon achterin deze krant in!

In het kader van de 'Groene Maand September' Fietsarrangement en extra rondleiding bij De Kleine Aarde

Rondleiding door het Eco-park. Kosten: € 7,75 (incl. lekkere consumptie in het Eco-café). Zondag 19 september. Aanvang: 14.00 uur, duur circa 1,5 uur. Vooraf aanmelden is niet nodig.

Fietsen door het Groene Woud

Om van de directe omgeving van De Kleine Aarde te kunnen genieten, biedt De Kleine Aarde een fietsarrangement aan op zondag 19 september. De Kleine Aarde ligt midden in het Groene Woud, een aaneenschakeling van 12 natuurgebieden in de Brabantse Meierij die onlangs aangemerkt is als Nationaal Landschap. Een prachtig natuurgebied, temidden van de driehoek 'Eindhoven-Den Bosch-Tilburg'. Een afwisselende fietsroute leidt u door het Groene Woud. Onderweg kunt u pauzeren bij ambachtelijke bedrijven en prachtige plekjes.

Fietsroute verkrijgbaar tussen 10 en 15 uur bij De Kleine Aarde. Het Eco-café sluit om 18.30 uur. Start en finish van de route: Eco-park De Kleine Aarde, Het Klaverblad 1, Boxtel. Er zijn beperkt huurfietsen beschikbaar (vooraf reserveren!). Neem als het kan uw eigen fiets mee.

Kosten incl. routebeschrijving en entree Eco-park: € 5,-. Een huurfiets kost € 5,- extra.
Reserveren en informatie: (0411) 68 49 21, www.dekleineaarde.nl

BIKE EXPERIENCE

FIETSTESTPLAATS

De fietsen staan nog steeds buiten! Verschillende bijzondere fietsmodellen en fietsaccessoires kunnen op de testplaats uitgeprobeerd worden. Familietandems, kinderkarren, kinderfietsen, vouwfietsen, elektrische fietsen, lage-instapmodellen: alles is mogelijk. Zin in een ritje?

De testplaats is geopend in de weekends (zaterdag & zondag 10.00-17.00 uur) en tijdens schoolvakanties (dinsdag t/m zondag 10.00-17.00 uur).

Kijk op www.bike-experience.nl voor meer informatie.

KINDER-ACTIVITEITEN 2004

Nieuw op De Kleine Aarde:

HET AARDMANNETJESPAD

voor kinderen van 4 t/m 6 jaar.
Kosten per kind € 1,50 (incl. kleine verrassing), toegangsprijs begeleider volwassene € 5,00 p.p. S.v.p. vooraf aanmelden.

Voor kinderen van 6 t/m 12 jaar SPELEN MET DE ZON

Vol spanning verwacht en op 27 juni tijdens het Ecofeestijn feestelijk geopend: 'De Zon'. Een kinderspeelobject met hoge educatieve waarde. 'De Zon' is ontwikkeld in samenwerking met De Kleine Aarde en laat kinderen tussen zes en twaalf jaar spelenderwijs ontdekken hoeveel energie de (echte) zon oplevert!

DE WETENWEEK:

20 T/M 27 OKTOBER

Activiteiten tijdens de wetenweek: Aardmannetjespad (wo. 20 okt) Ecco Ekopad (di. t/m zo.) voor kinderen van 9-12 jaar) en het Natuurpad. www.wetenweek.nl

**MEER WETEN? BEL DE KLEINE AARDE (0411) 68 49 21,
WWW.DEKLEINEAARDE.NL OF VUL DE ANTWOORDKAART IN!**

VERJAARSPARTIJTJE

Een origineel verjaardagsfeestje? Informeer bij De Kleine Aarde naar mogelijkheden en prijzen voor een 'maatwerk'-feestje (incl. versnaperingen en leuke verrassingen).

Cursusagenda

Kijk voor uitgebreide cursusinformatie op www.dekleineaarde.nl of bel (0411) 68 49 21

GROEPSARRANGEMENTEN

Bel (0411) 68 49 21 voor info over een programma op maat. Minimaal twee weken vooraf reserveren.

Dagarrangementen

Een leuk dagje uit met familie of vrienden? Een uitstapje met het bedrijf of de vereniging? Wat dacht u van een afwisselend en zorgvuldig samengesteld arrangement in de Brabantse Meierij! De Kleine Aarde verzorgt dagarrangementen in samenwerking met ambachtelijke bedrijven uit de regio. Er is keuze uit vier arrangementen met o.m. een bourgondisch en cultuurhistorisch karakter.

Kook je eigen diner

Gezellig! Met een stel vrienden, familie of collega's samen oogsten, koken en eten. Datum in overleg. Groepen tot 10 personen € 650,- extra personen € 40,- p.p. Prijs inclusief recepten, diner en twee consumpties. Duur: 4 uur.

Op Onderzoek voor scholen

Speciaal voor scholen heeft De Kleine Aarde een gevarieerd, interactief pakket met opdrachten samengesteld voor vmbo- en havo/vwo-leerlingen. Hiervoor zijn speciale kennisvragen ontwikkeld, maar ook vragen gericht op het gebruik van zintuigen. Prijs tot en met 15 personen € 71,25, extra personen: € 4,75 p.p.

Rondleidingen voor groepen

U krijgt een uitgebreide rondleiding over het terrein van De Kleine Aarde, inclusief koffie of thee. Duur: 1½ uur. Prijs tot en met 15 personen: € 116,25,

Wdwr Woodshops - Computer Counterweights

In een Woodshop krijgt en maakt u (een) tegenwicht voor uw computer. Kunstenaar Jos Bregman biedt u pas-sie voor bomen, hout en natuur en verbindt deze met computers. U begint bij de bron met een boomwandel-ing en eindigt met een zelfgemaakt houten kunstwerk. Docent: Jos Bregman.

Zaterdag 18 september en Zaterdag 30 oktober (10.00-16.00 uur), € 65,- p.p. per dag inclusief lunch, koffie en thee en enig materiaal. Groter materiaal is tegen een gereduceerd tarief tijdens de Woodshop verkrijgbaar. Aanmelden uiterlijk maandag 13 september of vrijdag 15 oktober.

Paddestoelen telen

Voor de liefhebber die zelf paddestoelen wil kweken. Docent: Peter Oei.

Zaterdag 25 september (09.45-16.45 uur), € 70,- p.p., inclusief lunch, koffie, thee en kweekpakketten. Aanmelden uiterlijk maandag 13 september.

Douchegel, lippenbalsemstick en shampoo maken

Met natuurlijke ingrediënten leert u heel eenvoudig douchegel, lippenbalsemstick en shampoo maken. Docent: Agnes ten Haken.

Zondag 26 september (14.00-16.00 uur), € 23,50 p.p., inclusief koffie, thee en materiaal. Aanmelden uiterlijk maandag 13 september.

De ecologische moestuin

Groenten telen en de aarde in haar waarde laten. Basiscursus. Docent: Marjon Weijzen.

Vrijdag 8 oktober (18.00-22.00 uur) & zaterdag 9 oktober (8.30-16.30 uur), € 150,- p.p., inclusief overnachting, maaltijden, koffie, thee en het Tuinboek van De Kleine Aarde. Aanmelden uiterlijk vrijdag 24 september.

Cursus reserveren?

Vul de antwoordkaart in op pagina 7 en stuur hem op. U kunt ook een e-mail sturen naar cursus@dekleineaarde.nl met naam en datum van de cursus alsmede uw naam, adres en telefoonnummer. Of bel: (0411) 68 49 21.

Vrienden van De Kleine Aarde krijgen 10% korting op de cursussen die in dit Activiteiten-magazine vermeld staan.

Docenten gevraagd

De Kleine Aarde stelt haar faciliteiten beschikbaar, ook voor uw cursus! De Kleine Aarde verzorgt de publiciteit voor u via persberichten en vermelding op onze website. Daarnaast krijgen meer dan 35.000 lezers uw cursus onder ogen via dit Activiteitenmagazine.

Geïnteresseerd?

Bel (0411) 68 49 21.

Nieuw: Sieraden maken

In deze workshop leert u natuurlijke materialen, zoals zaden en schelpen, te verwerken tot een fraai sieraad.
Docent: Thea van Oorschot.
Zondag 10 oktober (13.30-16.00 uur), € 30,- p.p.
Aanmelden uiterlijk vrijdag 24 september.

Natuurvriendelijke kunstschilderverf maken

Een vergeten ambacht ontdekken en schitterende verf maken zonder conserveringsmiddelen.
Docent: Luuk Stofforis.
Zaterdag 16 oktober (10.00-17.00 uur), € 90,- p.p., inclusief lunch, koffie en thee.
Aanmelden uiterlijk vrijdag 1 oktober.

Zuidelijk culinair vegetarisch avontuur

Een geheel verzorgd weekend in het teken van de vegetarische keuken uit warme landen. Er wordt gewerkt met de recepten uit de kookboeken van Titi.
U krijgt dit na afloop mee naar huis.
Docent: Titi Bouwman.
Zaterdag 23 oktober (13.00-18.00 uur) & zondag 24 oktober (09.00-14.00 uur), zaterdag 27 november (13.00-18.00 uur) & zondag 28 november (09.00-14.00 uur), € 150,- p.p., inclusief overnachting, koffie, thee en 2 consumpties bij het eten.
Aanmelden uiterlijk vrijdag 8 oktober of 12 november.

Nieuw: 'Binnenhuisarchitectuur'

In deze cursus komt naast theorie komt ook de praktijk ruimschoots aan bod. Docent: Guus te Meerman.
Zaterdag 19 en zondag 20 november. Bel voor meer informatie (0411) 68 49 21.

Fruitbomen snoeien

Snoeien leert u in de praktijk. Docent: Cees Sleutjens.
Zaterdag 20 november (09.15-16.30 uur), € 65,- p.p. inclusief lunch, koffie, thee en literatuur.
Aanmelden uiterlijk vrijdag 5 november.

De Kleine Aarde Interactief

De Mondiale Voetafdruk

Hoe groot is uw Mondiale Voetafdruk? De folder en de *quick scan* van de Mondiale Voetafdruk zijn opnieuw vormgegeven. Vraag gratis een exemplaar aan bij De Kleine Aarde of vul een *quick scan* in op www.voetenbank.nl.

Word Vriend van De Kleine Aarde

Het goede leven is groen, vindt De Kleine Aarde. En u? Investeer in een duurzame wereld en word Vriend van De Kleine Aarde.

Uw voordelen:

- een fraai welkomstpakket met leuke attentie
- een gratis abonnement op ons kwartaalblad
- gratis toegang tot het Ecopark
- 10% korting op cursussen bij De Kleine Aarde.

Vul de antwoordkaart achterin deze activiteitenkrant in (geen postzegel nodig), bel (0411) 68 49 21 of meld u aan via www.dekleineaarde.nl.

DE GROENE VAKANTIEGIDS

ECEAT

Nederland, België, Luxemburg
204 vakantieadressen in de Benelux, met speciale attracties en speelgelegenheden voor kinderen.
256 pagina's, € 13,95

Frankrijk
220 milieuvriendelijke pensions, gîtes en kampeerterreinen. Wetenswaardigheden over Franse boerderijdierrassen.
240 pagina's, € 13,95

Rust en ruimte, weg van de massa
U kunt onze gidsen bestellen door de bon in te vullen, te kopiëren en op te sturen (postzegel niet nodig) in een ongefrankeerde envelop naar:
ECEAT, antwoordnummer 11236, 1000 PE Amsterdam
Bestellen per telefoon, fax, e-mail of via onze website kan ook:
Tel 020 - 668 10 30 • fax 020 - 463 05 94 • klantenservice@eceat.nl • www.eceat.nl

BON

Naam _____
Adres _____
Postcode / plaats _____
Bestelt ☐ De Groene Vakantiegids Benelux ☐ Frankrijk ☐ ander land* nm:

* Andere gidsen: Tsjechië; Spanje/Portugal; Groot-Brittannië/Ierland; Italië; Oostenrijk/Zwitserland; Duitsland; Polen; Europa.
Aantrekkelijke korting bij bestelling meerdere gidsen.

KA-06-04

HET BARBECUEHOUSE

garantie voor een geslaagd barbecuefeest

Nieuw in Nederland, exclusief door Welles Hout

Het Barbecuehouse:

- gemaakt van natuurlijke houtmaterialen
- barbecuen bij slecht weer
- ontmoetingsplaats voor familie, vrienden en gasten
- gezellige sfeer rondom open haard en houten bar
- geen rommel en reuk in huis
- landelijke uitstraling
- afmeting 300x700 cm
- geplaatst voor € 12.995,- incl. BTW (geldig tot 31-12 2004)

Welles Hout, Industrieweg 11, 8426 AB Appelscha
Meer info: (0516) 43 14 70 of www.barbecuehouse.nl

Adopteer een biologische appelboom

Zo'n onbespoten appeltje smaakt in meer dan één opzicht heel erg lekker én gezond. Als u de groei van biologische landbouw wilt helpen stimuleren, adopteer dan een biologische appelboom. Echt uw eigen boom en jaarlijks appels oogsten, of een symbolische adoptie en maandelijks vijf biologische appels bij de natuurvoedingswinkel halen. Voor € 29,50 een heel jaar oogsten. Cadeau geven voor een half jaar kan ook, voor € 14,75.

NEDERLAND gaat biologisch

www.nederlandgaatbiologisch.nl

Vroeger had iedereen kippetjes rond het huis en een appelboom achter. Dat gevoel moet terugkomen, want landbouw die dicht bij mens en natuur staat, is vriendelijk voor dier en mens. Biologische landbouw staat dicht bij de natuur. Geen kunstmest, geen chemische bestrijdingsmiddelen en diervriendelijk.

Ja, ik wil ook biologisch adopteren!

Ja, ik wil graag één of meer biologische appelbomen à € 29,50 per stuk* adopteren. Mijn wens geef ik hieronder aan:

- ☐ Ik wil eigen bo(o)m(en) en oogst jaarlijks mijn appels op één van de vijf deelnemende boomgaarden, en krijg een eigen naambordje op de boom en/of
- ☐ Ik wil symbolische bo(o)m(en) en haal maandelijks mijn appels op bij de natuurvoedingswinkel.
- ☐ Ik wil iemand verrassen met een Appelboomcheque.
Stuur mij Appelbo(o)m(en)cheque(s) à € 14,75 per stuk*
- ☐ Stuur mij informatie over de Oogappel Rekening van Triodos Bank, met twee gratis bomen voor mij en mijn kleinkind.
- ☐ Stuur mij informatie over het adopteren van een biologische kip.
Stuur mij de gratis folder.

Naam ☐ m ☐ v _____

Straat en nummer _____

Postcode en plaats _____

E-mail (voor appelmail) _____

Tel: _____

Bank- of girorekening _____

Handtekening _____

* Ik machtig Biologica om het totaalbedrag van mijn rekening af te schrijven. De persoonsgegevens worden verwerkt door Biologica, Triodos Bank en Wakker Dier.
○ Buiten deze campagne wil ik niet benaderd worden.

Naam maatschappelijke organisatie: De Kleine Aarde

Bon uitknippen
en in enveloppe
opsturen naar:

Biologica
Antwoordnummer 4502
3500 VG Utrecht

Servicepagina

Accommodatie

De Kleine Aarde beschikt over een sfeervolle accommodatie, geschikt voor beleids- of bezinningsdagen, een training of een workshop. Daarnaast biedt De Kleine Aarde comfortabele overnachtingsfaciliteiten voor 24 personen. Indien gewenst, verzorgen wij alle maaltijden, uiteraard bereid met ecologische producten. Wij organiseren ook rondleidingen over ons natuurrijke terrein; een aangenaam intermezzo tijdens uw dagprogramma. Bel: (0411) 68 49 21 voor meer informatie of kijk op www.dekleineaarde.nl

Wegwijzer

De Kleine Aarde is als volgt te bereiken:
Vanaf NS-station Boxtel met de treintaxi tel.: (0411) 68 33 84 of met de milieuvriendelijke E-Kobus, www.ekobus.nl of tel.: (06) 26 97 26 05.
Huurfiets: op werkdagen tel.: (0411) 68 59 99.
Te voet (een half uur lopen); volg de rode bordjes in het centrum.
Per auto: vanaf de A2 uit de richting Den Bosch: afslag Boxtel-Noord, uit de richting Eindhoven: afslag Boxtel. Daarna de rode bordjes volgen. Kijk ook op www.routenet.nl

**10% korting voor
'Vrienden van De Kleine Aarde'**
Vrienden van De Kleine Aarde krijgen 10% korting op de cursussen die in dit Activiteitenmagazine en op de website vermeld staan.
**Meer weten? Vul de coupon in
of bel (0411) 68 49 21**

Knip onderstaande bon uit, of maak een kopie, en stuur de ingevulde bon naar De Kleine Aarde, Donateursadministratie, Antwoordnummer 16151, 5280 VJ Boxtel. Een postzegel is niet nodig.

JA

- ☐ **Ik word Vriend van De Kleine Aarde.** Ik betaal minimaal € 25,- per jaar en ontvang een welkomstpakket en gratis het kwartaalblad, inclusief het Activiteitenmagazine.
- ☐ Stuur mij éénmalig een gratis kennismakingsnummer van het kwartaalblad van De Kleine Aarde.
- ☐ Ik wil graag meer informatie over: ☐ Groeps- en vergaderaccommodatie ☐ Cursussen ☐ Anders, namelijk:

☐ Ik wil graag deelnemen aan de volgende cursus:

Naam cursus:	Datum:	Aantal personen:
Naam:		M/V
Straat + huisnummer:		
Postcode + woonplaats:	Telefoon:	
E-mail:	Handtekening:	

Colofon

Uitgave: Stichting De Kleine Aarde, Centrum voor een Duurzame Leefstijl
De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen inspireren tot een duurzame leefstijl.

Redactie:
Gürtan Ercan en Heleen van der Sanden

Fotografie:
Istockfoto, Roos van der Sanden, Heleen van der Sanden

Advertenties:
Heleen Petter, tel. (0411) 68 49 21

Vormgeving:
Quadro Vormgevers, Oss

Druk: Macula, Boskoop

De Kleine Aarde is een van de goede doelen van de Nationale Postcode Loterij.

U heeft misschien thuis ook

©Gras-BURGER Comité, Postbus 46, 9530 AA Borger.

©Gras, Gras Ei, Graskippen, Grasvarkens, Grasdier, Grasvlees, Grasmelk, Gras-BURGER

Ik kies voor de Gras-dieren

Gras-dieren zijn dieren die in het gras en groen van ruime weiden in een Levend Landschap moeten kunnen leven zoals ze miljoenen jaren hiervoor ook al deden. Dus voor Gras-eieren, Gras-vlees, Gras-melk en andere Gras Keurmerk producten.

Laura

GrasMeisjes Organisatie.

een hond of poes.

Net als u vind ik het geweldige beesten en verzorg ze graag goed. Ook kippen, varkens, kalveren en natuurlijk koeien, zijn zulke prachtige beesten. Je moet ze een beetje leren kennen, maar dan kun je ook met ze praten en luisteren ze naar je.

Varkens zijn echte kwajongens, kippen soms heel voorzichtig en soms zeer driest. Koeien zijn stoere loebassen.

Tienduizenden jaren hebben mensen in de natuur op deze dieren gejaagd. De mens wil tenslotte in leven blijven. Later ontdekten we, dat je ook zaden (=graan =meel =brood) kon eten. Nu eten we beiden. Vlees en zaden. Een gevarieerd menu is voor mensen juist gezond.

Toch is er iets mis

Na de jaagperiode (ca. 5.000 jaar geleden) gingen we over op het houden van enkele dieren in kleine stalletjes. Opeens —na de tweede wereldoorlog— stopten de boeren een paar duizend kippen in een stal en in 1965 was er een nog grotere omwenteling. De eerste legbatterij in Nederland ging open en vanaf toen werden er 10.000 tot 100.000 kippen in één schuur gehouden in batterijen en in scharreelsystemen. Ook varkens zitten tegenwoordig met 10.000 tot 20.000 in één schuur.

Deze dieren komen nooit buiten en zien zelfs het daglicht niet. Geheel afgesloten van de buitenwereld slijten zij hun leven bij lamplicht of in het half duister. Daardoor zijn ze gestrest. Dit vind ik zeer kwalijk.

Stadsmens

Als stadsmens merk je niet hoe die dieren met miljoenen (400 miljoen in Nederland) op deze wijze op het platteland worden gehouden. Ik vind dat dieren goed verzorgd moeten worden en hoop dat u dat ook vindt. Dus, dat kippen moeten kunnen pikken in het groen, varkens moeten kunnen wroeten in de aarde en kalveren bij hun moeder moeten kunnen drinken in de wei.

Stem op www.grasburger.nl voor de Grasdieren en wordt ook Gras-BURGER.

Kip in de wei®

AGNES TEN HAKEN:

'Je huid is een levend orgaan'

Persoonlijke verzorgingsproducten zoals crèmes, zalven, lippenbalsem, lippenstift, douchegel, shampoo en deodorant zijn eenvoudig zelf te maken. Zonder moeilijke theorieën kun je meteen aan de slag, ook met kruiden uit eigen tuin. En je weet precies wat erin zit: puur natuur!

TEKST: ERIC SCHOONES

Met drie ingrediënten, bijvoorbeeld plant-aardige olie, water en een emulgator zoals wolvet, maak je al een basis waar je nog kruidenextracten of etherische oliën bij kunt doen. (Overigens is het gebruik van etherische oliën alleen aan te raden als je bekend met met de werking en dosering daarvan.) Een kleurpigment, zoals rode leemaarde, toevoegen aan dagcrèmes is ook al niet moeilijk, al gaat het mensen met een allergie of een droge huid vooral om de basiszalf.

Agnes ten Haken: "Je moet niet vergeten dat de huid een levend orgaan is.

Voeding, voldoende nachtrust en niet roken doen de huid meer goed dan allerlei zogenaamde vochtinbrengende crèmes die meestal slechts camoufleren."

Etherische oliën en kruidenextracten daarentegen worden wel opgenomen door de huid. Rozemarijn bijvoorbeeld komt in de bloedbaan en verbetert de doorbloeding.

Vaseline wordt weliswaar niet opgenomen door de huid, maar vormt een beschermend laagje, een ideale grondstof voor zalven.

Dosering is, zo vertelt Agnes, zowel bij

de bereiding als het gebruik van cosmetica en crèmes van groot belang. En ook de manier en duur van bewaren van natuurlijke producten zonder conserveermiddel: schimmels of bacteriën kunnen giftige stoffen produceren en vetten in huidverzorgingsmiddelen kunnen ranzig worden. Ook beveelt Agnes het gebruik van biologisch geteelde planten aan, om residuen van bestrijdingsmiddelen zo veel mogelijk te vermijden.

Met deze kennis kun je je eigen verzorgingsproducten maken. Het is leuk om te doen, goedkoop en geeft veel voldoening.

Agnes ten Haken studeerde levensmiddelentechnologie en kruidengeneeskunde en is inmiddels een goede bekende op De Kleine Aarde met haar **cursussen natuurlijke crèmes en zalven maken** (zie de activiteitenkrant in dit nummer).

Voor snelle lezers*

WIN EEN CURSUS VAN AGNES TEN HAKEN!

Het Europees Parlement praat dit najaar over een uniform Europees chemicaliënbeleid. Met het ontwerpvoorstel REACH (Registratie, Evaluatie, beperkende maatregelen en Autorisatie van Chemische stoffen) worden voor het eerst vele duizenden chemische stoffen geregistreerd, beoordeeld en beperkt of onder voorwaarden toegestaan. Stichting Natuur en Milieu gaat huidverzorgingsproducten onderzoeken op giftige chemische stoffen, als onderdeel van de campagne Ben jij gifvrij?

Doe mee! Vul op www.benjijgifvrij.nl in welk merk deodorantspray, shampoo, dagcrème en aftershave jij getest wilt hebben en maak kans op een cursus van Agnes ten Haken op De Kleine Aarde. ***Meedoen kan t/m 17 september.**

RECEPT:

(voor twee sticks)

Verzorgende lippenbalsemstick

Ingrediënten:

4 gram gele
bijenwas,
4 gram
cacaoboter,
7 gram jojoba-
olie.

Weeg bijenwas, cacaoboter en olie af in een hittebestendig (jam)potje en verwarm *au bain marie* (in een pan met water). Verwarm, onder af en toe roeren, net zolang totdat bijenwas en cacaoboter gesmolten zijn. Roer nog eens goed zodat alles goed vermengd is en giet het vloeibare mengsel in lege lippenbalsemhulzen (hou een klein beetje van het mengsel apart). Laat het hierin stollen. Als de stick bijna afgekoeld is kan het zijn dat er in het midden een kuiltje ontstaat. Smelt het restje dat je nog hebt overgehouden weer en vul hiermee het kuiltje.

B I O L O G I C O

La BIO IDEA

Traditionele pasta op een lage temperatuur gedroogd voor een optimale smaak.

MINUTINI voor Bambini
flinterdunne **SNELKOOK** spiraaltjes
Kinderen zijn er dol op
ideaal voor zomerpastagerechten en salades

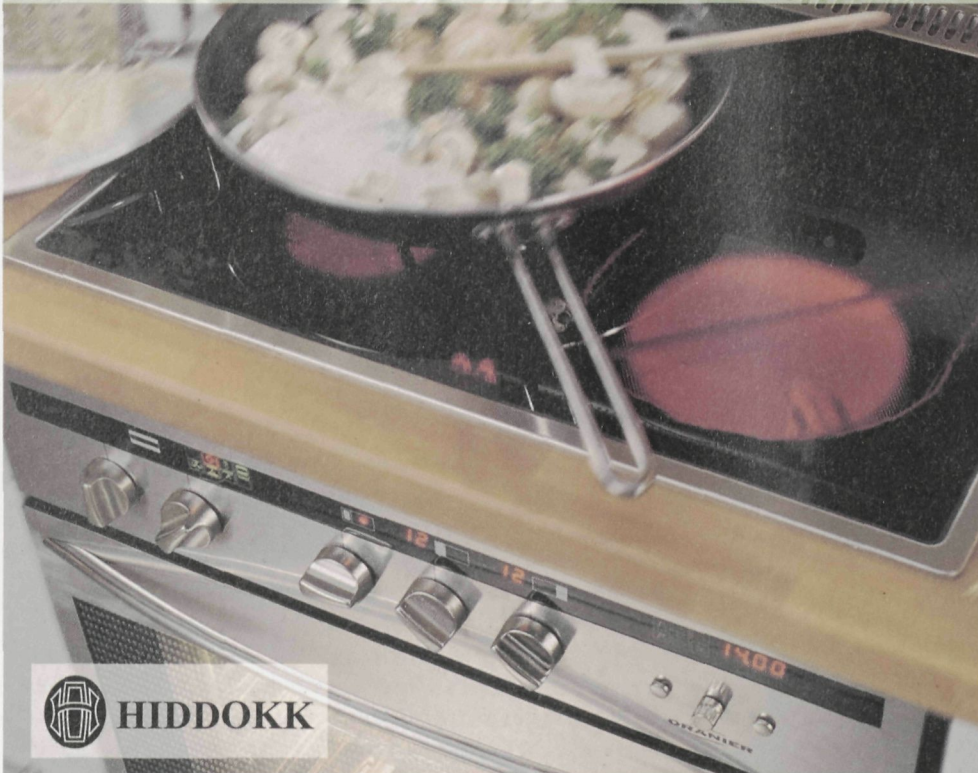
La BIO IDEA - biologische producten uit de Mediterraneë

La BIO IDEA Pr. Hendrikweg 19, 3771 AK Barneveld NL www.labioidea.com

REVOLUTIONAIR GAS

kookstelsel betekent: **KOKEN MET AUTOMATISCHE PILOOT**

Eindelijk... Koken op gas met het schoonmaak gemak van een glaskeramische plaat.

Gas onder glas®
de nieuwe manier van koken

Dankzij microcomputers werkt deze unieke gascombinatie automatisch. Zo is de **Gas onder glas®** kookplaat (ook los te koop) voorzien van een aankookautomaat en kookduurbegrenzer. De **volautomatische Gasoven** biedt alle gangbare voorkeuzeprogramma's voor de meest nauwkeurige temperatuurinstelling, werkt met **professionele hete-luchtcirculatie en automatisch bak- en braadprogramma** voor het allerlekkerste bak- en braadresultaat. Een vaatwasmachinebestendige ovenlade maakt deze set compleet. **HET NEUSJE VAN DE ZALM DUS...**

Nieuwsgierig?
bel HIDDOKK (0413) 351006
of kijk op www.hiddokk.nl

 HIDDOKK

Zoete of hartige muffins

RECEPT & ILLUSTRATIE: GEERTJE VAN DER ZIJPP TEKST: MONIQUE VAESSEN

Vliegend Hert

Geertje van der Zijpp (44) is beeldend kunstenaar. Ze woont en werkt in Groningen. Samen met haar man Court Hengeveld runt ze een Bed and Breakfast met twee tuinkamers in de sprookjesachtige sfeer van haar schilderijen.

Het *Vliegend Hert* schilderde ze op een stuk hout dat een fietsvakantielang dienst had gedaan als ondergrond voor haar gasbrandertje. "Ik had het bewaard, omdat het zo'n mooi, verweerd plankje was."

Veel van haar schilderijen worden bevolkt door engelen, hemellichamen en al dan niet bestaande dieren. "Als ik schilder voel ik me verbonden met een hele lichte, hoopvolle wereld. De glimpen die ik daarvan opvang, probeer ik in mijn werk weer te geven. Zo is ook het *Vliegend Hert* ontstaan."

Acryl op hout, 16 x 22 cm, 1985. Van het *Vliegend Hert* zijn ansichtkaarten en giclédrukken (A4-formaat) te koop. Voor meer informatie zie www.geertjevanderzijpp.com.

Ingrediënten

voor ongeveer 12 muffins:

- 2 kopjes meel (geen bloem)
- 4 theelepels bakpoeder
- 1 ¼ kopje melk
- 2 eieren
- 2 lepels gesmolten boter

Zoete variant:

- half kopje suiker (of honing of maïsmoutstroop)
- klein gesneden gedroogde abrikozen en eventueel wat vijgen en pruimen
- rozijnen
- gemalen hazelnoten
- klein gesneden chocoladereep

Hartige variant:

- 1 kopje geraspte kaas
- 2 lepels verse kruiden (tijm, bieslook of wat je lekker lijkt)
- 1 theelepel grove mosterd
- eventueel ¼ kopje gerookte zalm

Bereiding:

Eerst alle droge ingrediënten mengen en dan de rest. Doe het beslag in een beboterde muffinvorm.

Bak de muffins vervolgens een kwartier in de oven op 220 graden. Muffins kunnen bijna niet mislukken en het is leuk om je eigen variant te bedenken. Experimenteer bijvoorbeeld met fruit of wat je maar in de kast hebt staan. Lekker bij de thee of de koffie, of om mee te nemen op een picknick.

PATRON CUISINIER
ERIC VAN VELUWEN

FOTOGRAFIE: SANDRA PEEBOOM

Creatief met knolselderij

Toen Eric van Veluwen, patron cuisinier van Landgoed Rhederoord, had ontdekt hoe lekker groente uit de moestuin smaakte, werd hij nieuwsgierig. Waarom was die smaak zo goed? Hij ging op zoek en vond hij het verhaal achter ieder product. De mooiste spullen haalt hij nu bij biologisch-dynamische boeren en tuinders in de buurt.

TEKST: ELLEN WINKEL

“Groente haal ik bij De Meander in Brummen. Die prei smaakt echt waanzinnig. Ik heb wel even moeten zoeken naar echt lekker vlees, dat ook goed bestorven is. Rob Rijks uit Lettele is veehouder en slager tegelijk en levert een hele mooie kwaliteit. Heerlijke, rauwmelkse zuivel heb ik gevonden bij de Horsterhof in Duiven.” Met zijn verhalen wekt Eric van Veluwen direct de eetlust op. Maar niet alleen de smaakvolle maaltijden maken een bezoek aan Rhederoord de moeite waard. Het landgoed is prachtig gelegen aan de Veluwezoom met uitzicht op de IJssel. Wie de oprijlaan langs de meer dan twee eeuwen oude bomen oprijdt en het statige landhuis uit 1745 met brede grindpaden en strak gesnoeide buxushaagjes ziet opdoemen, droomt

automatisch van vervlogen tijden. Via een stenen trap met aan weerszijden witte zuilen treden de gasten binnen. Eric heeft hen heel wat uit te leggen. “We hebben geen menukaart, we vertellen aan tafel wat we in huis hebben.” En wie verwacht er nou klontjes in de koffiemelk? “Het is niet bedorven, maar in echte verse room zitten nou eenmaal klontjes.” Ook voor de keuken betekende de keuze voor honderd procent biologisch een omwenteling. Eric: “Je moet koken met wat er is. Iedere week is het seizoen anders. Als het vriest is er geen spinazie. Of je hebt opeens tien kilo knolselderij in de keuken liggen. We worden steeds creatiever!” Eric van Veluwen ziet het bijna als zijn missie om te vertellen over pure smaak. Zo geeft hij kooklessen en maakt hij

Voor vier personen

300 gram verse jonge tuinbonen in de dop! (niet verkrijgbaar? Neem dan bijvoorbeeld peultjes)
4 royale bieten
1/2 dl olijfolie
peper en zout
200 gram crème fraîche
150 gram warmoes (snijbiet) of wilde spinazie
50 gram verse boter
evt. knoflook en/of fenegriek en/of verse kruiden
geschaafde oude kaas

Kook de bietjes in ruim water met zout, laat ze afkoelen en pel ze. Snijd ze in plakken en verwarm een grill of tefalpan om ze te bakken. Kook in ruim water met wat zout en olijfolie de tuinbonen die ontdaan zijn van de aanzet en draden in twee minuten beetgaar - alleen en uitsluitend jonge en verse tuinbonen lenen zich hiervoor!

Was de warmoes en dep ze droog. Smelt de helft van de boter in de pan en smoor hierin de warmoes, voeg evt. knoflook en fenegriek toe. Smoor de tuinbonen en

Uit de keuken van Rhederoord: Seizoensgroentes met crème fraîche

evt. verse kruiden in de rest van de boter en wat olie en houd ze vooral knapperig. Rooster de bietenplakjes in de grill of tefalpan en besprenkel ze met wat olijfolie. Klop de crème fraîche in een

kom luchtig en schep een lepel op de gestapelde tuinbonen. Heerlijk met geschaafde oude kaas erover en een glas lichtgekoelde rode wijn (Loire).

kookboeken. Op de Libelle Zomerbeurs liet hij de duizenden bezoekersters biologisch en gangbaar spek proeven. "Dat magere spek van tegenwoordig waar suiker aan is toegevoegd plakt vast aan de pan. Als je die dames het biologische spek laat proeven herinneren ze zich weer dat je spekjes vroeger zo lekker kon uitbakken."

Informatie:

Landgoed Rhederoord, Parkweg 19
De Steeg (Rheden)
Tel. (026) 495 91 04
www.rhederoord.nl
Reserveren is mogelijk vanaf 6 personen;
zondag aanschuiven aan de table d'hôte
vanaf 16.30 uur;
driegangsmenu vanaf € 35.
Bus 43 vanaf station Dieren

UIT DE REGIO: Snijbiet van De Meander in Brummen

Eric van Veluwen is gek op snijbiet. "Een mooi groen bittertje met een hele fijne bite. En het is op veel manieren te gebruiken: als sla, roerbakken, en je kunt er ook iets mee inpakken omdat de bladeren zo groot zijn." Hij had ook snijbiet in de moestuin van Rhederoord gezaaid, maar die is opgegeten door de konijnen. Dus haalt hij alles bij tuinbouwbedrijf De Meander in Brummen. Al bijna twintig jaar telen Henk en Marrie Wansink hier dertig tot veertig soorten biologisch-dynamische groente, onder andere drie soorten snijbiet: donkergroene, rode en groen met een witte nerf. Waarom is hun groente zo lekker? Marrie: "Zonder kunstmest groeit de groente langzamer en bevat die minder water. Wij gebruiken goede compost, dat draagt misschien bij aan de goede smaak. Verder kiezen we rassen uit die lekker zijn. Dat is voor ons belangrijker dan dat een ras er mooi uitziet, omdat we het grootste deel rechtstreeks verkopen via huisverkoop. En we leveren dus aan Rhederoord. Toevallig hebben we er gisteren zelf gegeten. Heel lekker. Leuk dat ze zoveel met groente doen!"

Boerderijwinkel open di-vr 13.30 - 18.00 uur, za 10.00 - 14.00 uur,
tel. (0575) 56 42 27.

Natuurlijk slapen op uw Green Sleep Matras

Wat maakt een Green Sleep matras bijzonder?

- De kern is van 100% natuurrubber
- De Matrashoes is afritsbaar en bestaat uit onbehandelde katoen, wol en wildzijde
- Perfecte rugondersteuning
- Natuurlijke holling/bolling blijft
- Green Sleep matrassen kunt u krijgen in iedere maat en voor elk gewicht
- Optimaal slaapcomfort

Andere Green Sleep producten:

- Flexibele Bedbodems
- Vier Jaargetijden Dekbedden
- Lakens en Dekbedovertrekken
- Diverse soorten bedombouw

Informatie:

- Voor een persoonlijk advies kunt u terecht in onze showroom in Zutphen
- Wij sturen u graag per omgaande documentatie

BINORM

Zutphen

Green Sleep Slaapcomfort & Stokke Studio

Green Sleep

TURFSTRAAT 6 - 8, 7201 KG ZUTPHEN, TEL. 0575 - 51 20 15
www.binorm.nl E-mail: binorm@binorm.nl

AURO

NATUURVERVEN

Website: www.auro.nl

Email: info@auro.nl

Tel: 035 - 69 45 717

Fax: 035 - 69 41 799

sta op
natuur

Auro producten worden mede mogelijk gemaakt door
zonlicht, natuurlijke grondstoffen,
inzet en enthousiasme van de makers en leveranciers

Groen investeren met garantie en toch over uw geld blijven beschikken?*

Het is weer mogelijk om in een duurzaam herbebossingsproject te investeren met een hoog gegarandeerd rendement.
Het project is een Nederlands initiatief en bestaat al sinds 1994.
Deelname is mogelijk vanaf €2390,-

Investeren in dit project biedt de volgende voordelen:

- U kunt over uw geld blijven beschikken*
- Jaarlijkse uitkering mogelijk
- Behoud van het regenwoud
- Milieuvriendelijke investering
- FSC keurmerk, wordt ondersteund door WNF
- Duurzame werkgelegenheid
- Hoog gegarandeerd rendement vanaf looptijd 7 jaar

* vraag naar de voorwaarden
** gegarandeerd rendement per jaar.
Afgeronde cijfers

Gegarandeerd rendement

Na 7 jaar **7,4 %****

Na 10 jaar **8,1 %****

Na 15 jaar **8,4 %****

Meer informatie?

De Groene Spaaradviseurs
Postbus 2032
2800 BD Gouda
Tel. 0182-570290
info@groengeld.nl
www.groengeld.nl

DE GROENE
SPAARADVISEURS

Extra:

Investerders ontvangen
een waardebon van € 50,-
te besteden in de
wereldwinkel, vraag
naar de voorwaarden.

GROENE STROOM VOOR VIER EURO PER MAAND:

Green Power in Kenia

Green Power, een project om dorpjes in de afgelegen gebieden van Kenia van groene stroom te voorzien. Opgestart door twee Nederlanders, Robbert Mutsaers en Peter Dekker. De projecten zijn selfsupporting en georiënteerd op de gemeenschap. Dit houdt in dat alle mensen zelf meehelpen om een bepaald project te realiseren. Gemiddeld zijn dit zo'n 500 mensen per project. Al deze mensen betalen zo'n vier euro per maand waarvan alles bekostigd moet worden...

'We bouwen een dam bovenin een waterval...

De projecten hebben een gemiddelde looptijd van drie jaar. Daarvan wordt anderhalf jaar besteed aan de bouw en de resterende tijd aan distributie. De totale kosten per project waar een turbine van honderd kilowatt wordt geplaatst zijn zo'n tweehonderdduizend euro.

Wanneer het project gerealiseerd is, zijn de boeren eigenaar van het powerstation. Momenteel hebben Mutsaers en Dekker vijftien projecten onderhanden. Van het 'Thiba' project wordt verwacht dat het binnen enkele maanden stroom genereert voor zijn leden. Drie projecten zullen midden 2005 voltooid zijn. De resterende elf projecten verwachten begin 2006 stroom te genereren.

De organisatie Green Power werkt nauw samen met ingenieurs uit Nederland die vrijwillig hun kwaliteiten beschikbaar stellen voor het uitvoeren van de calculaties voor de realisatie van de bouw van dammen, pijpen en generatorhuizen. Green Power ontwerpt, bouwt en assembleert de turbines in samenwerking met Keniaanse en Nederlandse ingenieurs. Green Power realiseert powerstations tot op een schaal van een megawatt.

Dekker: "We bouwen dammen bovenin bestaande watervallen van riviertjes. Vanuit deze dam komt er een pijp naar beneden naar het generatorhuis waar een turbine geplaatst is met dynamo, die de groene stroom genereert. Deze stroom wordt via transformatoren en kabels naar de huisjes van de mensen geleid."

De non-gouvernementele organisatie

(ngo) bestaat uit vier leidinggevende personen: een lokale projectleider en site representative Ndiga Nyaga, een lokale financiële manager Sumaria, en verder twee Nederlanders Robbert Mutsaers en Peter Dekker die de projecten technisch en organisatorisch uitwerken en begeleiden. Verder zijn er nog 2 lokale uitvoerders.

Green Power werkt nauw samen met een door de leden gekozen comité dat zorg draagt voor het genereren van fondsen voor de bouw van de turbine, dynamo, het controlepaneel en de aanvoerpijpen. Elke twee weken vindt er een algemene vergadering plaats waar duidelijk wordt gemaakt wat er van de leden verlangd wordt. De leden maken iedere week een dag vrij voor de realisatie van de bouw van de dam, het stroomhuis en het afvoerkanaal. Wie zich meldt voor de werkdag is verplicht een halve euro mee te nemen voor de financiële realisering van deze fysieke structuren.

Ook worden lokale mensen opgeleid die technisch de apparatuur kunnen onderhouden, wat voor de langere termijn erg belangrijk is.

Dekker: "Op het moment zijn we met het eerste project bijna klaar, wat dan zo'n twee jaar heeft geduurd. Dit is vrij lang, omdat het een prototype betreft. We hebben de turbine hier zelf in Nairobi ontworpen en gefabriceerd. Eerst wilden we de turbine importeren uit Europa of China, maar dit bleek te duur te zijn. Zelf bouwen bleek zo'n tien maal economi-

...vanuit deze dam leidt een pijp naar de turbine met dynamo, die de groene stroom genereert.'

scher te zijn. Voordeel hiervan is ook dat het onderhoud goedkoper is en je de onderdelen makkelijk kunt vervangen of verbeteren. We zijn nu op zoek naar financiering voor de inrichting van een werkplaats voor een snellere realisering van de projecten."

Meer info; Peter Dekker,
gpowerngo@yahoo.com.

Handje helpen?

Stort uw bijdrage op ABN AMRO nummer 5515.96.619, t.n.v. P.A. Dekker, Vorden, onder vermelding van: 'donatie green power'

Een duurzame uitvaart

Na een duurzaam leven past een uitvaart in dezelfde stijl. Mogelijkheden zijn er voldoende. Lopend of op de bakfiets de overledene naar begraafplaats of crematorium brengen, zelfgeplukte veldbloemen in plaats van de standaard bloemenkrans, een ongelakte kist of misschien wel helemaal geen kist: bijna alles is mogelijk.

TEKST: MARJON WEIJZEN

In Nederland wordt ongeveer de helft van de doden gecremeerd en de andere helft begraven. Het is niet eenvoudig om de milieuaspecten tegen elkaar af te wegen. Begraafplaatsen nemen ruimte in en er treedt vervuiling op in bodem en grondwater. Cremeren kost energie en er komen schadelijke gasen vrij. Ook de asbestemming kan het milieu belasten. De huidige capaciteit aan begraafplaatsen zal waarschijnlijk binnen 5-10 jaar onvoldoende blijken. Er overlijden nu zo'n 145.000 mensen per jaar. Dit aantal zal door de vergrijzing groeien tot 220.000 in 2050. Een andere tendens is dat begraafplaatsen meer geïntegreerd worden in de samenleving en meer en meer een multifunctioneel karakter krijgen. Zo zijn er de afgelopen jaren wandel- en fietspaden door begraafplaatsen aangelegd en verschijnen er zelfs

theehuizen en café's. Er zal de komende jaren dus meer ruimte moeten komen voor begraafplaatsen.

De vervuiling van begraafplaatsen bestaat uit zware metalen, bijvoorbeeld kwik afkomstig uit amalgaamvullingen of metalen uit handvaten of versieringen van de kist. De mate van vervuiling hangt af van de grondsoort en de diepte van begraven. Veel onderzoek naar de effecten op het grondwater is er (nog) niet gedaan. Een gemiddelde crematie kost tussen de 5 en de 25 m³ gas. Met deze hoeveelheid verwarmt de gemiddelde Nederlander 3 dagen het huis. Crematoria zijn sinds 1998 aan strengere milieueisen gebonden als het gaat om de uitstoot van koolmonoxide, Nox (stikstofoxiden), dioxinen en kwik. Ook zijn er richtlijnen wat betreft de asverstrooiing voor fosfaat en zware metalen.

Opbaren

Hoewel momenteel vaak gekozen wordt voor een mortuarium worden overledenen in Nederland traditioneel thuis opgebaard. In de meeste gevallen wordt het lichaam op een koelplaat gelegd. Dit maakt de kans zo groot mogelijk dat het lichaam 'goed' blijft tot aan de dag van de uitvaart. Eigenlijk is er weinig bekend over de noodzaak en de effecten van koelen. Deze koeling kost ongeveer 30 kWh aan stroom. Dat is vergelijkbaar met wat een wasmachine of een vrieskist in een maand gebruikt. Sommige mensen besluiten om het lichaam niet te koelen, of gebruik te maken van een natuurlijke koeling, bijvoorbeeld met behulp van graszoden. Ontwerper Trees van Dijk ontwikkelde een 'kist' van vilt en bijenwas, die er speciaal voor gemaakt is om zonder koeling te gebruiken. In de praktijk is deze 'zachte kist' nog te weinig

***Remember me.** Tot en met 2 november 2004 presenteert het Bijbels Openluchtmuseum, gelegen in de Heilige Landstichting (bij Nijmegen) een tentoonstelling over de rituelen en gebruiken waarmee Nederlanders hun overledenen herdenken.*

Centraal in de expositie staat de omvangrijke fotoserie 'Een Laatste Groet' van de Rotterdamse kunstenaar Marrie Bot (1946), waaruit u hieronder twee werken ziet. Meer info: www.bijbelsopenluchtmuseum.nl

toegepast om veel over de resultaten te kunnen zeggen.

Een geheel andere ontwikkeling die koelen overbodig maakt is thanatopraxie (zie kader). Dankzij deze techniek wordt de ontbinding van het lichaam uitgesteld. De milieu-effecten hiervan zijn nog niet goed te overzien.

Rouwdrukwerk

U kunt kiezen voor gerecycled papier. In de toekomst raakt wellicht het verzenden van rouw-mail ingeburgerd. Dit zou veel papier en kosten kunnen besparen en bovendien een dag extra tijd kunnen geven om de uitvaart te regelen.

In een kist?

Sinds 1991 is het niet meer bij wet verplicht om de overledene in een kist te begraven of te cremen, dus het lichaam kan ook alleen in een (biologisch) katoenen of linnen doek worden gewikkeld. Voor de kist, of voor een andere wijze van lijkhulling is het verplicht om afbreekbare materialen te gebruiken. Belangrijk milieu-aspect bij zowel begraven als cremen vormen ook de materialen die mee het graf of de oven ingaan. Denk aan de bekleding van de kist, de kleding van de overledene en spullen als knuffels en fotolijstjes.

85% Van de doden wordt begraven of gecremeerd in een spaanplaten kist. Voor deze spaanplaat is milieuvriendelijke lijn verplicht. (Ongelakt) hout is een alternatief voor spaanplaat, maar er worden wel meer bomen voor gebruikt. De laatste jaren is er een nieuw aanbod ontstaan aan milieuvriendelijke kisten, zoals kisten van gerecycled karton, van vlas of van vilt.

De koffie en de bloemen

Er kan gekozen worden voor ecologische bloemen van het seizoen of zelfgeplukte veldbloemen in plaats van 'gewone' snijbloemen die veel energie kosten en waarvoor bestrijdingsmiddelen worden gebruikt.

Bij de condoléance-bijeenkomst kan koffie met een EKO-keurmerk geschonken worden en er kunnen biologische versnaperingen worden aangeboden.

Vervoer

Er zijn veel alternatieven voor de traditionele rouwauto om het lichaam op de dag van de uitvaart naar begraafplaats of crematorium te vervoeren: per bakfiets, per koets of lopend. Er zijn ook rouwbusen. Hierin kan een groep nabestaanden met elkaar de overledene begeleiden naar diens laatste rustplaats, in plaats van allemaal apart met de eigen auto. Het totaal aantal autokilometers op de dag van de uitvaart kan ook worden beperkt als de afscheidsplechtigheid en de begrafenis of crematie en de condolance op loopafstand van elkaar zijn. Een andere mogelijkheid is om locaties te kiezen die goed bereikbaar zijn met het openbaar vervoer.

Herdenkingsmonument

Ook voor het herdenkingsmonument op het graf kunnen milieuvriendelijke keuzes gemaakt worden. Kies voor milieuvriendelijke materialen, bij voorkeur met een levensduur die overeenstemt met de te verwachten levensduur van het graf. Een interessante optie is het hergebruiken van bestaande grafmonumenten. Immers in de meeste gevallen zijn deze gemaakt van duurzaam natuursteen. De stenen gaan dan ook vaak langer mee dan de graven. Vroeger werden de stenen hergebruikt in stoepen en drempels. Tegenwoordig verdwijnt het natuursteen -als de graven geruimd worden na een periode van minimaal 10 jaar- in een vergruizer waarna het materiaal wordt gebruikt in de wegebouw. Het kan ook anders. Kunstenaars Helianne van Andel bijvoorbeeld hergebruikt grafstenen voor haar ontwerpen van nieuwe grafmonumenten.

Meer info op www.uitvaart.nl en www.anderzijds.nl

Met dank aan: A. Wille (Wille Landschaps- en begraafplaatsarchitectuur), H. Kemperman (grafruimer en medisch bioloog), T. Paar (beheerder crematorium), T. van Dijk (Ontwerp en vervaardiging omhullingen voor overledenen) en de uitvaartondernemers: M. Klaassen, D. de Nijs, L. Korporaal, J. Koopman, T. van Dijk en P. van Wageningen.

Nieuwe ontwikkelingen

Vriesdrogen

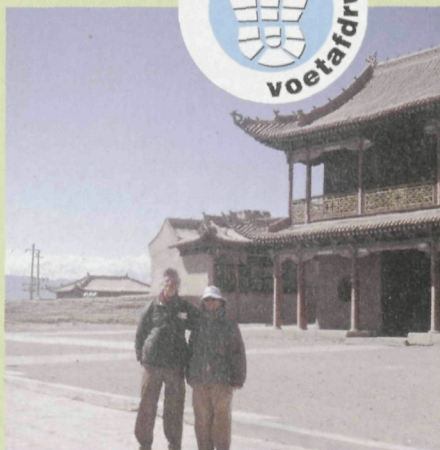
In Zweden wordt gewerkt aan een nieuwe techniek van lijkbezorging, het vriesdrogen. In Nederland geeft uitvaartbedrijf Yarden aan dit proces de term ecologische uitvaart. Het lichaam wordt bevroren en ondergedompeld in vloeibare stikstof. Vervolgens wordt het lichaam getrild, waardoor het uiteenvalt in poeder. Water en resten van pacemakers, amalgaamvullingen en dergelijke worden vervolgens verwijderd. Peter van Wageningen (directeur Yarden): "De verwachting is dat het proces ongeveer evenveel energie kost en iets duurder zal zijn dan een crematie. Yarden verwacht dit procédé over enkele jaren aan te kunnen bieden als schone voorbehandeling op cremen of begraven."

Thanatopraxie

Doel is het lichaam van een overledene voor maximaal 10 dagen te conserveren. Hiertoe wordt conserveringsvloeistof, bestaande uit o.a. formaline (0,5%) geïnjecteerd. In de ons omringende landen is deze techniek toegestaan en ook al heel gebruikelijk. Voor beide technieken geldt dat er een wetswijziging nodig is voordat ze in Nederland toegepast mogen worden.

Zelf de uitvaart regelen: goedkoop en milieubewust

Een veelvoorkomend misverstand is dat men verplicht is om de uitvaart-ondernemer te kiezen waarbij de overledene verzekerd is. De nabestaanden zijn vrij in hun keuze van ondernemer en welke onderdelen van de uitvaart zij door deze laten regelen. In principe kunnen de nabestaanden alles zelf regelen.

Jan en Marianne Juffermans staan hier bij een fort aan het begin van de Chinese Muur in Jiayuguan.

China is een heel andere wereld: de aankomst in Urumqi bevestigde dat. Overal zagen we rood/gouden en blauw/witte teksten en spandoeken met Chinese karakters. De tegenstellingen waren groot; krottenwijken en vuilnisbelten langs het spoor en in de stad hypermoderne wolkenkrabbers. En overal is handel. Doordat er zoveel volkeren hier samenwonen - Uygueren, Turken, Han-Chinezen en Kazakken - is de stad Arabisch en Chinees tegelijk. Onze fietsjes zorgen voor hilariteit en nieuwsgierigheid. We kregen al vaak een aanbod om ze te verkopen."

Oase in steenwoestijn

"Met de lijnbus reisden we naar Turpan, een oase in een grijszwarte, uitgestrekte steenvlakte. We bezochten er het ondergrondse watersysteem dat door middel van zwaartekracht water vanuit de bergen naar de stad brengt. Het systeem is 3000 km lang en al 2000 jaar oud. Het ligt grotendeels ondergronds en bespaart zo water dat anders zou verdampen."

"Op Eerste Paasdag togen we in de vroege morgen naar de Boeddhistische grotten van Mogao. Elk van de honderden, in de bergwand uitgehouwen ruimten is een kleine tempel met beelden en prachtige muurschilderingen. De zwevende vrouwenfiguren (Apsara's) doen denken aan Jugendstildecoraties."

REISBRIEF III EN IV

'Beijing, Mongolië, Rusland en dan naar huis'

De Kleine Aarde-medewerker Jan Juffermans en zijn vrouw Marianne maakten een wereldreis met een zo klein mogelijke mondiale voetafdruk. Begin maart 2004 zijn ze op weg gegaan. Met de trein en met vouwfietsen. In deze laatste aflevering komt het tweetal in China aan en reizen ze door het immens grote land. Vanuit het keerpunt Beijing nemen ze de trein naar Ulan Bator in Mongolië en vervolgens naar Rusland. Passages uit de reisbrieven die Jan en Marianne per e-mail stuurden.

Met handen en boekjes

"Hier in China communiceren we met behulp van het Engels-Chinese 'phrasebook' en een tekstje dat een Chinese kennis uit Boxtel voor ons heeft gemaakt. Hiermee zijn we in staat heerlijke vegetarische maaltijden te bestellen. De prijs-onderhandelingen (niet onbelangrijk want men vraagt vaak aan toeristen ongeveer het dubbele) gaan via kladpapiertjes."

"De reis van Jiayuguan naar Xi'an ging door een prachtig landschap waar velden met helder groene rijstplanten werden afgewisseld met geel koolzaad. Natuurlijk bezochten we het beroemde Terra Cottaleger, dat eind jaren zeventig werd ontdekt en diende ter bescherming van de grafheuvel van een Qin-keizer (ong. 200 jaar voor Christus), een paar kilometer verderop."

Dansende bejaarden

"Precies volgens schema kwamen we tijdens de ochtendspits aan in Beijing-West, waardoor we met de stroom fietsers de stad door konden rijden naar ons hotel. We kwamen langs de Verboden stad en het Tian'anmenplein. Alhoewel er brede fietsstroken zijn, moeten fietsers die ruimte delen met bussen en taxi's, waardoor je voortdurend heel goed moet uitkijken. Intussen is er ook in Beijing zoveel gemotoriseerd verkeer dat grote delen van de stad tijdens de spits helemaal dicht zitten en er een deken van vervuiling boven de stad hangt."

"Diverse keren zagen we groepen bejaarden in kleurige kledij en met een waaier in de hand dansen, vaak begeleid door een klein orkest met trommel, fluit en Chinese viool. In het algemeen lijken de Chinezen van beweging te houden. Al vanaf Urumqi zagen we, meestal in parken, allerlei moderne trimtoestellen staan, die druk gebruikt werden door jong en oud. Verder zie je veel mensen bezig met Tai Chi."

"Met de trein zijn we weer doorgegaan naar Ulan Bator. De Mongolen wonen vaak in Ger's, ronde tenten van vilt. 's Zomers zijn velen van hen, met Ger, op de uitgestrekte steppen te vinden, waar ze hun vee laten grazen. In de winter bivakkeren ze met hun Ger in dorpen en steden, op stukken grond met houten schuttingen er omheen."

"Vanaf het begin van de reis komen we regelmatig van de warmte in de kou en andersom. Voor ons gevoel maken we dit jaar wel vier keer het begin van de lente mee. Op het station van Ulan Bator in Mongolië rijden we weer de winter binnen. Al 's morgens bij het wakker worden voelden we de ijzige wind door een open raampje in de trein, wat de dag tevoren in China nog een lekker verfrissend windje was."

Slaperig hoofd

"Vanuit de trein van Ulan Bator naar Irkutsk zagen we veel rivieren met enor-

Etalage van een voetmassage-salon in Beijing; even dacht ik een Footprint-instituut gevonden te hebben.

*Foto links:
Aanbiedingen
in Urumqi van
kantoorruimte in
een nieuw gebouw
dat als investering
werd gebouwd, zo-
als we dat ook in
Nederland zien.*

*Uitzicht vanuit ons verblijf bij een familie aan het grote meer
Ysyk-Kul in Kirgizistan; een man laat zijn paard 's-morgens
vroeg even drinken.*

*In China zie je hier en daar al mogelijkheden voor het scheiden
van afval, hier voor de 'Hemelse Tempel' in Beijing.*

*Veel vervoer in China vindt nog plaats per fiets. Hier wordt een
zonneboiler met een riksja vervoerd in de stad Jiayuguan.*

me ijsschotsen. Vroeg in de morgen reden we langs het nog grotendeels bevroren Baikalmeer. Tot ver in Rusland zagen we de Mongoolse bevolking, de Burjati's. Om onduidelijke redenen stonden we bijna 11 uur stil aan de grens!

Westerse prijzen

"In Irkutsk domineerden de houten woningen het straatbeeld. Soms van donkerbruine boomstammen, dan weer kleurig geschilderd. Fraai gedecoreerd of juist vervallen. We merkten dat het leven hier een stuk duurder was toen we incheckten in een sober hotel. Maar je kunt wél voor een koopje naar de schouwburg. Indrukwekkend was op 7 mei de herdenking van de 20 miljoen Russische slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. De bevrijding werd gevierd op 9 mei, met een vrije dag."

Baboesjka

"De volgende twee nachten sliepen we in de trein naar Ekatarinburg, het voormalige Swerdlowsk, een prachtige stad aan de Iset rivier. Jammer dat de stad bezaaid is met glas. Mensen gooien hun lege bierflesjes zomaar op straat. Geen wonder dat we zoveel lekke banden hadden! Hier bezochten we een splinternieuw houten klooster van de Russisch Orthodoxe kerk, midden in de berkenwouden. Op deze

plek werd de vermoorde Tsarenfamilie gevonden. Marianne, die voor het binnengaan een hoofddoekje en wikkelrok aan moest, zag er uit als een echte Baboesjka."

Schitterend

"Na twee korte nachten en een dag in de trein arriveerden we in een ijskoud Moskou. Met tintelende vingers kwamen we op onze fietsen aan bij ons hotel. Natuurlijk namen we de tijd voor het Kremlin. Hier staan wel vijf Russisch-orthodoxe kerken en kathedralen met kleurige of gouden koepels. Schitterend, letterlijk en figuurlijk! De kerken buiten het Kremlin zijn druk in gebruik door oude en opvallend veel jonge gelovigen, die een serieuze devotie aan de dag leggen."

Aan de slag

"De volgende stop was Tver aan de Wolga, waar Elena en Mascha van de Ecologische Club ons ontvingen voor een geplande werkweek. We bezochten en bespraken projecten als 'Tuinieren rond de flat', 'Groene Zones' en een 'Biodiversiteitspad', allemaal onderdeel van het Lokale Agenda 21 programma. In de botanische tuin werden we door twee tv-cameraploegen geïnterviewd over deze projecten en over onze ervaringen in Nederland."

Voor het volgende werkbezoek gingen we naar Pestovo, waar voorzitter Valerie Gusev van de Ecologische Club onze gastheer was. We werden geïnformeerd over de lokale knelpunten en woonden enkele projectbijeenkomsten bij van de Lokale Agenda 21. Met krantenredacties spraken we over het zwerfvuilprobleem. Als onderdeel van een campagne om dit tegen te gaan hebben schoolkinderen ontwerpen gemaakt voor borden, die bij invalswegen worden geplaatst."

Verrijkt

"En toen was het tijd om de terugreis te aanvaarden. Drie maanden trokken we rond. We zagen veel variatie, in mensentypen, landschappen en steden. Maar ook in soorten wc-papier, toiletpotten en poepgaten, hotels, treinen, geld en ontbijtmogelijkheden. Terwijl in Rusland nauwelijks wordt gefietst, gebruiken de Chinezen de fiets letterlijk voor alles. Ook zonneboilers hebben in China hun intrede gedaan. Verontrustend vonden we in Siberië de hoeveelheden treinen met boomstammen die we onderweg zagen."

Tijdens onze reis hebben we een diversiteit aan dingen gezien. Dingen die ons zorgen baarden maar gelukkig ook veel zaken die ons optimistisch stemden."

ZONDAG 17 OKTOBER: GRATIS TOEGANG VOOR 'VRIENDEN' VAN DE KLEINE AARDE

Dialezing van DKA-medewerker Jan Juffermans

Rondje Beijing per trein en vouwfiets

Wilt u meer zien en horen over de belevenissen van Jan Juffermans en zijn vrouw Marianne tijdens hun wereldreis per fiets en trein? Dat kan! Speciaal voor de lezers van De Kleine Aarde geeft Jan Juffermans een dialezing op zondag 17 oktober 2004, 's middags om 14.00 uur in de Zonenzaal van het Bezoekerscentrum van De Kleine Aarde in Boxtel.

Voor de lezers van De Kleine Aarde is de diavoorstelling gratis, met inbegrip van een welkomstdrankje. Van bezoekers wordt een vrijwillige bijdrage gevraagd voor het 'Lotus Children's Centre' in Ulan Bator, de hoofdstad van Mongolië. Dat centrum zorgt voor de opvang van straatkinderen. Zie voor meer info: www.lotuschild.org.

Graag even reserveren bij het secretariaat van De Kleine Aarde, tel. (0411) 68 49 21 of info@dekleineaarde.nl.

Portugal

Midden in het dorpje Covas, 65 km ten oosten van Coimbra, vindt u Casa do Vizinho, een 200 jaar oud typisch Portugees landhuis. Een drietal appartementen biedt u alle comfort en in de grote tuin kunt u, in de schaduw van de olijfbomen, genieten van een weids uitzicht over het dal.

Dit is dé plek om tot rust te komen, middenin een ongerepte omgeving die ideaal is voor wandel- en fietstochten. En de Portugese maaltijden in de pittoreske restaurantjes maken de vakantie compleet.

Informatie: www.portugalvakantie.info
tel 06 - 1266 5345 of 06 - 5157 7140

HOOG HANGMATTEN

Specialist sinds 1979.

Open: zaterdag van 10 tot 17 uur of op afspraak
Wijksestraat 41,
6617 BZ Bergharen.
Tel/fax: 0487-53 14 29.

www.hoog.nl

Wij hebben ook een Bed & Breakfast waar u desgewenst in een hangmat kunt slapen.

Elke druppel telt!

Waterbesparende producten voor kraan, douche en WC - Regenwatergebruik voor WC
IBA-Afvalwaterzuivering
Droog- & Composttoiletten

Overall toe te passen en tot 75% besparing mogelijk!
www.ECOSAVE.nl Tel.: (0321) 33 20 38

AGA
AGA vindt u bij Bos

Importeur voor Nederland:
BOS
FORNUIZEN

Waalseweg 28
3999 NS Tull en 't Waal
www.bos-fornuizen.nl

Adverteren
in De Kleine Aarde?
Bel Heleen Petter:
(0411) 68 49 21

UW KASTANJEKONING UIT PUTTEN

Directe import uit Engeland

- Rustiek Engels (schapen) hekwerk
- Handgemaakte poorten
- Post and Rail
- Tuinmeubelen en accessoires
- Rozenbogen
- Alle maten palen

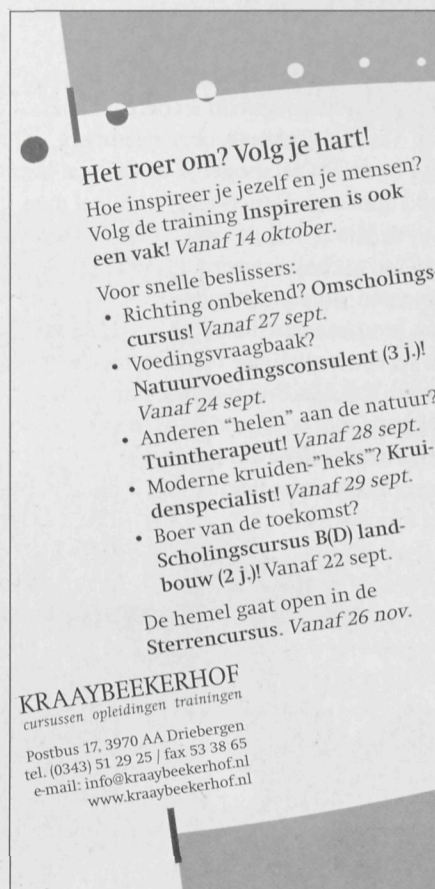
Vraag gratis brochure aan bij:
W.T.C. Postbus 194, 3880 AD Putten
Bezoekadres: werf Harderwijkerweg 134, Ermelo.
Tel. 0341 - 355 995 (fax 362 487).

Watertoren Buitenlust
Kromme Zandweg 80 3319 LC Dordrecht
ecologisch centrum

Maia ligfietsen & skates
maia.ligfiets.net
078 - 616 63 02
Poldercafé De Waterjuffer
www.de-waterjuffer.nl
078 - 622 44 11
La Luna holistische praktijk
voor jong en oud
06 - 20 20 75 33
Restaurant De Waterdrager
078 - 616 99 05

Eco-Design ecologische kleding www.eco-design.nl
078 - 616 15 94
Delicees delicatessenatelier
078 - 621 37 72
De Watertoren verswinkel
078 - 616 82 47
Waterlelie Evenementen
www.waterlelie.nl.tt
078 - 616 67 29

Het roer om? Volg je hart!
Hoe inspireer je jezelf en je mensen?
Volg de training Inspireren is ook een vak! Vanaf 14 oktober.

Voor snelle beslissers:

- Richting onbekend? Omscholingscursus! Vanaf 27 sept.
- Voedingsvraagbaak? Natuurvoedingsconsulent (3 j.)! Vanaf 24 sept.
- Anderen "helen" aan de natuur? Tuintherapeut! Vanaf 28 sept.
- Moderne kruiden-"heks"? Kruidenspecialist! Vanaf 29 sept.
- Boer van de toekomst? Scholingscursus B(D) landbouw (2 j.)! Vanaf 22 sept.

De hemel gaat open in de Sterrencursus. Vanaf 26 nov.

KRAAYBEEKERHOF
cursussen opleidingen trainingen
Postbus 17, 3970 AA Driebergen
tel. (0343) 51 29 25 | fax 53 38 65
e-mail: info@kraaybeekerhof.nl
www.kraaybeekerhof.nl

ZITTEN IS EEN WERKWOORD.

DEBUNDEL
winkels voor natuurlijk wonen

Atrium daalseweg 109 nijmegen
tel: 024-323 45 41

Atrium wielakkerstraat 14 arnhem
tel: 026-351 02 04

Vanbinnen mariniersweg 1 rotterdam
tel: 010-240 93 79

www.debundel.com

Wat van dichtbij komt, is het lekkerst

Wie milieubewust wil eten, koopt biologische voedingsmiddelen uit de buurt: geen gif en kunstmest en minimaal transport. Bij Rio de Bio te Utrecht kan dat. Eigenaar Rens van den Bulck betreft zijn groenten van een biologische moestuin op nog geen twee kilometer van zijn winkel. Met biologische teler Pieter Jagtman sloot hij een uniek samenwerkingsverband.

TEKST: CHANTAL OVERGAAUW

Van den Bulck drijft al jaren een natuurvoedingswinkel in de Utrechtse Vogelbuurt. Enkele jaren geleden besloot hij tot een grondige reorganisatie. Het assortiment was al volledig biologisch, nu wilde Van den Bulck de nadruk leggen op versheid. Het pand werd verbouwd en kreeg een moderne, ruime inrichting. De nadruk bij Rio de Bio kwam te liggen op kwaliteit, smaak en genieten.

"Ik wilde de groenten van een naburige teler afnemen, omdat je ze dan heel vers kunt aanbieden", vertelt Van den Bulck. "Bovendien beperk je zo het transport."

Wat niet alleen voordelig is voor het milieu, maar ook de kosten drukt. De groothandel waar hij nog steeds gedeeltelijk inkoopt, had destijds raapstelen van biologische moestuin Maarschalkerweerd in het assortiment. Deze tuin aan de oostkant van Utrecht draait met vrijwilligers en mensen die vanuit WW en WAO terugkeren in het arbeidsproces. Voormalig orchideeën-kweker Pieter Jagtman is er een van de twee beroepskrachten. Van den Bulck nam contact met hem op en in februari dit jaar sloten de twee een convenant waarbij Jagtman exclusief aan Rio de Bio levert en Van den Bulck minstens de helft van de oogst afneemt. Jagtman verbouwt veel bijzondere gewassen en wil daarvoor een waarborg voor de afzet.

Teeltplan

Er werd een teeltplan opgesteld voor maar liefst honderd soorten groenten en fruit op 1 hectare grond, genoeg om 100 tot 150 gezinnen een zomer lang van verse groenten

te voorzien. Bij het teeltplan kreeg Van den Bulck veel inspraak. Het stelt hem in staat zijn klanten op hun wenken te bedienen. "Het is de macht van de boodschappentas", aldus de winkelier. "Je kunt het aanbod afstemmen op de vraag. Het werkt overigens ook omgekeerd. Als er veel kapucijners op komst zijn, kan ik die promoten door het aan de klanten te vertellen. Vaak stimuleert dat daadwerkelijk de verkoop, omdat klanten best de superverse overproductie willen opeten van een tuin waar ze een band mee hebben."

Aardbeien

Wel vaker wordt een convenant gesloten tussen telers en winkeliers, maar niet eerder gebeurde dat tussen één teler en één winkelier. Jagtman levert exclusief aan Van den Bulck en deze neemt op zijn beurt zoveel mogelijk af van wat het land opbrengt. Beperkend? Valt wel mee. Rio de Bio is wel de enige winkel waar aan Maarschalkerweerd levert, maar de groenten worden daarnaast ook verkocht aan groothandels, hotels en restaurants en op een wekelijkse markt. Omgekeerd koopt Van den Bulck gerust groenten die Jagtman niet voorhanden heeft in bij de groothandel. Hoewel hij er ook geen moeite mee heeft zijn

klanten 'nee' te verkopen.

"Aardbeien zijn in het voorjaar al verkrijgbaar. Ze komen dan uit Spanje en worden daar onrijp geplukt, omdat ze anders overrijp zijn als ze hier aankomen. Daardoor zijn ze veel minder lekker dan aardbeien van Maarschalkerweerd, die tot het laatste moment kunnen rijpen. Die aardbeien uit Spanje koop ik daarom inmiddels niet meer. De klanten zelf hebben ook liever de aardbeien uit de moestuin, ook al zijn die er iets later", aldus Van den Bulck.

Grillige zomer

Klanten kunnen zelf de tuin bezoeken om te zien waar alles vandaan komt. Op zaterdag en woensdagmiddag worden de producten ter plaatse verkocht. Enthousiaste bezoekers kunnen zelfs een handje meehelpen. Door de betrokkenheid van de klant bij het product is er veel begrip als iets niet verkrijgbaar is. Zo viel de opbrengst van de rabarber dit jaar nogal tegen en waren de paprika's erg laat door het koude voorjaar. Sla was er daarentegen in overvloed. Terwijl die juist minder goed verkocht door een grillige zomer. "Ik moet dan overschakelen op iets anders, maar daar gaan wel een paar maanden overheen", zegt Jagtman. "Ach, telen blijft nu eenmaal een dynamisch proces. Een plant geeft niet van tevoren aan wat 'ie levert. Dat afstemmen op de vraag zal door regelmatig overleg steeds beter gaan", is zijn verwachting. "We zijn nog maar net begonnen."

Ben je gek op appels, peren, kersen, abrikozen en andere vruchten? Dan is dit een heerlijke tijd voor jou. Het fruit is net geplukt en lekker vers. Op een regenachtige herfstdag kun je er lekkere dingen van maken. Probeer deze frisse perenjam maar eens. Lekker op versgebakken brood!

Ecco Eko

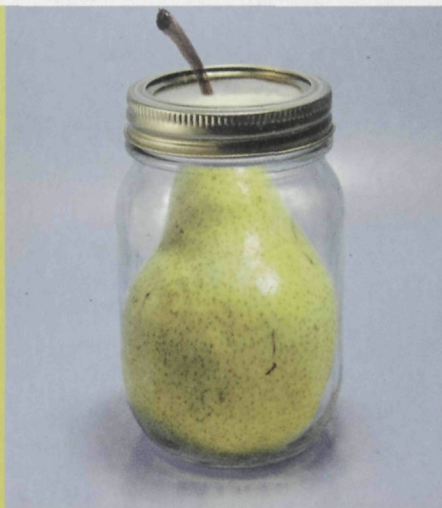
Dit heb je nodig:
Peren, geschild en in
stukken gesneden on-
geveer een kilo
1 Zakje marmello gelei
2 dl appeldiksap
100 gram blanke rozijnen

schilmesje
kom
grote pan
houten lepel
maatbeker
weegschaal
onderzetter
2 jampotjes
met schroefdeksel
schone theedoek

PERENWeetjes:

Hebben jullie een boomgaard? Hang er dan een uilenestkast in. De kans is groot dat er steenuiltjes komen wonen. Ze komen af op muizen en insecten. En die vinden het fruit dat onder de boom ligt zo lekker!

Wil je eens een andere perenjam maken? Bij alta-vista vind je onder 'perenjam' 11 pagina's vol met heerlijke recepten!

En zo maak je de jam

1. schil de peren en snij ze in kleine stukken tot je een kilo hebt
2. pureer ongeveer de helft van de peren in de blender, of kook ze even tot ze zacht zijn
3. meet 2 dl appeldiksap af en weeg 100 g rozijnen
4. was de 2 jampotjes met schroefdeksels met heet sodawater (voorzichtig !) en zet ze omgekeerd op een schone theedoek
5. doe de perenpuree, de stukjes peer, de rozijnen, de gelei en de appeldiksap in de pan
6. roer met een houten lepel door het fruit en blijf dit doen tot de jam borrelt
7. op de klok kijken, want het hoeft maar 1 minuut te borrelen!!
8. neem de pan van het vuur en zet hem op de onderzetter
9. doe met de pollepel de jam in de jampotjes, en doe de deksels erop

De jam moet nog even afkoelen, maar is lauw overheerlijk!
(De potjes in de koelkast bewaren.)

Ecco krijgt graag post: mail je brief, tekening of foto naar Ecco, en wie weet sta jij volgende keer op deze pagina!

E-mail: ecco.eko@dekleineaarde.nl

Natuurlijk Leven

Het is inmiddels een paar maanden, vele ideeën, plannen en sponsors verder. De privé-woning is verkocht en het slopen en verbouwen is begonnen. We zijn begonnen met niets anders dan een lege woning, maar toen de eerste sponsor ons een duurzame houtkachel ter beschikking stelde, leek het of de rest vanzelf volgde - een zonneboiler, bakstenen, dakramen, isolatieschelpen, een generator, spaarlampen, een financiële bijdrage van de ASN Bank en zelfs een tent om in te bivakkeren tijdens de verbouwing.

Wilt u meer weten over *Natuurlijk Leven* of kunt u een bijdrage leveren? Neem dan contact op: 06 421 631 51 of kijk op: www.natuurlijkleven.tk

Maar vanzelf gaan doet het *natuurlijk* niet. Van het ene bedrijf naar het andere, van Wyns naar Drachten en andersom, ondertussen telefoneren, denken, regelen, plannen, schrijven, de website up to date houden, slopen, tillen en zo veel meer.

Het project krijgt steeds meer vorm, ideeën worden in plannen uitgewerkt en de uitvoering ervan komt steeds dichterbij. Zo worden de muren van de woning en het badhuis geëemstuct en worden ook de vloeren van leem gemaakt. Leem is van nature broos en dus eigenlijk niet geschikt om als vloer te gebruiken, maar omdat bij ons de leem met een speciale techniek bewerkt gaat worden (waarover meer in de volgende aflevering), kan er wel een vloer van gemaakt worden.

Zolang de uitvoering nog in volle gang is, en het huis nog onbewoonbaar, hebben we de bungalowtent omgetoverd tot ons tijdelijke thuis. Natuurlijk Leven in evenwicht met de omgeving begint hier.

Na het zien van een prachtige buizerd, jagend op zijn prooi, gaan we weer op weg, op pad naar....

TEKST & FOTO'S: TAMARI & YBY AARTS

(wordt vervolgd)

(Advertenties)

Ecologisch bouwen.

Dubomat

Leverd milieuvriendelijke en gezonde bouwmaterialen zoals:

- Cellulose-vlas-houtvezelisolatie
- EPDM dakbedekking gras-sedumdak
- Leemstuc leemfinisher FSC hout

Dubomat Goirle
Geitenhoef 21
5051 JZ Goirle

Tel/fax 013 530 32 66
Mobiel 06 214 277 39
Bezoek op afspraak

Graanvlokken van de Halm

Al jaren heerlijke biologische graanvlokken en muesli's van een schone landbouw

Heeswijk-Dinther, tel. 0413 29 30 90

Begin een goed milieu in eigen land!

Ja

Graag ontvang ik gratis uitgebreide informatie over ecologische

- ☐ keukens ☐ meubels
☐ AURO natuurverven
☐ STOKKE

Naam _____ m/v
Adres _____
Postcode _____
Woonplaats _____
Tel. _____

Vul in en stuur op naar Splinter, Antwoordnummer 3099, 8000 WB Zwolle, tel. (036) 460 13 60.

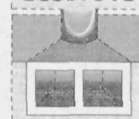

meubelmakerij
Splinter

Natuurlijk wonen

KEUKENS

ECOSTOVE

ZON, HOUT en WATER

ECOSTOVE
ecologische
warmte-systemen
Schoolstraat 8
5866 AX Swolgen
telefoon: 0478-692716
telefax: 0478-691626

SPEKSTEENKACHELS

Een warmtebron in harmonie met mens en milieu

- Maatwerk in speksteen kachels
- Eigen modellen in verschillende soorten
- Speksteen stralingspanelen
- Kleinschalige warmtekrachtkoppeling
- Warmte en stroom, meer onafhankelijkheid, CO2 reducerend.
- Intergraal ecologisch energieadvies

e-mail: ecostove@ecostove.nl
internet: www.ecostove.nl
www.warmtekrachtkoppeling.nl

AQUAMARIJN
natuurverf

www.aquamarijn.com

- ✓ zeer gemakkelijk te verwerken
- ✓ talloze kleurmogelijkheden
- ✓ de zekerheid van waterverdunbare kwaliteitsproducten

Natuurlijk gezonder!

Kijk voor producten en verkoopadressen op: www.aquamarijn.com

AQUAMARIJN **URSA PAINT**
QUALITY & ENVIRONMENT

Aquamarijn natuurverf is een product van U.P. Quality & Environment b.v. • www.ursapaint.nl

 **afvalwater zuiveren?
helofytenfilters!**

- Milieuvriendelijk
- Maatwerk
- Eenvoudige techniek
- Rendabel
- Gebruiksvriendelijk
- Onderhoudsarm
- Zeer laag energieverbruik
- Hoge reinigende prestaties

ONTWERP & AANLEG

Voor meer informatie:
De Schepen 17
5688 VM OIRSCHOT
tel: 0499-550328
fax: 0499-550329
info@ecofyt.nl www.ecofyt.nl

DE NIEUWE KEUKEN ...

Natuurlijke materialen, energiezuinige apparatuur, oerdegelijk vakmanschap.
Ontworpen en uitgevoerd volgens uw **eigen**, persoonlijke wensen.

Tel. (030) 691 25 28
info@natuurkeukens.nl
www.natuurkeukens.nl

... NATUURLIJK MOOI

Dealer van Oranier Gas onder Glas® kookplaten

Bernhagen® Natuurkeukens

VORM EN INHOUT

natuurlijk materiaal
natuurlijke afwerking
natuurlijk mooi!

ONTWERP EN UITVOERING meubels objecten keukens
met respect voor mens en natuur

Frank Heerkens
Goirkestraat 181 5046 GH Tilburg tel. 013 535 8376
www.vormeninhout.nl

Werelds wonen naar eigen plan

 **INTERIEURARCHITECTUUR
atelier jan franssen**

026 443 75 83 www.atelierfranssen.nl

Herfsttijd bessentijd

In de herfst kun je niet om bessen heen. Bomen en struiken hangen vol, en vogels melden zich zodra de bessen rijp zijn. Kort daarop raken auto's en wasgoed gedecoreerd...

De eerste bessen, van het krentenboompje, zijn al vroeg rijp, begin juni. Dat valt niet erg op, want ze zijn zo geliefd bij de vogels dat je alleen rijpe bessen ziet als je er heel goed op let. Het rijpen van de oranje lijsterbessen, eind juli, is voor mij het teken dat het grootste deel van de zomer erop zit. In augustus is het hek van de dam, overal zijn bomen en struiken met rijpe bessen te vinden. Vlieren natuurlijk, maar ook duindoorn, kamperfoelie, vuurdoorn, liguster, berberissen enzovoorts dragen bessen. Soms kun je zelfs 'dronken' spreuwen zien die zich tegoed doen aan overrijpe, gistende duindoornbessen.

Gelderse Roos

Wie vogels een plezier wil doen, plant ook in eigen tuin besdragers aan. De hierboven genoemde soorten zijn heel geschikt maar ook snel op. Een soort die niet snel gegeten wordt, is de Gelderse Roos (*Viburnum opulus*). Vogels gebruiken deze bessen als noodvoorraad, bij gebrek aan beter. Gevolg is dat de bessen lang blijven hangen en zelfs tijdens een vorstperiode een mooie blikvanger blijven. Glanzend rode bessen met een toefje sneeuw... De takken van de Gelderse Roos zijn slap en hangen over. Een standplaats tussen andere, steviger heesters in geeft extra steun.

Bottels in vormen en maten

Allerlei wilde en gekweekte rozensoorten hebben bottels, waardoor de verschillende soorten van elkaar te onderscheiden zijn. Deze bottels zijn zeer geliefd bij vogels. Vooral groenlingen zijn er dol op. De meest bekende is de rimpelroos (*Rosa rugosa*) met de grote witte en roze bloemen. Deze soort levert grote bottels die ook heel geschikt zijn in de jam. Egellantier (*Rosa rubiginosa*) groeit vooral in de duinen. Het blad geurt licht naar appel. De bottels zijn langgerekt, helderrood en hebben opvallende 'hoorentjes'. Het zijn de overblijfsels van de kelkbladen van de voormalige bloem.

Hondsroos (*Rosa canina*) kom je vooral in het rivierengebied tegen. De bottels zijn rood. Beide rozensoorten doen het goed in de tuin, ook op vrij droge, zonnige plaatsen. Egelantier heeft bij voorkeur kalkrijke grond. Beide soorten zijn wel flinke groeiers, die sterke en met scherpe stekels bezette takken maken.

Rozenbotteljam

Door de hoeveelheid pitjes is het maken van rozenbotteljam wel bewerkelijk maar dankzij het lekkere en vitamine-C-rijke vruchtvlees wel de moeite waard. Pluk allereerst een flinke hoeveelheid rozenbottels, de beste periode hiervoor is eind augustus, begin september. Alle soorten zijn geschikt, maar de rimpelroos is het meest aangeplant in parken en plantsoenen. Bovendien levert de struik een rijke oogst aan grote bottels op. Pluk de rozenbottels niet vlak langs een weg, in verband met uitlaatgassen. Controleer de vruchten: slechte bottels weggooien, kroontjes eraf halen en vervolgens goed wassen.

Zet de rozenbottels met een klein beetje water in een grote pan op het vuur en laat ze een half uurtje koken. Vergeet niet om regelmatig te roeren. Als het vruchtvlees stuk is gekookt, kan de massa gezeefd worden. Een ouderwetse roerzeef is hier het meest geschikt voor. Draai telkens een deel van de massa door de zeef. Gooi de laag pitten die ontstaat weg. Van het vruchtvlees kan jam gemaakt worden.

Gebruik hiervoor 800 gram suiker op 1 kilo vruchtvlees, onder goed roeren door laten koken tot de massa dikker wordt en in goed schoongemaakte potten gieten. Deksel erop en een uurtje op z'n kop laten staan, dat sluit de potten goed af. Etiket erop en klaar!

Mannetjes en vrouwtjes

Bessen waar tot in de winter van genoten kan worden zijn die van de groenblijvende hulst (*Ilex aquifolium*), bekend van de kerststukjes, en venijnboom (*Taxus baccata*). Deze twee soorten hebben aparte mannelijke en vrouwelijke planten. Ze zijn dus tweehuizig. Dat betekent dat er, om vruchten te krijgen aan de vrouwelijke plant, een mannetje in de omgeving moet groeien dat voor de bestuiving zorgdraagt. Sinds ik een mannetjestaxus in mijn tuin plantte hebben mijn overburen prachtige bessen... Overigens zijn alle onderdelen van een taxus giftig, de naam venijnboom verwijst daarnaar, dus let op met jonge kinderen.

COLUMN

ROMKE VAN DE KAA

Tuinbank

Aan mij zou het niet liggen. Geen tropisch hardhout. Want of het nu om plantageteak gaat of om anoniem teak – je kunt niet op een teakhouten tuinbank zitten zonder schuldgevoel. Voor je geestesoog zie je die woudreuzen vallen, daar in het laatste restje tropisch regenwoud. En dan die arme orang-oetans, die je met hun grote onschuldige ogen aankijken en die maken dat de ijskoude zomerrosé je opeens niet meer smaakt. Nee, op een teakhouten tuinbank kan ik niet van de zomer genieten. Degelijk Hollands eikenhout moest het worden, alleen – er rees één probleempje: in de wijde omgeving was geen eikenhouten tuinmeubilaire te vinden. En om nu voor een simpele tuinbank naar een meubelmaker te gaan... Gelukkig is er tegenwoordig ook Europees hardhout op de markt. De robinia – die de niet-botanici hardnekkig acacia blijven noemen – levert spijkerhard hout op dat prima geschikt is voor de fabricage van duurzame, weerbestendige tuinmeubels. Wel prijzig, maar

FOTO: DE GELDERLANDER

Auteur en
ex-kweker

grachtengroen, maar ik verwierp dat als truttig. Tenslotte wonen we buiten en niet in een buitenwijk. En bovendien: wie zegt mij dat die verf natuurvriendelijk geproduceerd wordt? Eerlijk onbehandeld hout, dat leek mij het beste. Ik won, hoewel, niet helemaal. Uiteindelijk wonnen de wespen. Met hun kaken raspen zij het ongeverfde hout van mijn tuinbank tot pulp en dragen het naar hun nest. Zo'n nest wordt een waar kunstwerk – een lampion van fijngekauwd hout. Zitten kunnen wij alleen 's nachts, op onze nieuwe verantwoord geproduceerde tuinbank, want tientallen wespen knagen van de dageraad tot de avondschemering. En aan insectenbestrijding doen wij niet. Nog een geluk dat het tot nu toe een kille zomer is.

Milieuvriendelijk isoleren

Al laat een warm dak u misschien koud, iedereen wil er graag warmpjes bij zitten. Een inventarisatie van de mogelijkheden voor het duurzaam isoleren van uw dak.

TEKST: MICHEL POST ILLUSTRATIE: ERIC SNELLEMAN

In een woning komt altijd vocht vrij. Via ramen, kieren en ventilatiekanalen kan dit vocht naar buiten. Een deel van het vocht verlaat het huis echter dwars door muren en daken heen. Baksteen, beton, hout, dakpannen en ook isolatiematerialen zijn immers poreus. Isolatie moet zo worden aangebracht dat deze waterdamp nooit langs een koud oppervlak kan stromen. De condens die in dat geval ontstaat is immers zeer schadelijk voor de constructie. Voor het veilig isoleren van daken zijn twee oplossingen bedacht: de warm- en de kouddakconstructie.

Warm dak

Bij een warmdakconstructie zit het isolatiemateriaal aan de buitenkant van het dakmateriaal (hout of bitumen), waardoor het dak relatief warm is. Condensvorming zal niet snel optreden.

Aanvullende maatregelen zijn niet nodig. Bij een kouddakconstructie zit het isolatiemateriaal aan de binnenkant van het dakmateriaal, waardoor het dak dus koud is. Om condensvorming te voorkomen moet de vochtige lucht uit huis worden tegengehouden door het aan de binnenkant aanbrengen van dampremmende folie. Koude en warme daken komen beide veel voor. Bij een dakbedekking die absoluut geen damp doorlaat, zoals bitumen, is de kouddakconstructie echter uit den boze. Via kieren trekt immers altijd wel wat vochtige lucht de constructie in. Ook folies zijn niet geheel dampdicht. Bij houten pannendaken is de kouddakconstructie wel mogelijk. Het weinige vocht dat door het folie komt kan via het hout weg. In verband met vochtproblemen is het bij isolatie, en zeker bij kouddakconstructies, altijd raadzaam om een

deskundige te raadplegen. Bouwkundigen kunnen op basis van de gebruikte materialen en constructies het zogeheten condenspunt berekenen.

De isolatiematerialen

Bij de keuze van optimaal isolatiemateriaal is vooral de gewenste toepassing van belang. Zo kunnen isolatiematerialen van plantaardig of dierlijk materiaal (cellulose, vlas, hennep, houtwol) vergaan als ze op natte plaatsen worden aangebracht. Deze materialen zijn dus minder geschikt voor toepassing in spouwmuren en kruipruimten.

Is naast warmte- ook geluidsisolatie gewenst, dan zijn tempex en Tonzonfolie niet geschikt. Want materialen die tevens wat massa hebben, zoals hardsteenwolplaten, kunnen veel beter geluid isoleren. Als er weinig ruimte is om materiaal aan

te brengen en de isolerende laag dus zo dun mogelijk moet zijn, vallen materialen met een lage isolatiewaarde af. Voor beloopbare kouddakconstructies (zoals onder bitumen) vallen zachte indrukbare materialen af. Hier voldoen hardsteenwol, foamglass en het vulkanisch materiaal Perliet.

Organische materialen

Organische materialen bevatten geen giftige stoffen en bij de productie is weinig energie nodig. Nadelen zijn de relatief hoge prijzen en de gevoeligheid voor een teveel aan vocht. De isolatiewaarde steekt niet ongunstig af tegen die van glaswol, steenwol of piepschuim. Voorbeelden van organische materialen zijn: cellulose (oude kranten), houtwol (Steico-Cell), hennep, vlas en houtvezelplaat (Pavatex). Het aanbrengen van cellulose-isolatie is een stoffig karwei.

Kunststoffen

Voordelen van kunststoffen zijn de (soms zeer) hoge isolatiewaarde, vormvastheid en lage prijs. Nadeel is de giftigheid van allerlei toeslagstoffen, die bijvoorbeeld toegevoegd worden om het materiaal brandwerend te maken. De broomverbindingen (zoals HBCD – hexabromocyclododecane) die hiervoor worden gebruikt zijn erg giftig. Voorbeelden zijn

polystyreen, ook wel tempex genoemd, purschuimplaten en Styrofoam. Bij de productie worden zachte CFK's gebruikt en ook deze tasten de ozonlaag aan. Een bijzonder isolatiemateriaal is het dunne glimmende polyester/aluminiumfolie van Tonzon. Dit is weliswaar kunststof, maar met weinig materiaal kan een hoge isolatiewaarde worden behaald. Het is o.a. te gebruiken in de kruipruimte, tegen binnenwanden en rond leidingen.

Minerale isolatiematerialen

Minerale isolatiematerialen worden in Nederland het meest toegepast. Ze zijn niet duur en goed bestand tegen vocht. Perliet (opgeschuimd vulkanisch gesteente) en steenwol worden veel toegepast vanwege de hoge brandwerendheid. Voor kruipruimten zijn er schelpen en Argexkorrels (geëxtrudeerde kleikorrels). Voor daken zijn Perliet- en Heraklithplaten (onbrandbare houtwolkementplaten) en foamglas (schuimglas) zeer geschikt. Voor binnenwanden is glaswol geschikt. Het werken met glas- en steenwol veroorzaakt jeuk.

(Dit was de laatste aflevering van 'Spijker' van de hand van Michèl Post. Na jaren deze rubriek verzorgd te hebben vindt Michèl het tijd voor iets nieuws. Bedankt Michèl! Red.)

Materiaal	Lambdawaarde (hoe lager hoe beter)
Argexblokken	0.350 W/mK
Heraklithplaten	0.089
Kurk	0.042
Cellulose	0.038 - 0.040
Styrofoam	0.038
Glaswol	0.038
Kokosvezel	0.045
Vlas	0.040
Foamglas	0.040
Steenwol	0.040
PUR	0.027
Schelpen	0.106
Argexkorrel	0.110
Tonzon-folie	n.v.t. (Hoge R-waarde is haalbaar)

Meer info:

Isofloc: www.isofloc.de
 Cellulose - Climacell: www.dubomat.nl
 Cellulose - Warmcell: www.warmcel.com
 Steico-Cell: www.steico.de
 Tonzon-folie: www.tonzon.nl
 Kurk: www.vabavermaet.be
 Hennepdekens: www.chanvre.com
 Vlas: www.isovlas.nl, www.dubomat.nl

Hoe werkt isolatiemateriaal?

Isolatiemateriaal laat zeer slecht warmte door. Dat wordt bereikt door:

- 1. Een slechte geleiding.** Sommige materialen hebben van zichzelf een slechte geleiding, zoals hout. Nog veel minder geleiding is er in materialen die vooral veel lucht bevatten (zoals kurk en tempex). Lucht is de allerbeste isolator.
- 2. Een slechte stroming.** De lucht in het isolatiemateriaal moet zo min mogelijk stromen. Bij isolerend glas bijvoorbeeld wordt de afstand tussen de glasplaten zo gekozen dat de stroming van lucht het kleinst is.
- 3. De dikte.** Hoe dikker het materiaal is, des te langer duurt het voordat een bepaalde hoeveelheid warmte door het materiaal is getrokken.
- 4. Spiegeling.** Warmte-overdracht vindt voor een belangrijk deel plaats via straling (infrarood). Materialen met een zeer specifiek (spiegelend) oppervlak nemen deze warmte niet op en geven deze warmte daardoor ook niet door. Voorbeelden hiervan zijn speciale coatings op glas, Tonzon-folie en radiatorfolie.

Isolatiewaarde

Het warmtegeleidend vermogen van een materiaal wordt uitgedrukt met de Lambda-waarde, ook wel warmtegeleidingscoëfficiënt genoemd. De eenheid is W/mK (Watt per meter per graad Kelvin). De Lambda-waarde is een materiaaleigenschap. Er wordt pas van isolatiemateriaal gesproken als de Lambda-waarde van dat materiaal kleiner is dan 0,065. De totale warmtegeleiding is uiteraard afhankelijk van de dikte. Deze wordt uitgedrukt met de R-waarde. Voor de R-waarde delen we de dikte door de Lambda-waarde. De Lambda-waarde moet zo laag mogelijk zijn, de R-waarde moet zo hoog mogelijk zijn.

MET BIJDRAGEN VAN MAAIKE NELISSEN,
MARJON WEIJZEN EN HELEEN VAN DER
SANDEN

Toptuinen voor kinderen

Op het eerste gezicht lijkt het niet een tuinboek dat je in handen hebt: zoveel kleurige elementen en spannende speelplekken. Toch gaat dit boek op een erg leuke manier in op het creëren van een uitdagende, fantasievolle buitenomgeving voor kinderen. De vormgeving van het boek is prachtig. Met een fraaie opmaak, mooie foto's en sfeervolle, felle kleuren vertelt het boek over een eigen plek voor kinderen, meubilair in de tuin, planten en (wilde) dieren, feestjes in de tuin en water. Alle populaire speelelementen van kinderen vind je terug in dit boek. Vaak zijn met heel simpele ingrepen en eenvoudig materiaal leuke kindertuinen te creëren. Sommige voorbeelden vragen wel een tuin van redelijk formaat (getuige ook de afmetingen van de gefotografeerde tuinen). Daarom lijkt dit boek ook uitermate geschikt voor de inrichting van tuinen bij bijvoorbeeld kinderdagverblijven of scholen. Hoewel mijn eigen wilde tuin eigenlijk al helemaal is ingericht (en volgens de kinderen ook al een toptuin is), liet het boek toch nog nieuwe ideeën en wensen opborrelen.

MN

Toptuinen voor kinderen, Clare Matthews, Canteecleer/Tirion Uitgevers bv, Baarn, 2004, ISBN 90 213 3473 9, € 19,98.

Modern koken in Nederland

Meesterkok Eric van Veluwen (zie ook pagina 36-37) schotelt ons in dit boek talrijke Veluwse streekgerechten voor, waaraan hij zijn eigen culinaire draai heeft gegeven. Dat dit niet leidt tot saaie kost bewijst dit smaakvol uitgegeven boek. Wat dacht u van een soepje van jonge doppers met gehakte walnoten en een kletsop van oude geitenkaas? De recepten zijn heel handig per maand gerangschikt (producten van het seizoen) en worden gelardeerd met mini-reportages van producenten die werken met respect voor de natuur. Uitgeverij Yam! wil met haar culinaire uitgaven terug naar de oorsprong, van de bron op het bord en streeft naar eetkunst in eenvoud. Dat is met dit boek uitstekend gelukt.

HS

Modern koken in Nederland, Eric van Veluwen, Uitgeverij Yam!, Delft 2003, ISBN 90 775 2301 4, € 19,95.

De bewogen beweging, een halve eeuw mondiale solidariteit

Journalist Marc Broere en activist-publicist Hans Beerends zetten de geschiedenis neer van vijftig jaar mondiale solidariteit in Nederland. De start van een beweging die niet het eigen belang nastreeft, maar een collectief belang wil verdedigen, de politiek-maatschappelijke context waarbinnen dit allemaal gebeurt en de belangrijkste sleutelfiguren. Zo lees ik tot mijn verbazing dat de pater die indertijd de eerste Pleinprek in 1954 hield, waarin hij opriep tot solidariteit, dezelfde Simon Jelsma is die de Nationale Postcode Loterij oprichtte, waar nu vele goede doelen de vruchten van plukken. Veel meer van dit soort historische lijnen zijn er te ontdekken in dit boek, dat veel inzicht biedt in het ontstaan van de alternatieve bewegingen in Nederland.

MN

De bewogen beweging, Hans Beerends en Marc Broere, KIT Publishers Amsterdam, 2004, ISBN 90 6832 545 0, € 18,95.

De Goede Visgids

Mij overkomt het regelmatig dat ik bij de viskraam sta en me afvraag waar de tilapia vandaan komt. Wordt die gevangen of gekweekt? Of hoe het zit met de dioxinen in makreel. Welke vis is nog verantwoord om te eten?

Nergens gaan de ontwikkelingen zo snel als in de visserij. En in natuurvoedingswinkels, waar het personeel deskundig is, is nauwelijks een visje te vinden. Voor wie deze dilemma's herkent is er nu De Goede Visgids. Oesters en mosselen scoren goed. Haring krijgt ook groen licht. Noorse garnalen kunnen nog net. Maar Hollandse garnalen eigenlijk alleen als je ze zelf vangt. De Hollandse garnalen die je koopt op de markt zijn gepeld in Marokko en er gaat veel nutteloze bijvangst verloren. En helaas, tong en schol kunnen we -voorlopig- even beter niet eten, volgens de visgids. De vangst, waarbij de bodem van de zee wordt omgeploegd, is te milieuonvriendelijk.

Wie De Goede Visgids leest is weer op de hoogte. Voor zo lang het duurt. Maar geen nood, want stichting de Noordzee maakte ook een website: www.goedeviss.nl. Daarop vindt u een actuele lijst van verantwoord vis.

De Goede Visgids is geschreven door Wouter Klootwijk: ook het boek is om van te smullen.

MW

Vis eten met goed geweten - de goede visgids, Wouter Klootwijk, Schuyt&Co uitgevers/Stichting de Noordzee, ISBN 90-6097-650-9, € 15,-.

Vegetarisch?

Alles over vegetarisme
in een notendop?

Vraag nu bij de Nederlandse Vegetariërsbond
een proefpakket aan: je ontvangt voor € 4,50 de
brochure *Vegetarisch!* en een
exemplaar van ons tweemaandelijks
magazine *Leven*, een kleurrijk
tijdschrift met achtergrondartikelen
over voeding, gezondheid, natuur
en milieu.

Nederlandse
Vegetariërsbond
Larenseweg 26
1221 CM Hilversum
tel: (035) 683 47 96
www.vegetariers.nl
info@vegetariers.nl

Vegetarisch, goed voor mens, dier en milieu

Ter introductie
voor slechts
€ 2,95

GENOEG

Hét blad over consumeren, ont-
haasten en bewust zijn; kortom, het
goede leven. Nu in heel Nederland
ook los verkrijgbaar.

Introductieprijs € 2,95!

Jaarabonnement?

Maak € 16,95 over op girorekening 8592251 of bank-
rekening 682369837 t.n.v. uitgeverij Genoeg, Den Haag.
Wanneer u betaalt via girotel, vermeld ook uw adres.
Voor uitgebreide informatie kijk ook op

www.genoeg.nl

MARIEKE HENSELMANS

Het Bespaar dagboek

EDITIE 2005

Van dag tot dag tips, adviezen en inspirerende ideeën
om meer te doen met minder

Over *Altijd Genoeg* („...resultaat in balans. Niks tulle tips! De schrijfter kent er duidelijk
veel van en het vingerlijt te volgen. *Altijd Genoeg* zou in elke boekwinkel moeten staan,
is het niet van de breukbare informatie, dan wel van de humor!” *Standaard* 1998) *© C. de
vange*

van € 14,95 voor € 12,50

Van dag tot dag tips, adviezen
en inspirerende ideeën
om meer te doen met minder

**NA EEN JAAR ZUL JE ZIEN DAT
JE KUNT TOVEREN MET GELD!**

**Marieke Henselmans
Het Bespaardagboek**

ISBN 90 5515 463 6

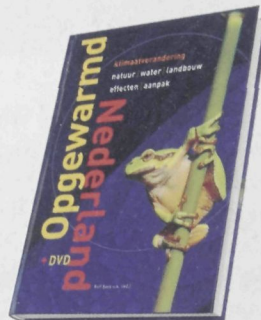
Actie geldig t/m 31 december 2004 ACTIENUMMER 90062285

haal de natuur
de tuin in

www.wildeweelde.nl

Klimaatverandering

**De tropen zijn er al! Opgewarmd
Nederland**

(boek + DVD) doet verslag van de concrete
effecten van de klimaatverandering op de natuur.
De DVD bevat o.a. films over vogels, vlinders,
libellen, korstmossen en planten.

Zie ook www.opgewarmdnederland.nl

Boek + DVD, ISBN 90 808158 2 9, 224p., kleur, gebonden
34,95 euro, verschijnt 11-11-04. Uitgave St. NatuurMedia,
Uitgeverij Jan van Arkel en St. Natuur & Milieu

BESTELBON

Profiteer nú: bestel boek + DVD voor 24,95 euro + 3,50 porto

Stuur mij onmiddellijk na verschijnen 1 exemplaar van Opgewarmd Nederland (boek + DVD). Bon insturen voor 18 oktober 2004.

NAAM

ADRES

POSTCODE

PLAATS

Opsturen naar: Uitgeverij Jan van Arkel A. Numankade 17, 3572 KP Utrecht

EcoCrypto DOOR HANS ALLART

Horizontaal

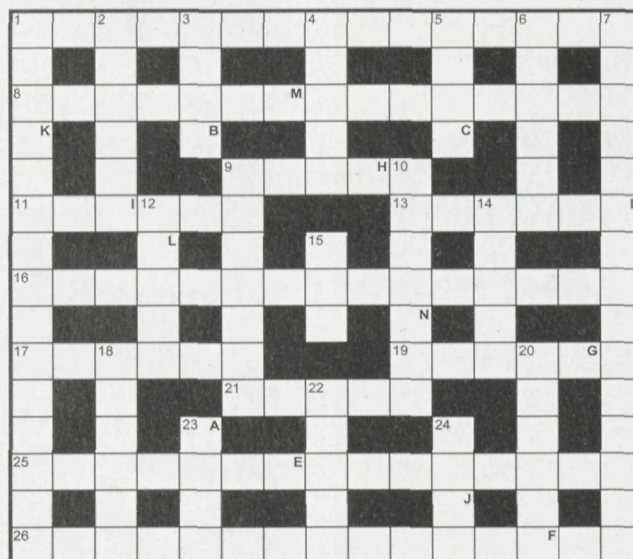
- 1 Voetbal van de bovenste plank (15)
- 8 Begaafd prikker (15)
- 9 Stil water is zijn zetel (5)
- 11 Zwijgen is goud, spreken is lood (6)
- 13 Bestuurder die nat gaat (6)
- 16 Dieet (voor de economie) (15)
- 17 Vrouwelijke onderdaan (6)
- 19 Giftig oudje (6 of 3/3)
- 21 Omrit naar Ambon (5)
- 25 Houtje om op te bijten? (15)
- 26 Hoog rondje om de aarde (15)

De letters A t/m N vormen de oplossing.

Zend uw oplossing vóór maandag 1 november naar Redactie De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel en u dingt mee naar leuke prijzen. U kunt oplossingen niet telefonisch doorgeven, noch kunt u corresponderen over de uitslag. Veel puzzelplezier!

Winnaars Zomernummer:

G. Wolters, Engwierum; L. de Bruin, Hengelo; C.H. Boerdijk, Emmeloord. Gefeliciteerd! U ontvangt uw prijs zo spoedig mogelijk.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Verticaal

- 1 Bosonderhoud (3/4/8)
- 2 Wielrennen is vaak geen hele Tour (6)
- 3 Euraziat (4)
- 4 Ruimtemeter (5)
- 5 Jammer, verkeerde gok (4)
- 6 Beetje afscheiding (6)
- 7 Mensen van de werkvloer (15)
- 9 Niet geslaagd geld (7)
- 10 Meer dan een krant (7)
- 12 Lidmaat (5)
- 14 Drogistenbezigheid (5)
- 15 Eigen gewicht (3)
- 18 Hier niets invullen (6)
- 20 Plan op tafel (6)
- 22 Met een trein Rotterdam onderdoor (5)
- 23 Houthakkerskleding (4)
- 24 Sneeuwmonster (4)

OPLOSSING ZOMERNUMMER:
Luchtkoeler

COLUMN

MARIEKE HENSELMANS

Winstuitkering

Door een misplaatst soort calvinisme heb ik een grote hekel aan nutteloze bezigheden. Toen de kinderen nog klein waren probeerde ik het wandelen met de kinderwagen altijd te combineren met het posten van een brief of een loopje naar de glasbak. En bij gebrek aan brieven en glas maakte ik de wandeling nuttig door rond te kijken. Gedurende de vele seizoenen dat ik daar met onze opeenvolgende jongetjes liep bracht ik de wijde omgeving van ons gewone dorp in de polder in kaart. Zo weet ik inmiddels meerdere appel- en pruimenbomen te staan, een perenboom en sierappel (die weliswaar oneetbare, maar decoratieve glanzende rode appeltjes levert), vele vlier-, bramen- en rozenbottelstruiken, goed vruchtdragende hazelaars en walnotenbomen. Iedere herfst wordt het dividend van deze investering uitgekeerd. Het is oogsttijd. Eerst maakte ik vooral rozenbotteljam, later siroop (roosvicee dus, voor de kinderen), vlierbessensap, appelgelei en nog weer later wijn van de siroop die was gaan gisten. Ik liet de kinderen helpen met het rapen van hazelnoten,

FOTO: TACO ANEMA

Marieke Henselmans, journalist en auteur van o.a. 'Altijd Genoeg'

elk jaar een hele emmer. Wijn maken werd een passie. We plantten een druif aan de zuidkant van het huis en kunnen daar nu elke herfst manden vol druiven plukken. Niet alleen het fruit groeit zo lekker. Als de druiven rijp zijn, eten de inmiddels boomlange zonen ze zo van

de plant. Wat een luxe.

Als ik lezingen geef over consumeren zijn er altijd mensen in het publiek die bezorgd vragen of wij wel genieten, aangezien we op zoveel terreinen weten te besparen. Dan vertel ik over deze rijkdom en het meer dan gemiddelde alcoholgehalte van mijn fruitige wijn. Tegenwoordig combineer ik het uitlaten van onze hond met een inspectie van de stand van zaken in vruchtenland. Hoe is de vlier dit jaar? Waar zijn de rozenbottels het grootst? Zijn de appels al rijp? Het wordt een goed jaar.

Deze maand verschijnt van Marieke Henselmans: De bespaar-kalender, een scheurkalender met besparende tips en inspiratie, en Het Groot Bespaardagboek.

Actief in de natuur

Niets is zo mooi als een heerlijke wandel- of fietstocht door de ongerepte natuur. En geen blad biedt je daarvoor zo veel inspiratie als het natuurmagazine **Grasduinen**. Met schitterende natuurreportages vol spectaculaire fotografie. En verder een schat aan tips en ideeën om er zelf actief op uit te trekken. **Grasduinen** verschijnt iedere eerste vrijdag van de maand.

Kijk voor onze abonnementsaanbieding op www.grasduinen.nl of bel (020) 75 18 805

Buiten gebeurt het!

227 / AUG - SEPT

**Onafhankelijk tijdschrift
op de bres voor een beziel bestaan**
verkrijgbaar bij de tijdschriftenhandel
128 pag., € 7,50 abonnement € 37,50

Een uitgave van Synthese BV, 070 358 59 43

Groene handen?

Maak dan kennis met

3 Maanden voor slechts € 8,00

Meldt u aan voor een proefabonnement op: www.moestuin.nl of bel: (0575) 51 55 15

Ook voor uw dak?!

- keuze uit verschillende vegetatie's
- toepasbaar bij nieuwbouw en renovatie
- geluidsreductie tot 46 Db
- onbeperkte levensduur
- bestaande uit milieuvriendelijke materialen
- tevens leverbaar als "Doe Het Zelf" pakket
- **NIEUW Sedumroll;** voorgekweekte vegetatiematten voor aanwending in de tuin, op balkon, in bloembakken, etc.

voor aanvraag documentatie: Rozenbogerd 2
5301 KD Zaltbommel
Tel. 0418- 512927
Fax 0418- 515277
Dhr. Hobo
www.ekogras.com

Kinderen in actie voor het milieu

**Greenpeace voert vreedzaam
actie voor een groene aarde.
Ook kinderen gaan graag
aan de slag voor het milieu.
Ze willen vooral zélf een
actieve bijdrage leveren.
Greenpeace maakt
dat mogelijk.**

Kinderen kunnen een Greenteam oprichten waarmee ze bij hen in de buurt of op school in actie komen. Of tijdens een spannende excursie aan het roer van voormalig Greenpeace-actieschip de Sirius staan. Met actiepakketten helpt Greenpeace kinderen zich in te zetten voor specifieke thema's als oerbossen, oceanen en schone energie. Op school kunnen ze met het Sirius-lespakket aan de slag of met behulp van het gratis informatiepakket een spreekbeurt houden. Ook verzorgt Greenpeace gastlessen in de klas. Elk kwartaal bevat het Greenpeace Magazine een speciale bijlage voor kinderen en op de kidswebsite vinden ze informatie en het spel 'GreenWorld'. Wilt u meer weten?

Bel: 0800 - 422 33 44, mail: info@greenpeace.nl. Of kijk op: www.greenpeacekids.nl.

GREENPEACE